

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

**TÜRK ANAYASA MAHKEMESİNİN KARAR TÜRLERİ
VE HUKUKİ SONUÇLARI**

Bekir ÖZÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Adnan KÜÇÜK**

**KIRIKKALE
2011**

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bekir ÖZÇELİK tarafından hazırlanan “Türk Anayasa Mahkemesinin Karar Türleri ve Hukuki Sonuçları” adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Kamu Hukuku Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir. 19.10.2011

Başkan

Doç. Dr. Ramazan ÇAĞLAYAN

Üye

Üye

Yrd. Doç. Dr. Adnan KÜÇÜK

Yrd. Doç. Dr. İster CENGİZ

KİŞİSEL KABUL / AÇIKLAMA

Yüksek lisans / Doktora tezi olarak hazırladığım “Türk Anayasa Mahkemesinin Karar Türleri ve Hukuki Sonuçları” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

Tarih

Ad- Soyad

İmza

ÖZET

TÜRK ANAYASA MAHKEMESİNİN KARAR TÜRLERİ VE HUKUKİ SONUÇLARI

Birey hak ve hürriyetlerinin korunması ve hukuk devletinin gerçekleşmesi amacıyla en etkin mekanizma olarak görülen anayasa yargısı, geniş anlamda anayasaya uyulmasını sağlamak amacıyla yapılan her türlü yargı faaliyetini ya da anayasa hukuku problemlerinin anayasa yargısınca karara bağlanmasını ifade etmektedir. Temel görev olarak yasama işlemlerini denetleyen ve bunların anayasal çerçevede kalmasını sağlayan anayasa yargısına devlet ve toplum hayatı açısından önemli olduğu düşüncesi ile diğer başka görevler de verilmiştir. Verilen bu görevler genel olarak ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte bu görevlerin önemi nedeniyle verilen kararların hukuki sonuçları da önemli ve etkili olmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda ülkemizde mevcut anayasal sistem uyarınca Anayasa Mahkemesine verilen görevler sonucunda verilen karar türleri ve bu kararların hukuki sonuçları incelenmektedir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel olarak anayasa yargısı kavramı, tarihsel gelişimi, anayasa yargısı türleri incelendikten sonra 1982 Anayasası'na göre Türk Anayasa Mahkemesi'nin incelenmesine geçilmiştir.

İkinci bölümde, Anayasa tarafından Anayasa Mahkemesine verilen görevler sonucunda Mahkemece verilen karar türlerine değinilmiştir. Bu bölümde, anayasaya uygunluk denetimi sonucu verilen karar türleri, Yüce Divan yargılaması sonucu verilen karar türleri, siyasi parti kapatma davası sonucu verilen karar türleri ve siyasi partilerin mali denetimi sonucu verilen karar türleri ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Konu ile ilgili olarak örnek Anayasa Mahkemesi kararları değerlendirilmiştir. Anayasaya uygunluk denetiminin önemi nedeniyle anayasaya uygunluk denetimi kapsamında yapılan yargılama sırasında ilk inceleme ve usule ilişkin verilen kararlar, özellikle yürürlüğün durdurulması kararı ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ayrıca, Anayasa'da ve ilgili diğer mevzuatta bulunmamasına rağmen Anayasa Mahkemesinin kendi içtihatları ile oluşturduğu kararlar ve bu kararlara ilişkin olarak doktrinde yapılan tartışmalara yer verilmiştir.

Çalışmamızın son bölümünde ise ikinci bölümde incelenen karar türlerinin yasama, yürütme ve yargı organları açısından doğuracağı hukuki sonuçlara değinilmiştir. Önemi nedeniyle anayasaya uygunluk denetimi sonucunda verilen esasa ilişkin kararların hukuki sonuçları ayrıntılı olarak incelenmiştir, bu konuda doktrinde yapılan tartışmalara ve yargı kararları ile Anayasa Mahkemesi kararlarına da yer verilmiştir.

ABSTRACT

DECISION TYPES OF TURKISH CONSTITUTIONAL COURT AND LEGAL CONSEQUENCES

Constitutional jurisdiction which is considered to be the most active mechanism for the aim of protecting individual rights and freedoms and achieving constitutional state signifies any kinds of jurisdictional activity carried out to ensure adherence to the constitution and ensuring that constitutional law-related problems be resolved by constitutional jurisdiction. Constitutional jurisdiction which controls the legislative acts and ensures that these are within the constitutional framework as the main duty is assigned other tasks on the grounds that it is significant for the state and social life. Though these assignments vary by country in general, legal consequences of decisions made due to the significance of these assignments are both significant and effective. Therefore, types of decisions made on the basis of assignments given to the Constitutional Court in accordance with the existing constitutional system in our country and the legal consequences of such decisions are examined in this study.

The study is composed of three sections. The first section deals with the notion of constitutional jurisdiction in general, its historical development, and types of constitutional jurisdiction and, passes on to the examination of Turkish Constitutional Court according to the Turkish Constitution of 1982.

The second section deals with the types of decision made by the Court in conclusion of assignments given to the Constitutional Court by the Constitution. In this chapter, types of decision made as a result of Inspection of Compliance to the Constitution, types of decision made as a result of Supreme Court adjudication, types of decision made as a result of political party closure cases and types of decision made as a result of financial inspections on political parties were examined. And relevant examples of decisions by the Constitutional Court were reviewed. Decisions made in regard to the initial examination and procedures during the prosecution within the framework of inspection of compliance to constitution due to the significance of the Inspection of Compliance to the Constitution and especially the decisions on the stay of

execution were examined in detail. Also, decisions which are not included in the Constitution or in other relevant legislations but which the Constitutional Court has formed by its own judicial opinion and discussions on these decisions in the doctrine were included.

The last part of our study deals with the consequences of the types of decisions examined in the second part in terms of legislative, executive and judicial bodies. Legal consequences of decisions based on the conclusions from the inspection of compliance to constitution were examined due to its significance and discussions on this matter in the doctrine and adjudications and Constitutional Court decisions were included.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK ANAYASA YARGISI VE TÜRK ANAYASA

MAHKEMESİ.....	3
1- ANAYASA YARGISI.....	3
1.1- Tarihsel Gelişimi.....	3
1.2- Anayasa Yargısı Kavramı.....	5
1.3- Denetimi Yapan Organa Göre Anayasa Yargısı.....	6
1.3.1- Amerikan Modeli Anayasa Yargısı	7
1.3.2- Merkezileşmiş Avrupa Modeli Anayasa Yargısı.....	7
1.4- Denetim Zamanı Bakımından Anayasa Yargısı	8
1.4.1- Önleyici (A Priori) Denetim	8
1.4.2- Düzeltici (A Posteriori) Denetim.....	10
2- TÜRK ANAYASA MAHKEMESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ, KURULUŞU VE GÖREVLERİ.....	11
2.1- Türk Anayasa Mahkemesinin Tarihsel Gelişimi	11
2.2- Türk Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Görevleri	12

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK ANAYASA MAHKEMESİNİN KARAR TÜRLERİ.....	15
1- GENEL OLARAK.....	15
2- ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ VE SONUCUNDA VERİLEN KARARLAR.....	15
2.1- Anayasa Uygunluk Denetimi.....	15
2.1.1- Anayasaya Uygunluk Denetiminin Konusu	15

2.1.2- Anayasaya Uygunluk Denetiminin Kapsamı.....	20
2.1.2.1- Esas Yönünden Denetim.....	20
2.1.2.1.1- Sebep Unsuru Bakımından Denetim.....	20
2.1.2.1.2- Amaç Unsuru Bakımından Denetim.....	22
2.1.2.1.3- Konu Unsuru Bakımından Denetim	24
2.1.2.2- Şekil Yönünden Denetim.....	26
2.2- Anayasaya Uygunluk Denetimi Sonucunda Verilen Karar Türleri.....	30
2.2.1- İlk İnceleme ve Usule İlişkin Verilen Kararlar	30
2.2.1.1- Başvuranın Yetkisiz Olması Nedeniyle Verilen Ret Kararı	31
2.2.1.2- On Yıllık Süre Dolmadığı İçin Verilen Ret Kararı.....	33
2.2.1.3- İşin Geri Çevrilmesi Kararı.....	34
2.2.1.4- Davanın Açılmamış Sayılması Kararı	35
2.2.1.5- Süre Aşımı Nedeniyle Verilen Ret Kararı	36
2.2.1.6- İlk İnceleme Aşamasında Herhangi Bir Aykırılık Bulunmadığından Esas İncelemesine Geçilmesine İlişkin Kararlar	36
2.2.1.7- Birleştirme ve Ayırma Kararları	37
2.2.1.8- Görevsizlik Nedeniyle Dilekçenin Reddi Kararı	38
2.2.1.9- Yürürlüğün Durdurulması Kararı	38
2.2.2- Esas Denetimi Sonucu Verilen Karar Türleri	44
2.2.2.1- Ret Kararı.....	45
2.2.2.2- İptal Kararı.....	46
2.2.2.3- Karar Verilmesine Yer Olmadığına İlişkin Karar.....	47
2.2.2.4- Yokluk Kararı	48
2.2.2.5- Yorumlu Ret Kararı	50
2.2.2.6- İhmal Kararı.....	52
2.2.3- Şekil Denetimi Sonucu Verilen Karar Türleri.....	54
2.2.3.1- Ret Kararı.....	54
2.2.3.2- İptal Kararı.....	55
3- YÜCE DİVAN SIFATIYLA VERİLEN KARAR TÜRLERİ	55
3.1- Yüce Divan Yargılaması.....	55
3.1.1- Soruşturma Süreci.....	56
3.1.2- Kovuşturma Süreci	58
3.1.3- Yüce Divan Yargılaması Sonucu Verilen Karar Türleri	58

3.1.3.1- Beraat Kararı.....	59
3.1.3.2- Mahkumiyet Kararı.....	60
3.1.3.3- Ceza Verilmesine Yer Olmadığına İlişkin Karar.....	60
3.1.3.4- Güvenlik Tedbiri Kararları	60
3.1.3.5- Davanın Reddi Kararı	61
3.1.3.6- Düşme Kararı.....	6
4- SİYASİ PARTİ KAPATMA DAVALARI SONUCUNDA VERİLEN KARAR	
TÜRLERİ.....	62
4.1- Siyasi Parti Kapatma Davası.....	62
4.2- Siyasi Parti Kapatma Davası Sonucunda Verilen Karar Türleri.....	62
4.2.1- İhtiyati Tedbir Kararı	63
4.2.2- İhtar Kararı.....	64
4.2.3- Kapatma Kararı.....	65
4.2.4- Kapatma Kararı İle Birlikte Verilen Diğer Kararlar	67
4.2.5- Kısmen veya Tamamen Devlet Yardımından Yoksun Bırakma Kararı	69
4.2.6- Ret Kararı.....	70
5- SİYASİ PARTİLERİN MALİ DENETİMİ SONUCUNDA VERİLEN KARAR	
TÜRLERİ.....	71
5.1- Siyasi Partilerin Mali Denetimi	71
5.2- Siyasi Partilerin Mali Denetimi Sonucunda Verilen Karar Türleri	73
5.2.1- Kanuna Uygunluk Kararı.....	73
5.2.2- Hukuka Aykırı Gelir ve Giderlerin Hazineye İrat Kaydedilmesi Kararı.....	74
5.2.3- Sorumlulara Ceza Verilmesine İlişkin Karar.....	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARININ HUKUKİ SONUÇLARI.....	76
1- GENEL OLARAK.....	76
2- ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ SONUCUNDA VERİLEN	
KARARLARIN HUKUKİ SONUÇLARI.....	77
2.1- İptal Kararlarının Hukuki Sonuçları	78
2.1.1- İptal Kararlarının Yasama Organı Açısından Hukuki Sonuçları	78
2.1.2- İptal Kararlarının Yürütme ve İdare Açısından Hukuki Sonuçları.....	82
2.1.3- İptal Kararlarının Yargı Organları Açısından Hukuki Sonuçları.....	84

2.1.3.1- İptal Kararlarının Bağlayıcılığının Yargı Organları Açısından Hukuki Sonuçları	84
2.1.3.2- İptal Kararlarının Geriye Yürümezlik İlkesinin Yargı Organları Açısından Hukuki Sonuçları	85
2.1.3.2.1- İptal Kararlarının Geriye Yürümezlik İlkesinin Ceza Hukuku Açısından Hukuki Sonuçları	90
2.1.3.2.2- İptal Kararlarının Geriye Yürümezlik İlkesinin Somut Norm Denetimi Açısından Hukuki Sonuçları	92
2.1.3.2.3- İptal Kararlarının Geriye Yürümezlik İlkesinin Özel Hukuk Alanındaki Hukuki Sonuçları	92
2.1.3.2.4- İptal Kararlarının Yürürlüğe Girmesinin Anayasa Mahkemesince Ertelenmesinin Hukuki Sonuçları	93
2.2- Ret Kararlarının Hukuki Sonuçları	94
2.3- Yorumlu Ret Kararlarının Hukuki Sonuçları	98
3- YÜCE DİVAN YARGILAMASI SONUCUNDA VERİLEN KARARLARIN HUKUKİ SONUÇLARI	99
3.1- Genel Olarak	99
3.2- Mahkumiyet Kararının Hukuki Sonuçları	100
3.3- Beraat Kararının Hukuki Sonuçları	102
4- SİYASİ PARTİ KAPATMA DAVASI SONUCUNDA VERİLEN KAPATMA KARARININ HUKUKİ SONUÇLARI.....	102
5- SİYASİ PARTİLERİN MALİ DENETİMİ SONUCUNDA VERİLEN KARARLARIN HUKUKİ SONUÇLARI.....	103
5.1- Genel Olarak	103
5.2- Kanuna Uygunluk Kararının Hukuki Sonuçları	103
5.3- Hukuka Aykırı Gelir ve Giderlerin Hazineye İrat Kaydedilmesi Kararının Hukuki Sonuçları	104
SONUÇ	106
KAYNAKÇA.....	108

KISALTMALAR

AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBF	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
AYMKD	: Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
age	: Adı geçen eser
C	: Cilt
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
E. T.	: Erişim Tarihi
EÜHFD	: Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HUMK	: Hukuk Usulü Muhakeme Kanunu
HSYK	: Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İYUK	: İdari Yargılama Usulü Kanunu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
MÜHF	: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
S	: sayfa
SBFD	: Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
SÜHFD	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
SPK	: Siyasi Partiler Kanunu
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
YÜHF	: Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi
YÖK	: Yükseköğretim Kurumu

GİRİŞ

Belli bir hukuk düzeni içerisinde kanunların ve geniş anlamda devlet işlemlerinin anayasaya uygunluk denetimi anayasa yargısınca gerçekleştirilir. Ayrıca anayasa yargısı, anayasaya uyulmasını sağlamak amacıyla güden her türlü yargı işlemi ve anayasa hukukuna ilişkin sorunların yargısal usuller içerisinde bir karara bağlanma sürecini ifade etmektedir.¹ Uzun olmayan bir tarihsel geçmişe sahip olmasına karşın anayasa yargısı üstlendiği bu önemli görev nedeniyle her zaman gündemde olmuştur. Kimi zaman verilen görevlerin sonucu olarak millet iradesine engel teşkil ettiği, ikinci bir yasama organı fonksiyonu ifa ettiği gerekçesi ile eleştirilmiş; kimi zaman da hukuk devletinin² gerçekleşmesine yönelik verdiği kararlar ile takdire layık görülmüştür.

1982 Anayasasında Anayasa Mahkemesine çok önemli görevler verilmiştir. Bu görevler klasik anayasa yargısında mevcut olan yasama işlemlerinin anayasaya uygun olup olmadığı denetiminden demokratik hayatın vazgeçilmez unsuru olan siyasi partilerin mali denetiminin yapılmasına kadar uzanmaktadır.

2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile Anayasa Mahkemesine ayrıca bireysel başvuruları inceleme görevi verilmiş bulunmaktadır. Verilen görevlerin sonucunda verilen kararlar görevler ile bağlantılı olarak çeşitlilik göstermektedir. Yüksek Mahkemece verilen kararların çoğu Anayasa tarafından doğrudan düzenlenmekle birlikte bazı kararlar hakkında ne anayasada ne de ilgili kanunlarda bir düzenleme bulunmadığı görülmektedir. Bu konuda örnek olarak anayasaya uygunluk denetiminde verilen yürürlüğün durdurulması kararı ve yorumlu ret kararı verilebilir. Bu şekilde, Anayasal veya yasal bir düzenleme bulunmamakla birlikte Yüksek Mahkeme tarafından kendi içtihatları ile oluşturulan kararlar hakkında doktrinde yoğun tartışmalar yapılmıştır.

Diğer önemli bir nokta da Yüksek Mahkemenin verilen kararın doğurduğu hukuki sonuçlardır. Kararların nitelikleri gereği yasama, yürütme ve yargı organları

¹ ÖZBUDUN Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 10. Bası, Ankara, 2009, s. 379.

² Hukuk devleti, devletin işlem ve eylemlerinin hukuk kurallarına bağlı olduğu, yönetilenlerin hukuki güvenlik içinde bulunduğu devleti ifade için kullanılır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bakınız Adnan Küçük, "Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti", Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasi Bir İdeal, Ankara, 2008, s.351-454.

açısından doğurduğu hukuki sonuçlar da farklılık göstermektedir. Doktrinde, Anayasa Mahkemesine verilen bazı kararların hukuki sonuçları konusunda da yoğun tartışmalar yapılmaktadır. Bu nedenle tez çalışmamızın konusu Türk Anayasa Mahkemesinin karar türleri ve hukuki sonuçları olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada, Türk Anayasa Mahkemesine verilen görevler ile bağlantılı olarak verilen karar türleri incelenecektir. Önemi nedeniyle anayasaya uygunluk denetiminde yapılan yargılamada ilk inceleme ve usul yönünden verilen kararlar da incelemeye dahil edilmiştir. Bunun dışında Yüce Divan yargılaması sonucu verilen karar türleri, siyasi partilerin kapatılma davası sonucu verilen karar türleri ve siyasi partilerin mali denetimi sonucu verilen karar türleri mevzuatımız açısından incelenecek ve Yüksek Mahkeme kararları ile de örneklendirilmeye çalışılacaktır. Verilen kararların hukuki sonuçları ise son bölümde incelenecektir. Son bölümde genel olarak Anayasa Mahkemesince verilen kararların genel ortak özellikleri ve ardından yasama, yürütme ve yargı organları açısından doğurdukları hukuki sonuçlar doktrinde yapılan tartışmalar ve verilen yargı kararları ile birlikte ele alınmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK ANAYASA YARGISI VE TÜRK ANAYASA MAHKEMESİ

1- ANAYASA YARGISI

1.1- Tarihsel Gelişimi

Kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi ilk defa Amerika Birleşik Devletlerinde ortaya çıkmıştır. 1787 tarihli Amerika Birleşik Devletleri Anayasasında kanunların anayasaya uygunluğunun mahkemelerce denetlenebileceğine ilişkin hiçbir hüküm bulunmadığı halde Amerikan Yüksek Mahkemesi 1803 yılında Marbury V. Medison davasında verdiği karar ile kendisinde böyle bir denetim yetkisinin bulunduğu hükmetmiştir. Bu karar anayasaya uygunluk denetimi konusunda kuvvetli gerekçeleri barındırmaktadır. Bu kararda; anayasanın ya normal kanunlar gibi değiştirilemeyen üstün niteliklere sahip olduğu ya da yasama tarafından her zaman değiştirilebilen normal bir kanun olduğu, şayet birinci önerme doğru ise yasama organı tarafından yapılan ve anayasaya aykırı olan düzenlemelerin kanun olarak nitelendirilemeyeceği, ikinci önerme doğru ise sert ve yazılı bir anayasanın varlığının hukuk düzeni içerisinde hiçbir anlam ifade etmeyeceği belirtilmiştir. Ayrıca, kararda yargı kuvvetinin başlıca görevinin hukukun ne olduğunu beyan etmek olduğu, mahkemenin somut bir olayda birbiriyle çatışan iki hukuk normundan hangisinin olaya uygulanacağı konusunda her bir hukuk normunun uygulama alanını belirlemesi gerektiği vurgulanmıştır.³

Bu kararın verilmesine neden olan olayı ve kararın değerlendirilmesini Sevinç şu şekilde belirtmektedir; *“bu yıllarda, Amerika’da iki ana siyasal akım bulunmakta idi: Federal devletin güçlenmesinden yana olan Federalistler ve karşı olanlar Cumhuriyetçiler. Federalistler, 1800’de yapılan seçimleri kaybetmişlerdi. Bu seçim sonuçları üzerindeki en önemli etmen, o yılların canlanmaya başlayan ‘yerinden*

³ ÖZBUDUN, age., s. 381.

yönetim' ilkesidir. Jefferson (Cumhuriyetçi) başkan olmuştu. Başkan Adams görevini Jefferson'a devredeceği dört ay içinde yargı organı üzerinde birtakım değişiklikler yapmaya çalışmıştı. Özellikle yargı üzerine eğilmesinin nedeni, atayacağı yargıçların hiçbir iktidarca azledilemeyeceği güvencesiydi. 1801 yılında Adliye Örgütü Yasası çıkmıştı ve bu yasayla 16 yeni mahkeme kuruluyordu. Tayinler hemen yapıldı ve Başkan Adams ayrılan Yüce Mahkeme başyargıcı (Ellesworth) yerine Federalist ve Jefferson'un en önemli siyasi rakiplerinden John Marshall'ı tayin etti. Davanın taraflarından Madison, Cumhuriyetçi Partinin adalet bakanı, Marbury ise atanan yargıçlardan biriydi. John Adams telaşla atadığı kişilerin bir bölümüne, atama emirlerini bildirmemişti ve bu emirler Adalet Bakanı'nın masasının üzerinde kalmıştı. Yeni Adalet Bakanı bu emirleri tebliğ etmeyince yeni hakimlerden Marbury ve üç arkadaşı, Federal Yüksek Mahkeme'ye başvurarak, emirlerin tebliğini istemişlerdir. Bakan Madison'a davacının iddiaları ulaştırılmış, fakat Madison, kararı mahkemenin takdirine bıraktığını bildirmişti. Yüce Mahkeme, 1803 Şubat'ında toplandı ve bu toplantıda yargıç John Marshall, verdiği tarihi kararlar, yasaların anayasaya uygunluğunun yargısal denetiminin kapılarını açmış oldu. Kararda, davacının atama kararının kendisine tebliğ edilmesini istemesinin bir hak olduğu ve Marbury'nin haklı olduğu belirtiliyordu. Ama ortada çok önemli bir soru vardı. Marbury, bu davada, doğrudan doğruya, Yüce Mahkeme'ye başvuru hakkına sahip miydi? 1789 tarihli yasaya göre, Marbury'nin doğrudan başvuru hakkı yoktu.. Ancak, Anayasa, Yüce Mahkeme'ye doğrudan başvuruda bulunabilecek olanları saymıştı, buna göre Marbury'nin doğrudan başvurma hakkı vardı, yani 1789 tarihli yasa Anayasa'ya aykırıydı. İşte bu aykırılık nedeniyle, Yüce Mahkeme, Marbury'nin talebini kabul etmişti.

Davanın gerekçesinde Yargıç Marshall'ın yürüttüğü mantık, yasaların Anayasa'ya uygunluğu denetiminin yolunu açmıştır. Bu mantık şudur: Her hukuk kuralı, kendisinden üstün olan hukuk kuralı karşısında gücünü yitirir. Anayasa sıradan yasalardan daha güçlüdür. İşte bu mantık sonucunda Marshall, Anayasanın sıradan yasalar gibi değiştirilemeyen üstün bir yasa olduğunu, Anayasa'ya uygun olmayan bir yasanın Anayasa'ya uygun yasalar gibi geçerli sayılmaması gerektiğini belirtmiştir.

Bu denetimi yapacak olan ise yargı organlarıdır. Marshall, mahkemelerin, özel bir düzenlemeye gerek olmadan, kendiliklerinden bu denetimi yapmaları gerektiğini belirtiyordu. Marshall'a göre, mahkemelerin bu 'uygulama' yöntemleri, yetki olduğu

gibi aynı zamanda bir ödevdi ve yargıçlar bu görevlerini yaparken Anayasa'nın üstünlüğü ilkesini gözetmeliydi."⁴

Hans Kelsen'in, kanunun dayanağını kendisinden üstün olan anayasa normunda bulduğundan ancak kanunun anayasaya uygun olduğu durumda geçerli olabileceği, bunun da ancak etkili ve güvenceli bir hukuk düzeni ile kurulabileceği gerektiği görüşü doğrultusunda Avrupa'da kurulan anayasa yargısı Amerika modelinden farklılık göstermektedir. Buna göre, anayasa mahkemesi özel olarak, sadece anayasal uyumsuzlukları çözüme bağlamak için kurulmuş olup organik anlamda mevcut yargı dışında yer alan uzmanlaşmış bir mahkemedir. Avrupa'da anayasa yargısının gerçekleştirmek için ilk mahkeme 1920 tarihinde Çekoslovakya'da, ardından Avusturya'da kurulmuştur. II. Dünya Savaşına kadar kurulan anayasa mahkemeleri kendilerinden beklenen fonksiyonu ifa etmekten uzak kalmış ve ömürleri kısa sürmüştür. II. Dünya Savaşı sonrasında edinilen tecrübe ile Avrupa'da anayasa mahkemeleri yeniden kurulmaya başlanmıştır.⁵

1.2- Anayasa Yargısı Kavramı

Normlar hiyerarşisinin bulunduğu hukuk sistemlerinde en üst norm olan anayasa tüm alt normların geçerlilik şartını oluşturur ve alt normlar ona uygun olmak zorundadır. Bu zorunluluk alt düzeyde bulunan yönetmelik tüzük gibi düzenleyici işlemleri kapsadığı gibi kanunları da kapsar. Kanunların anayasaya uygun olup olmadığının yargısal denetimi anayasa yargısı eliyle yapılır. Bu durumda anayasa yargısı, kanunların anayasaya uygun olması gerekliliğinden doğmuştur.⁶ Kanunların ve diğer yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğunu incelemenin ve sonuca bağlamanın yanı sıra anayasa yargısı geniş anlamı ile tüm anayasa hukuku sorunlarını yargısal usullerle çözen bir kavram olarak tanımlanmaktadır.⁷

⁴ SEVİNÇ Murat, "Amerikan Yüce Mahkemesi", AÜSBF Dergisi, Prof. Dr. Oral Sander'e Armağan, No:1-4, C. 51, s. 394-395. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5536.pdf>, E.T. 21.5.2011)

⁵ KABOĞLU, İbrahim Ö., Anayasa Yargısı, Ankara, 2007, s. 22- 23.

⁶ GÖZLER Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Bursa, 2000, s. 489.

⁷ ARSLAN Çetin, Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi, Ankara, 1999, s. 24.

Anayasa Mahkemelerince kanunların anayasaya uygunluğunun denetimi, Avusturyalı hukukçu Hans Kelsen tarafından önerilen normlar hiyerarşisinin sonucudur. Kelsen'e göre kanun, dayanağını hemen kendisinden üstün olan normda (anayasada) bulduğundan hukuki olarak ancak Anayasaya aykırı değilse geçerli olabilir. Kelsen, anayasaya uygunluk denetimini yalnızca hukuken kuran ve meşrulaştıran değil, fiilen hukuk sistemi bütünüünün geçerlilik güvencesi olarak gören ve bir hukuk düzeni kuramı öneren hukukçu olmuştur.⁸

Normlar hiyerarşisine yer alan bu düzene uyulup uyulmadığı konusunda karar merci mahkemeler olagelmıştır. Özellikle kanun altında yer alan düzenleyici işlemlerin yargısal denetimi yapılmış ancak kanunlar söz konusu olduğunda ise normal mahkemeler (genellikle Avrupa Ülkelerinde) kendilerini yetkili görmemişlerdir.⁹ Bu durum anayasaya uygunluk denetiminde iki ayrı modelin doğmasına neden olmuştur. Bir tarafta anayasaya uygunluk denetiminin tüm mahkemelerce yapılabildiği Amerikan modeli diğer tarafta merkezleşmiş uzman özel yetkili tek bir anayasa mahkemesinin bulunduğu Avrupa modeli.

1.3- Denetimi Yapan Organa Göre Anayasa Yargısı

Hukuk devletini¹⁰ gerçekleştirme amacı ile kurulan anayasa yargısı, denetimi yapan organ bakımında farklılık göstermektedir. Buna göre, denetimi yapan organ bakımından anayasa yargısı; merkezleşmemiş (Amerikan) model ve merkezleşmiş (Avrupa) model olarak ikiye ayrılır.

⁸ KABOĞLU, age., s. 4.

⁹ GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 860.

¹⁰ Anayasa Mahkemesi, 27.3.1986 tarih ve E:1985/31, K:1986/11 sayılı kararında hukuk devletini; her eylem ve işlemi hukuka uygun olan, insan haklarına saygı gösteren, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, Anayasa'ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa ve hukuku üstün kurallarıyla kendini bağlı sayıp, yargı denetimine açık olan, yasaların üstünde yasakoyucunun da bozamayacağı, temel hukuk ilkeleri ve Anayasa bulunduğu bilincinden uzaklaştığında geçersiz kalacağını bilen devlet olarak tanımlamıştır. AYMKD, Sayı 22, s. 120.

1.3.1- Amerikan Modeli Anayasa Yargısı

Kanunların anayasaya uygunluk denetiminin normal mahkemeler tarafından yapıldığı, özel bir anayasa mahkemesinin bulunmadığı anayasa yargısı sistemine amerikan modeli anayasa yargısı denilmektedir.¹¹

Amerikan modeli anayasa yargısı ilk olarak 1803 yılında Marbury v. Madison davasında verdiği karar ile ortaya çıkmıştır. Bu karara ve özelliklerine yukarıda değindiğimiz için bu bölümde ayrıntısına girilmeyecektir.

Bu anayasal yargı sisteminde her yargıç önüne gelen somut olayda, olaya ilişkin kanunu uygulamadan önce bu kanunun üst norm olan anayasaya uygun olup olmadığını denetlemekte, yaptığı denetim sonucunda kanunun anayasaya aykırı olduğu sonucuna varır ise anılan kanunu uygulamamaktadır.¹² Başka bir açıdan Amerikan modeli anayasa yargısı sisteminde lex posterior derogat legi inferiori (üst kanun alt kanunları ilga eder) ilkesi geçerlidir. Buna göre somut olaya, üst norma aykırı olan alt norm değil üst norm uygulanmaktadır. Mahkeme, davada uygulayacağı kanunun Anayasaya aykırı olduğunu saptarsa bu kanunu somut olayda ihmal ederek, doğrudan Anayasa hükmünü uygulamaktadır.¹³

1.3.2- Merkezileşmiş Avrupa Modeli Anayasa Yargısı

Kanunların anayasaya uygunluk denetiminin özel yetkili bir mahkeme tarafından yapıldığı anayasa yargısı modeline merkezileşmiş Avrupa modeli anayasa yargısı denilmektedir.¹⁴ Bu yargı modeline merkezi denetim de denilmektedir.¹⁵ Bu anayasa yargısı sisteminde normal mahkemeler dışında örgütlenmiş olan Anayasa Mahkemesi, özel olarak ve sadece anayasa uyuşmazlıklarını çözüme bağlamak için kurulmuş, kamu

¹¹ KABOĞLU, age., s. 15-16.

¹² KABOĞLU, age., s. 16; GÖZLER, age., s. 861.

¹³ GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, Bursa, 2000, s. 862.

¹⁴ GÖZLER, age., s. 451.

¹⁵ TUNÇ Hasan, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı (Denetimin Kapsamı ve Organları), Ankara, 1997, s. 81.

gücünden biri olarak ve ayrıca bundan bağımsız bir mahkeme veya yüksek mahkemenin bir dairesidir.¹⁶

Anayasa yargısında özel bir mahkeme kurma yönünde yapılan tercihle güdülen amaç, anayasaya uygunluk denetimi konusunda uzmanlaşmış bir yüksek mahkeme tarafından denetimin yapılmasıdır.

Avrupa modeli anayasa yargısının Amerikan modeli anayasa yargısından farkı, bu sistemde yeralan genel mahkemelerin bir kanunun anayasaya aykırı olduğu sonucuna varmaları durumunda anılan kanunu ihmal ederek doğrudan anayasayı uygulama seçeneklerinin bulunmamasıdır. Böyle bir durumda kalan mahkemelere anayasa mahkemesine başvurarak anayasaya aykırı olduğunu düşündükleri kanunun hukuk sisteminden kaldırılmasını isteme hakkı verilmiştir. Sonuç olarak, bu sistemde kanun ile anayasa arasındaki çatışmada karar verme yetkisi sadece özel olarak kurulan bir yüksek mahkemeye aittir.¹⁷

Avrupa modeli anayasa yargısının avantajlı yanı, kanunların hukuk sistemine girmesinden önce veya sonra anayasaya uygunluk denetimine tabi tutulabilmeleridir. Amerikan modeli anayasa yargısından bu şekilde bir denetim söz konusu değildir.¹⁸

1.4- Denetim Zamanı Bakımından Anayasa Yargısı

Anayasaya uygunluk denetimi, denetlenecek normun yürürlüğe girmesinden önce yada sonra yapılmasına göre farklılık göstermektedir. Buna göre;

1.4.1- Önleyici (A Priori) Denetim

Henüz yürürlüğe girmemiş hukuk düzeninde yerini almamış normun yürürlüğe girmesinden önce yapılan ve onun yürürlüğe girmesine engel olan denetim türüne

¹⁶ KABOĞLU, age., s 22; ATAY, Ender E., “Anayasa Yargısı Kıta Avrupa Modeli”, Prof. Dr. Ali Naim İnan’a Armağan, Ankara, 2009, s. 1105.

¹⁷ GÖZLER, age., s. 863.

¹⁸ GÖZLER, age., s 863.; TUNÇ, age., s. 35-40.

önleyici denetim denir.¹⁹ Kanunların oylanmasından sonra, ancak Cumhurbaşkanınca onaylanarak Resmi Gazetede yayımlanmasından önce uygulanan anayasallık denetimidir.²⁰ Bu denetim türü özellikle Fransa’da uygulanmaktadır.

Önleyici denetimin, Anayasaya aykırı normun hukuk düzenine girmesini önleyici niteliğiyle bazı sorunları çözebilmesine karşın, bireylerin hukuki korunmasını göz ardı etmesi ve zaman içinde Anayasaya aykırı hale gelen normlara ulaşamaması nedeniyle tek başına benimsenmesi önemli sorunlara yol açabilmektedir. Ancak önleyici denetimin önemli bir üstünlüğü, ülkemizde de sürekli tartışma konusu olan "iptal kararının geriye yürümemesinin" getireceği sakıncaya yer vermemesidir.²¹

Kaboğlu, önleyici denetimin fayda ve zararlarından şu şekilde bahsetmektedir; *“önleyici denetimde, anayasa yargıcısı, yasanın siyasal oluşum sürecine katılacağından, normatif üretim sürecine de entegre olacaktır. Anayasa Mahkemesi, böylece Kelsen tarafından betimlenen olumsuz yasayıcı olma yerine, ön-yasayıcı, eş yasayıcı ya da pozitif yasayıcı haline geleceğinden Parliamentonun egemenliğini kaybetme sorunu gündeme gelir. Anayasa yargıcısı ise, siyasal bir ikinci (ya da üçüncü) Meclis haline gelir, o derecede ki yasaların anayasaya uygunluğunun denetimi, artık yargısal bir denetim haline gelecekti. Bununla birlikte, yargıcın bir yasanın Anayasaya aykırılık değerlendirmesi yaptığı hipotezinde önleyici denetimin önemli bir avantajı şudur: Yasa henüz yürürlükte değildir; bu. nedenle anayasaya aykırılığın giderilmesiyle halen uygulanmış olan bir yasanın anayasaya aykırı olduğuna karar verilmesinin yaratacağı nazik sorunları yaratmayacaktır.”*²²

Aliefendioğlu da, önleyici denetim konusunda, anayasaya aykırı kanunların yürürlüğe girmesini engelleyerek belli bir süre yürürlükte kalması sonucunda iptal edilmesi ile ortaya çıkan sakıncaları önlediği, bu şekilde uygulamada eşitlik sağlayacağı ve kazanılmış hakları koruyacağı gerekçesi ile olumlu düşünce bildirmektedir.²³

¹⁹ KIRATLI Metin, Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi: İtiraz Yolu, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1966, s. 21.

²⁰ KABOĞLU, age., s. 41-42.

²¹ KIRATLI, age., s. 25.

²² KABOĞLU, age., s. 47-48.

²³ ALİEFENDİOĞLU Yılmaz, Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi, Ankara, 1996, s. 47.

1.4.2- Düzeltici (A Posteriori) Denetim

Bir normun hukuk düzeninin parçası olmasından sonra yapılan ve anayasaya aykırılık halinde normu yürürlükten kaldıran denetim türüne düzeltici denetim denir. Avrupa modeli anayasa yargısının benimsendiği ülkelerde genel kabul gören denetim tarzıdır.²⁴

Düzeltilici denetiminde, yürürlükte bulunan, etki ve sonuç doğuran kanunların yargısal denetiminin yapılması sırasında bazı endişeler çıkabilir. En önemli endişe kaynağı ise, kanunun uygulanması sonucu elde edilen kazanılmış hakların olumsuz etkilenmesi veya zedelenmesidir. Bu endişe davaların uzun sürmesine ve anayasa mahkemesince kanun iptal edilmek yerine yorumlu ret kararı verilmesine neden olmaktadır.²⁵

Bu denetim tarzının iki olumlu yönü bulunmaktadır. Birincisi, hak ve özgürlüklerin korunması yönündendir. Buna göre, bir kanunun kabul edilmesi aşamasında hak ve özgürlükleri etkileyecek bir durum tespit edilmeyebilir. Ancak uygulama aşamasında hak ve özgürlüklerin ihlali ortaya çıkabilir. İşte böyle bir durumda düzeltici denetim uygulama aşamasında ortaya çıkabilecek anayasaya aykırılıkların giderilmesini sağlar. Diğeri ise, bireylerin anayasa mahkemesine başvurmasını sağlar. Bireyler kendilerine uygulanan kanunun anayasaya aykırı olduğunu düşünmekte bu şekilde bir iddiaları var ise anayasa mahkemesini harekete geçirebilme yetkisine sahiptirler. Bu yönü ile düzeltici denetim bireyin hak ve özgürlüklerinin korunması açısından daha üstün olduğu değerlendirilmiştir.²⁶

²⁴ KABOĞLU, age., s. 43.

²⁵ KABOĞLU, age., s. 74.

²⁶ ALİEFENDİOĞLU, age., s. 48; KABOĞLU, age., s. 75.

2- TÜRK ANAYASA MAHKEMESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ, KURULUŞU VE GÖREVLERİ

2.1- Türk Anayasa Mahkemesinin Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de ilk anayasa olarak kabul edilen 1876 tarihli Kanun-i Esasi sert anayasa sistemini benimsemiş olmakla birlikte anayasaya aykırılık durumunun tespiti ve bu aykırılığın giderilmesi konusunda yargısal denetime yer vermemiştir. Kanun-i Esasi bu denetimi Ayan Meclisi tarafından yapılacağını belirterek siyasal denetim sistemini benimsemiştir.²⁷

1921 Anayasasında kanunların anayasaya uygunluk sorunu hakkında hiçbir hükme yer vermemesine karşın 1924 Anayasası sert anayasa sistemini benimseyerek 103. maddesinde “hiçbir kanun Teşkilat-ı Esasiye Kanununa münafi olamaz” hükmüne yer verilmiş olmasına karşın aykırılık durumunun tespiti ve aykırılığın giderilmesi konusunda yargısal veya siyasal denetim öngörmemiştir. Bu durum doktrinde mahkemelerin Amerikan modelinde olduğu gibi denetimi yapıp yapamayacakları konusunda tartışmalara neden olmuştur.²⁸

1961 Anayasası, anayasa yargısı açısından bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye ilk defa münhasıran anayasa yargısı ile uğraşan bir Anayasa Mahkemesine kavuşmuştur. 1961 Anayasasının 145. maddesi gereğince onbeş asıl ve beş yedek üyeden kurulu olan Yüksek Mahkemenin asıl üyelerinden dördü Yargıtay, üçü Danıştay, biri Sayıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından seçilmekte idi. Bunun yanı sıra Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu iki, Cumhurbaşkanı da iki üye seçmekte idi. Beş yedek üyenin ikisi Yargıtay, biri Danıştay, birer tanesi de yasama meclislerince seçiliyordu. 1961 Anayasası ile Anayasa Mahkemesi ayrıntılı bir şekilde düzenlenmek suretiyle Yüksek Mahkeme anayasal organ haline getirilmiştir. Buna ilaveten Anayasa Mahkemesine yüksek mahkeme niteliğinin yanında yargı organı içerisinde özel ve öncelikli bir yer verilmiştir.

²⁷ ÖZBUDUN Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Ankara, 2009, s. 382.

²⁸ Doktrindeki tartışmaları için bakınız FEYZİOĞLU Turhan, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, AÜSBF Yayını, Ankara 1951, s. 255-335; ONAR Erdal, Kanunların Anayasaya Yargısal Denetim ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler, Ankara 2003, s. 94

2.2- Türk Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Görevleri

5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un²⁹ 16. maddesi ile yapılan değişiklikten önce 1982 Anayasasının 146. maddesinde, Anayasa Mahkemesi onbir asıl ve dört yedek üyede oluşacağı, Cumhurbaşkanı, iki asıl ve iki yedek üyeyi Yargıtay, iki asıl ve bir yedek üyeyi Danıştay, birer asıl üyeyi Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; bir asıl üyeyi ise Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan Yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri içinden göstereceği üç aday arasından; üç asıl ve bir yedek üyeyi üst kademe yöneticileri ile avukatlar arasından seçeceği, yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri ile üst kademe yöneticileri ve avukatların Anayasa Mahkemesine asıl ve yedek üye seçilebilmeleri için, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğretim görmüş veya öğrenim kurumlarında en az onbeş yıl öğretim üyeliği veya kamu hizmetinde en az onbeş yıl fiilen çalışmış veya en az onbeş yıl avukatlık yapmış olmasının şart olduğu denilmekte iken yapılan değişiklik ile Anayasa Mahkemesinin üye sayısı on yediye çıkarılmış, TBMM'ne üç üye seçme hakkı tanınmıştır. TBMM tarafından seçilecek iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden yapacağı gizli oylamayla belirleyeceği belirlenmiştir. Aynı maddenin devamında TBMM tarafından yapılacak seçimin usulü düzenlenmiştir. Buna göre, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranacağı, ikinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılacağı, üçüncü oylamada en fazla oy alan adayın üye seçileceği belirtilmiştir. Anılan değişikliğin üçüncü bendinde de, Cumhurbaşkanı'nın üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, bir üyeyi Askeri Yargıtay, bir üyeyi Askeri Yüksek İdare Mahkemesi genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından gösterecekleri üçer aday içinden; dört üyeyi üst

²⁹ 7.5.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun, Anayasa Mahkemesinin 7.7.2010 tarih ve E:2010/49, K:2010/87 sayılı kararı ile kısmen iptal edilip ardından 12.9.2010 tarihinde yapılan referandum ile kabul edilip 23.9.2010 tarih ve 27708 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğü girmiştir.

kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hakim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçeceği düzenlenmiştir. Devamı paragrafta, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçim şekli düzenlenmiştir, buna göre, her boş üyelik için oy kullanılacağı, en fazla oy alan üç kişinin aday gösterilmiş sayılacağı, baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimlerde de en fazla oy alan üç kişinin aday gösterilmiş sayılacağı hükme bağlanmıştır.³⁰ Anayasa Mahkemesine üye seçilme şartları da maddenin devamında şu şekilde belirlenmiştir; kırkbeş yaşını doldurmuş olması kaydıyla, yükseköğretim kurumları öğretim kurumları öğretim üyelerinin profesör veya doçent unvanını kazanmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış, üst kademe yöneticilerinin yükseköğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış, birinci sınıf hakim ve savcılarının adaylık dahil en az yirmi yıl çalışmış olması şarttır.

Yapılan anayasa değişikliği ile 1982 anayasasına yapılan Anayasa Mahkemesine üye seçiminde yasama ve yürütme organı tamamen dışlama eleştirileri hafifletilmeye çalışılmış ve Anayasa Mahkemesinin üye yapısı genişletilmek suretiyle daha fazla anayasal organın Yüksek Mahkemede temsil edilmesi sağlanmıştır.

1982 Anayasası ile Anayasa Mahkemesine şu görevler verilmiştir: Anayasanın 148. maddenin birinci fıkrası ile Anayasa Mahkemesinin, kanunların, kanun hükmünde kararname ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımından uygunluğunu denetlemek ve bireysel başvuruları karara bağlamak³¹, 148. maddenin üçüncü fıkrası ile Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı³², Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini ayrıca Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile

³⁰ 5982 sayılı Kanununun 16. maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan “bir üye ancak bir aday için oy kullanabilir” ve “de her bir baro başkanı ancak bir aday için oy kullanabilir ve” tümceleri Anayasa Mahkemesi'nin 7.7.2010 tarih ve E:2010/49, K:2010/87 sayılı kararı ile iptal edilmiştir.

³¹ 5982 sayılı Kanun ile yapılan Anayasa değişikliği ile eklenmiştir.

³² 5982 sayılı Kanun ile yapılan Anayasa değişikliği ile eklenmiştir.

Jandarma Genel Komutanını³³ görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapmak, 69. maddesinin altıncı fıkrasında, siyasi partilerin kapatılması hakkındaki davaları görmek, 69. maddesinin dördüncü fıkrasında, siyasi partilerin mali denetimini yapmak, 85. maddesinde milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına veya üyeliklerinin düştüğüne Türkiye Büyük Millet Meclisince karar verilmesi hallerinde, ilgililerin iptal istemlerini karara bağlamak, 158. maddesinin ikinci fıkrasında da, Uyuşmazlık Mahkemesine başkanlık edecek üyeyi kendi üyeleri arasından görevlendirmek.

³³ 5982 sayılı Kanun ile yapılan Anayasa değişikliği ile eklenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK ANAYASA MAHKEMESİ'NİN KARAR TÜRLERİ

1- GENEL OLARAK

Türk Anayasa Mahkemesi yukarıda belirtilen görevleri sonucunda çeşitli kararlar vermektedir. Bu bölümde, anayasaya uygunluk denetimi sonucunda verilen kararlar, yüce divan yargılaması sonucunda verilen kararlar, siyasi parti kapatma davaları ve partilerin mali denetimi sonucunda verilen kararlar olarak incelenecektir.

2- ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ VE SONUCUNDA VERİLEN KARARLAR

2.1- Anayasaya Uygunluk Denetimi

Anayasa yargısının varlık nedeni olan yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğunun sağlanması görevi anayasaya uygunluk denetimini oluşturmaktadır. Anayasaya uygunluk denetimi için öncelikle devletin temel düzenini belirleyen ve anayasa yargısında ölçü norm olarak kullanılacak bir anayasanın bulunması gerekmektedir. Normlar hiyerarşisinde en üst norm olarak kabul edilen anayasaya, yasama organı tarafından yapılan işlemlerin hiçbir şekilde aykırı olmaması gerekmektedir. Hukuk devletinin ve birey hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla bu kuralın yargısal güvencesini anayasaya uygunluk denetimi oluşturmaktadır.

2.1.1- Anayasaya Uygunluk Denetiminin Konusu

Anayasa Mahkemesinin temel görevi olan anayasaya uygunluk denetimi Anayasanın 148. maddesinin birinci fıkrasında, “*Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğüne*

Anayasaya şekil ve esas bakımından inceler, anayasa değişikliklerinin ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler” şeklinde ifade edilmiştir. Bu hüküm uyarınca anayasaya uygunluk denetiminin konusunu oluşturan normlar şöyle belirlenebilir.

Kanunlar; kanun, yasama organı tarafından anayasada belirlenen şekil ve usul kurallarına uyularak düzenlenen ve tüm devlet ve toplum açısından uyulması gerekli ve zorunlu olan genel, soyut kural olarak tanımlanmaktadır. Anayasa Mahkemesinin en temel görevi kanunların³⁴ anayasaya uygunluğunu şekil ve esas bakımdan denetlemektir. Anayasa Mahkemesi, 1961 Anayasası döneminden itibaren adı kanun olmamakla birlikte ‘yasa kurallarına eşdeğer ve etkide’ görerek çeşitli yasama tasarruflarını denetlemiştir.³⁵ Bu durum Anayasa Mahkemesince yasama işlemlerinin maddi kritere³⁶ göre değerlendirilerek denetlenip denetlenmeyeceğine karar verdiğini göstermektedir.³⁷ 1982 Anayasa döneminde de Anayasa Mahkemesi yasama işlemlerini aynı kritere göre değerlendirilerek denetlemeye devam etmiştir.³⁸

Parlamento kararları, yasama işlemi olmasına rağmen kural olarak Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi değildir, ancak Anayasada yer alan düzenleme gereği TBMM İçtüzüğü, milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına ve üyeliklerinin düşmesine dair kararlar Anayasa Mahkemesince incelenebilmektedir. Bunlar dışında kalan parlamento kararları ise Anayasa Mahkemesince denetlenememektedir.³⁹ TBMM İçtüzüğü de önemi nedeniyle Anayasa Mahkemesinin şekil ve esas bakımından denetimine tabi tutulmuştur.⁴⁰

Bu düzenlemeye rağmen Anayasa Mahkemesi bazı parlamento kararlarını içtüzük kuralı olduğu gerekçesi ile denetlemektedir. Yüksek Mahkeme, kararlarında⁴¹,

³⁴ GÖZLER, kanunu; parlamento kararı dışında kalan ve Anayasanın yetki verdiği TBMM tarafından, Anayasanın öngörülen kanun yapma usullerine uyularak yapılan ve Cumhurbaşkanınca yayımlanan işlemler olarak tanımlamıştır. Türk Anayasa Hukuku, s. 400.

³⁵ ALİEFENDİOĞLU Yılmaz, Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi, Ankara, 1996, s.120.

³⁶ Leon Duguit tarafından belirlenen bu kriter uyarınca, yasama fonksiyonu genel, objektif ve kişisel olmayan kuralları yapmak olarak tanımlanır. Yani, bir işlemin hangi organ tarafından ne şekilde yapıldığı değil, onun içeriğinin genel, soyut ve sürekli olması önemlidir. (GÖZLER Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 320)

³⁷ KÖKÜSARI İsmail, Anayasa Mahkemesi Kararlarının Türleri ve Nitelikleri, İstanbul, 2009, s. 28.

³⁸ ÖZBUDUN, age., s. 201; Ayrıca bu konuda Anayasa Mahkemesinin 24.9.1990 tarih ve E:1990/31, K:1990/24 sayılı kararı

³⁹ KÖKÜSARI, age., s. 29.

⁴⁰ ÖZBUDUN, age., s. 234.

⁴¹ Anayasa Mahkemesinin 14.5.1996 tarih ve E:1996/16, K:1996/13 sayılı karar ile 25.3.1999 tarih ve E:1999/12, K:1999/5 sayılı kararı, 7.10.1999 tarih ve 23839 sayılı Resmi Gazete.

“içtüzüğün bir kuralının değiştirilmesi yada içtüzüğe yeni bir kural konulması niteliğinde olan TBMM işlem ve kararları, yeni bir içtüzük kuralı sayılır” demek suretiyle kimi parlamento kararlarını denetleme yetkisi olduğunu belirtmektedir. Mahkeme, herhangi bir metnin yasama organınca şu veya bu nitelikte sayılmış olmasıyla kendisini bağlı saymamakta, metni, hukuk anlayışına göre nitelendirmektedir.⁴² Yüksek Mahkeme, başka bir kararında⁴³; *“yeni bir içtüzük düzenlemesi veya değişikliği olmadığı ve içtüzük yapılması ve değiştirilmesindeki yöntem uygulanmadığı halde değer ve etkisi bakımından birer içtüzük kuralı niteliğinde olan TBMM kararları anayasal denetime bağlı tutulabilir. Değer ve etkileri bakımından aralarında fark bulunmayan yasama tasarruflarının aynı yargısal denetime bağlı tutulmaları hukuk devleti olmanın da gereğidir.”* demek suretiyle yasama organı kararlarının niteliklerinin önemine vurgu yapmaktadır. Yüksek Mahkeme, aynı kararda, bu denetim yolunun *“istisnai”* olduğunu belirterek bu yola başvurma temel gerekçesi olarak da *“meclis kararlarına karşı denetim olanağının bulunmaması ve Anayasayı dolanma girişimlerinin hukuksal koruma göremeyeceği düşüncesi”* olduğunu vurgulamaktadır.

Yüksek Mahkeme, içtüzük değişikliği niteliğinde gördüğü parlamento kararlarının bu şekilde denetlenmemesi durumunda *“hukuksal nitelikleri, etkileri ve meydana getirdikleri sonuçlar bakımından, Anayasa’ya uygunluk denetimine tabi tutulan kanun, KHK ve TBMM İçtüzüğü ile eşdeğerde bulunan ve bu nedenle de belirtilen işlemlere özgü yöntem ve isimlerle tesis edilip, hukuki varlık kazanması gereken bazı yasama tasarrufları, farklı yöntem ve isimlerle tesis edilip, hukuki varlık kazanması gereken bazı yasama tasarrufları, farklı yöntem ve isimlerle hukuk sistemine dahil edilerek Anayasa’ya uygunluk denetiminin kapsamı dışına çıkarılabilir.”* diyerek aksi durumun doğuracağı sonuçları belirtmiştir.⁴⁴

⁴² Anayasa Mahkemesinin 19.12.1966 tarih ve E:1966/7, K:1966/46 sayılı kararı (Mahkeme bu yöndeki davranışına gerekçe olarak da; aksi davranışın yasama organının yanılarak nitelendirdiği bir metnin, Anayasa Mahkemesinin denetimi dışında kalmasının kabul edilmiş olunacağı bunun da Anayasa Koyucunun Anayasa’ya uygunluk denetimini koymakla güttüğü amaca aykırı düşeceği olarak açıklanmıştır.) (www.anayasa.gov.tr/kararlar E.T.2.7.2011)

⁴³ Anayasa Mahkemesinin 5.7.2007 tarih ve E:2007/62, K:2007/66 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr/kararlar E.T. 2.7.2011)

⁴⁴ Anayasa Mahkemesinin 1.5.2007 tarih ve E:2007/45, K:2007/54 (www.anayasa.gov.tr/kararlar E.T. 8.7.2011)

Anayasa Mahkemesinin, görevine girmemekle birlikte içtüzük düzenlemesi olarak nitelendirerek parlamento kararlarını denetlemesi doktrinde tartışmalara neden olmuştur.

Özbudun, Anayasa Mahkemesinin yukarıda anılan içtihatlarını yerinde ve doğru bulmaktadır. Bu görüşüne gerekçe olarak da İçtüzüğü denetleme görevinin Yüksek Mahkemeye verildiğini bu nedenle İçtüzüğü değiştirici nitelikte olan yasama kararlarının da denetlenmesinin Mahkemenin görevinde olduğunu ileri sürmektedir.⁴⁵

Gözler, Anayasa Mahkemesinin, Meclis kararlarının içtüzük düzenlemesi olarak değerlendirip incelemesine karşı çıkmaktadır. Bunu üç gerekçeye dayandıran Gözler'e göre, ilk olarak Anayasa Mahkemesinin üç istisna dışında parlamento kararlarını denetleme yetkisi yoktur. İkinci olarak, Yüksek Mahkemenin bir Meclis kararını "*yeni bir içtüzük hükmü niteliğinde*" görmesi de yanlıştır. Bir Meclis kararının İçtüzüğe aykırı alınması İçtüzüğün ihlal edilen maddesinin değiştirilmesi anlamında değil o maddeye aykırı davranıldığı şeklinde yorumlanmalıdır. Bu şekilde alınan bir kararın yargısal denetimi açık ise örneğin yasama dokunulmazlığının kaldırılması gibi yargısal denetimle aykırılık giderilecektir. Üçüncü olarak da, Yüksek Mahkemenin, parlamento kararlarını "içtüzük düzenlemesi" olarak değerlendirmesinde esas alınan kriterlerin objektiflikten uzak oluşudur. Bu durum Mahkemenin kendi kendisine istediği yasama kararlarını denetlemesinin yolunu açacaktır ki bu hukuk devleti ve demokrasiye aykırıdır.⁴⁶

Küçük, Anayasa Mahkemesince, "*eylemli içtüzük değişikliği*" olduğu gerekçesi ile parlamento kararlarının denetlenmesinin çok istisnai bir yol olması gerektiğini ve bu yola ancak iki durumda başvurulabileceğini savunmaktadır. Buna göre ilk durum, bir konuda içtüzükte hiçbir kural olmadığı halde, bir parlamento kararı ile içtüzükle düzenlenebilecek kuralın ortaya konulmuş olması ve bunun da Anayasa'ya aykırılık teşkil etmesi. İkinci durum ise, parlamento kararı ile, mevcut bir içtüzük hükmünden farklı bir içtüzük kuralının konulmuş olması olarak belirlemiştir. Belirtilen durumların

⁴⁵ ÖZBUDUN, age., s. 234-235.

⁴⁶ GÖZLER, age., s. 396-398.

dışında alınan parlamento kararlarının Anayasa Mahkemesince denetlenmesinin Anayasaya aykırı olacağını vurgulamıştır.⁴⁷

Kanımızca, Anayasa tarafından yasama organı kararlarından sadece üçünün yargısal denetime açık tutulmuş olması nedeniyle Yüksek Mahkemenin içtüzük değişikliği nitelendirmesi yaparak parlamento kararlarını denetlemesinin Anayasaya uygun olmayacağı kuralı benimsenmekle birlikte ancak çok istisnai olarak makul mantıklı ve objektif değerlendirme kriterleri belirlenerek Anayasaya ve içtüzüğe aykırı kararların içtüzük değişikliği olarak değerlendirilerek yargısal denetiminin yapılmasının hukuk devleti ilkesine uygun olacağı düşünülmektedir.

Kanun hükmünde kararnameler, Anayasanın 148. maddesinde, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan KHK'ların şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurulamayacağı belirlendiğinden, sadece olağan dönem KHK'lar anayasa mahkemesinin şekil ve esas denetimine tabidir.⁴⁸ Olağan dönem KHK'ların çıkarılması için ihtiyaç duyulan yetki kanunu da Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenebilmekte ve yetki kanunu iptal edildiğinde KHK'da dayanıksız kaldığı için iptal edilebilir hale gelmektedir.⁴⁹ Anayasa Mahkemesince olağan dönem KHK'lar hem yetki kanununa hem de Anayasa'ya uygunluk bakımından denetlenmektedir.⁵⁰

Anayasa değişiklikleri ise Anayasanın 148. maddesi uyarınca sadece şekil bakımından denetlenmektedir. Şekil denetimin kapsamı ise teklif ve oylama çoğunluğu ve ivedilikle görüşülememe ile sınırlıdır. Teklif çoğunluğu, anayasa değişikliğinin kaç milletvekilince teklif edildiğini ifade etmektedir. Buna göre teklif çoğunluğu değişiklik teklifinin TBMM üyelerinin üçte biri tarafından yapılmalıdır.⁵¹ Oylama çoğunluğu, anayasanın değiştirilmesi için gereken beşte üç karar yeter sayısını ifade etmektedir.

⁴⁷ KÜÇÜK, "Değişiklik Paketinde Sürpriz Karar mı?", 7.5.2007 tarihli Zaman Gazetesi. (www.zaman.com.tr/haber. E.T.2.7.2011)

⁴⁸ YÜZBAŞIOĞLU Nemci, Türkiye'de Kanun Hükmünde Kararnameler Rejimi, İstanbul 1996, s.131.

⁴⁹ YÜZBAŞIOĞLU, age., s. 138; ÖZBUDUN, age., s. 252; Anayasa Mahkemesinin 17.10.2000 tarih ve E:2000/52, K:2000/29 sayılı kararı.

⁵⁰ Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız KÖKÜSARI, age., s. 33.

⁵¹ ATAR, age., s. 403.

İvedilikle görüşülememe ise, genel kurulda iki defa görüşme şeklinde anlaşılmalıdır.⁵² Bu konu hakkındaki tartışmalara Şekil Yönünden Denetim başlıklı alanda değineceğiz.

Milletlerarası antlaşmalar hakkında ise Anayasanın 90. maddesi uyarınca aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Ancak Anayasa Mahkemesi, 27.2.1997 tarih ve E:1996/55, K:1997/33 sayılı kararı ile uluslar arası antlaşmaların uygun bulunmasına dair kanunların denetlenebileceğine hükmetmiştir.⁵³

2.1.2- Anayasaya Uygunluk Denetiminin Kapsamı

Anayasa uyarınca anayasaya uygunluk denetimi şekil ve esas yönünden olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır.⁵⁴

2.1.2.1- Esas Yönünden Denetim

Anayasaya uygunluk denetiminde Anayasa Mahkemesi yasama işleminin içeriğinin anayasaya uygun olup olmadığını denetlenmek suretiyle esas denetimi gerçekleştirir.⁵⁵ İçerik denetimi yasama işleminin sadece konu unsuru yönünden denetleneceği anlamına gelmemektedir.⁵⁶ Doktrinde benimsendiği üzere yasama işlemlerinin esas denetimi bunların sebep ve amaç unsurları bakımından da anayasaya uygun olup olmadığının incelenmesidir.⁵⁷

2.1.2.1.1- Sebep Unsuru Bakımından Denetim

Yasama işlemlerinin sebep unsuru yönünden denetiminden idare hukukunda idari işlemlerin yargısal denetiminde uygulanan temel ilkelerden esinlenilmiştir. Buna

⁵² KÖKÜSARI, age., s. 72.

⁵³ www.anayasa.gov.tr/kararlar (E.T.14.10.2010)

⁵⁴ ÖZBUDUN, age., s. 398.

⁵⁵ TEZİÇ Erdoğan, Anayasa Hukuku, İstanbul, 2005, s. 181.

⁵⁶ KÖKÜSARI, age., s. 20.

⁵⁷ ÖZBUDUN, age., s. 399; TEZİÇ, age., s. 185; ATAR Yavuz, Türk Anayasa Hukuku, Konya, 2007, s. 317.

göre her yasama işleminin bir sebebi olmalıdır, yasama işleminin sebebi ise yasama organı tarafından yapılmasına neden olan faktörler veya yapılmasında rol oynayan etkenler olarak tanımlanabilir.⁵⁸

Doktrinde, her yasama işleminin sebebinin anayasada öngörülmesinin mümkün olmadığı bu nedenle yasama işlemlerinin yasama organının takdirine bırakılmış olduğu belirtilerek bunların sebep unsuru yönünden denetlenmesinin hukukilik denetiminden çok yerindelik denetimi olacağı ifade edilmiştir,⁵⁹ hatta Gözler, bir kanunun sebebinin hukuki değil siyasi bir sorun olduğunu ileri sürerek kanunların sebep unsuru yönünden denetlenemeyeceğini savunmuştur.⁶⁰ Bu görüşünü beş nedene dayandıran Gözler'e göre öncelikle *“kanunun sebebi, yani kanun koyucuyu kanunu çıkarmaya yönelten sebep ve amiller kanununun dışında kalmaktadır. Bunlar kanunun metninde yazılı değildir. Kanun dışında yer alan bir şeyi, Anayasa Mahkemesinin bilmesi mümkün değildir. İkinci olarak, Anayasa Mahkemesi bu sebepleri bilmiş olsa bile, bir kanunun sebebinin denetlenmesi hangi sebepler söz konusu olduğunda hangi tür kanunların yapılması gerekeceğinin tayin edilmesi anlamına gelir. Hangi durumlarda ne tür tedbirlerin alınması gerektiği sorunu ise hukuki değil siyasal bir sorundur. Anayasa Mahkemesi siyasi sorunları denetlemeye yetkili değildir. Üçüncü olarak, Anayasa Mahkemesi kanun koyucuyu böyle bir kanun yapmaya iten sebeplerin isabetli olup olmadığını araştıramaz. Anayasa Mahkemesinin bunu araştırması, Mahkemenin 'hukukilik kontrolü' değil, 'yerindelik kontrolü' yapması anlamına gelir ki Anayasa Mahkemesinin buna yetkisi yoktur. Kaldı ki, kanun koyucuyu kanunu yapmaya iten sebepler Anayasa'da istisnai olarak belirtilmiş olsa bile, Anayasa Mahkemesi bu sebeplerin somut olayda varlığını araştıramaz. Çünkü, bu konuda teknik bilgi ve donanımına sahip değildir. Örneğin Anayasanın 47'nci maddesine göre 'kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsler, kamu yararının zorunlu kıldığı hallerde devletleştirilebilir.' Yasama organı bir kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsün devletleştirilmesine dair bir kanun çıkarmışsa, Anayasa Mahkemesi bu devletleştirmeyi 'kamu yararı'nın zorunlu kılıp kılmadığını inceleyemez. Zira Anayasa Mahkemesi o faaliyet alanını uzmanı değildir. Nihayet, Anayasa Mahkemesinin kanunların sebep unsurunu denetlemesi Anayasa Mahkemesinin göreviyle de bağdaşmaz. Anayasa Mahkemesinin görevi birtakım*

⁵⁸ TEZİÇ, age., s. 185.

⁵⁹ KIRATLI, age., s.134; TEZİÇ, age., s. 186; ÖZBUDUN, age., s. 399.

⁶⁰ GÖZLER Kemal, Türk Anayasa Hukuku, Bursa, 2000, s. 891.

normların Anayasaya uygunluğunu denetlemektir. Oysa kanunun sebebi, bir norm değil normun dışında kalan maddi vakıadır, olaydır. Anayasa Mahkemesi vakıaları, olayları denetleyen bir mahkeme değildir.

Kanımızca, Anayasa Mahkemesinin, kanunları sebep unsuru yönünden denetlerken yetkisinin sınırlı olduğu ve bu yetkinin sadece istisnai olarak anayasanın, yasama işlemleri için açıkça bir sebep belirlemiş olduğu durumlarda ortaya çıkacağıdır. Çünkü böyle bir durumda yasama organı anayasada düzenlenmiş olan sebep unsuru ile bağlı olmak zorunda olup Yüksek Mahkeme tarafından da bu durum anayasaya uygunluk denetiminde dikkate alınmalıdır. Örnek olarak Anayasa'nın 78. maddesine göre ancak savaş sebebiyle seçimlerin bir yıl geri bırakılmasına karar verilebilir. Bunun dışında bir sebep ile Yasam Organınca seçimlerin geri bırakılması sebep unsuru yönünden Anayasa'ya aykırı olacaktır. Ancak Anayasa'da kanunların sebep unsurları çok istisnai olarak bulunmaktadır. Bunun dışında kanunların yapılmasında Yasama Organı'nın siyasi tercihleri ön plana çıkmakta olup bunların sebep unsuru yönünden denetlenmeye çalışılması ise yargısal denetimden ziyade siyasi tercihlerin öne çıkmasına neden olmaktadır.

2.1.2.1.2- Amaç Unsuru Bakımından Denetim

Amaç unsuru bakımından denetimde de idari işlemlerin amaç unsuru açısından denetimi dikkate alınmıştır. İdari işlemlerin amacı idarenin o işlem yaparken sonuçta neyi istediği ne murat ettiğini ifade etmektedir.⁶¹ Aynı şekilde yasama işlemlerinin amacı da kanunu koyucunun işlemi yaparken istediği nihai sonuç olarak tanımlanmıştır.⁶²

Anayasa nadiren yasama işlemlerinin amacını belirtmektedir. Bu durumlarda yasama işlemi için özel bir amaç var demektir; belirtilmemiş ise, amaç, genel amaç olan kamu yararadır.⁶³

⁶¹ GÖZÜBÜYÜK A. Şeref, Yönetişel Yargı, Ankara, 2004, s. 233.

⁶² GÖZLER, age., s. 891.

⁶³ ÖZBUDUN, age., s. 399-400.

Anayasa'nın 23. maddesinde yerleşme ve seyahat hürriyetlerinin hangi amaçlarla sınırlandırılabilirliği düzenlenmiştir. Buna göre, yerleşme hürriyeti ancak suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak amacıyla; seyahat hürriyeti de, suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek amacıyla sınırlandırılabilir. Bunların dışındaki amaçlar ile yerleşme veya seyahat hürriyeti konusunda yasal düzenleme yapılması Anayasa'ya amaç yönünden aykırı olacaktır.

Ancak, Anayasa çoğu zaman yasaların amaçları konusunda sessiz kalmayı tercih etmiştir. Bu nedenle yasaların amaçsal denetiminde genel amaç olan kamu yararı kavramına başvurulmaktadır.⁶⁴

Doktrinde, yasama işlemlerinin amaç unsuru yönünden Anayasa Mahkemesince denetlenmesinin sadece açık aykırılıklar veya anayasada belirtilen özel amaca aykırılık durumunda yapılması gerektiği, kamu yararı kavramının subjektif ve muğlak olması, ayrıca siyasi görüş ve ideolojiye göre farklı yorumlanabileceği gerekçesi ile yapılmaması gerektiği savunulmuştur.⁶⁵

Kanımızca, yukarıda sebep unsuru yönünden yapmış olduğumuz yorumları tekrar hatırlatarak, amaç unsuru yönünde de Yüksek Mahkemece yapılacak denetimin Anayasa'da belirtilen amaçlarla sınırlı olması gerektiği, Anayasa'da amaçsal bir düzenleme bulunmadığı durumlarda ise kamu yararı kavramı çerçevesinde bir denetim yapması gerektiği ancak kamu yararı kavramının niteliği gereği subjektif ve muğlak, ayrıca siyasi görüş ve ideolojiye göre farklı yorumlanabilir olması nedeniyle çok dikkatli olunması gerekmektedir. Çünkü, kamu yararı kavramı siyasi görüşe bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Siyasal bir tercih sonucu oluşan yasama organı tarafından yine siyasal tercihle belirlenen kamu yararının kanunlarda denetlenmesi hukukilik veya anayasalık denetimi olmaktan çıkar ve siyasi bir denetim olarak belirir.

⁶⁴ Anayasa Mahkemesinin 11.10.1963 tarih ve E:1963/124, K:1963/243 sayılı kararı ile 27.6.1967 tarih ve E:1963/145, K:1967/20 sayılı kararı; GÖZLER, age., s. 892.

⁶⁵ KÖKÜSARI, age., s. 22; ÖZBUDUN, age., s. 400; GÖZLER, age., s. 892.

2.1.2.1.3- Konu Unsuru Bakımından Denetim

Yasama işlemlerinin konusu o işlemin hukuk aleminde meydana getirdiği değişiklik ve sonuç olarak tanımlanmıştır. Ayrıca kanunun konusundan onun içeriği de anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle kanunun içeriği yada düzenleme alanı konu unsurunu oluşturmaktadır. Yasamanın genelliği ilkesi⁶⁶ ve Anayasada kanunun alanına konu yönünden bir sınırlandırma getirilmemiş olması nedeniyle yasama organı anayasaya aykırı olmadığı sürece her konuda tasarrufta bulunabilir. Ancak Anayasanın 11. maddesi gereğince kanunlar Anayasa'ya aykırı olmayacağından yasama organı, Anayasa'nın koyduğu kural ve sınırlar ile bağlı olarak yasa koyabilecektir.⁶⁷

Yasama işlemlerinin konu unsuru yönünden denetiminde çeşitli ihtimaller vardır; öncelikle anayasada, yasama işleminin konusunun doğrudan düzenlemiş olması durumudur. Buna göre, kanun tarafından düzenlenmek istenen konunun anayasa tarafından yasaklanmış olması veya düzenlenmesinin emredilmiş olmasıdır. Böyle bir durumda, yasama organı anayasa ile yasaklanmış konu hakkında tasarrufta bulunamayacaktır. Emredilen konu hakkında da bu emrin aksi yönde düzenleme yapamayacaktır, yapması durumunda yapılan düzenleme konu unsuru yönünden Anayasa'ya aykırı olacaktır.⁶⁸

Anayasa, kanunun düzenlediği konu hakkında bir takım temel ilkeler belirleyebilir. Böyle bir durumda, yasama organı kanun yaparken anayasa tarafından belirlenen bu temel kriterlere uymak zorundadır. Örnek olarak, devletleştirilmenin düzenlendiği 46. madde gösterilebilir. Bu maddeye göre, kamulaştırmaya ilişkin bir yasal düzenleme yapılırken özel mülkiyette bulunan taşınmazın 'gerçek karşılığı' esasına göre kamulaştırma yapmak üzere bir düzenleme yapılması gerekmektedir, aksi takdirde yapılan yasal düzenleme konu unsuru yönünden anayasaya aykırı olacaktır.

Başka bir durumda ise konu, anayasada hiç düzenlenmemiştir. Böyle bir durumda yasama yetkisinin genelliği ilkesi gereğince yasama organı anayasada hiç

⁶⁶ Yasama yetkisinin genelliği ilkesi; kanunla düzenleme alanının konu itibarıyla sınırlandırılmamış olduğu anlamına gelmektedir. Yasama organı her istediği konuyu kanunla düzenleyebilir meğer ki Anayasa'ya aykırı olmasın. Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız GÖZLER, age., s. 364-367.

⁶⁷ ÖZBUDUN, age., s. 401; GÖZLER, age., s. 894.

⁶⁸ GÖZLER, age., s. 895; TEZİÇ, Türkiye'de 1961 Anayasasına Göre Kanun Kavramı, İstanbul, 1972, s.120.

düzenlenmeyen bir konuda tasarrufta bulunabilir. Bu şekilde yapılan bir yasa, konu hakkında anayasada bir düzenleme bulunmadığından anayasaya aykırı olması mümkün değildir.⁶⁹

Nitekim Anayasa Mahkemesi de, verdiği bir kararında⁷⁰, bir kanunun konusuyla ilgili olarak Anayasa’da bir hüküm bulunmasının gerektiği bu şekilde konunun ‘*Anayasa meselesi*’ olarak nitelendirilebileceği, aksi halde yani, Anayasa’da hüküm bulunmayan durumlarda ortada bir Anayasa meselesinin bulunmadığını ve bu durumda Anayasa’ya aykırılığının ileri sürülemeyeceğini vurgulamıştır.⁷¹

Doktrinde, konu unsuru yönünden denetimde yasama organı tarafından yapılan yasal düzenlemenin eksik olması durumunda Anayasa Mahkemesinin nasıl hareket edeceği tartışılmıştır. Teziç, Anayasa tarafından düzenlenen bir konuda yasama organı tarafından yapılan eksik düzenlenmesini iptal nedeni olarak görmektedir. Bunu da şu şekilde ifade etmektedir; “*Anayasa Mahkemesinin bir görevi de eksik düzenlemede bulunan kanunu bu yönden de iptal ederek, kanun koyucuyu o konuyu gereği gibi düzenlemeye zorlayarak, Anayasanın hedeflerine bir an önce ulaşılmasını sağlamaktır.*”⁷²

Gözler ise bu konuda farklı düşünmektedir. O’na göre, Yüksek Mahkeme, yasal düzenlemeyi ancak Anayasaya aykırı olup olmadığı yönünden incelemeye yetkilidir. Eksik düzenleme ile olmayan bir hükmün Anayasaya aykırı olup olmadığının denetlenmesinin mantiken mümkün olmadığını belirtmiştir.⁷³

Anayasa Mahkemesi de, verdiği bir kararında⁷⁴; “*Olayda, Anayasa'nın 10. maddesine aykırılıktan değil, sorunu çözmeye yeterli olmayan bir yasa kuralının eksikliğinden söz edilebilir. Anayasa Mahkemesi, Anayasa'ya aykırı bulduğu yasaları iptal ederek yürürlükten kalkmasını sağlar. Yasakoyucu gibi davranarak yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm kuramaz. Anayasa'nın öngördüğü ve mutlak*

⁶⁹ GÖZLER, age., s.895-896.

⁷⁰ Anayasa Mahkemesinin 16.3.1965 tarih ve E:1963/199, K:1965/16 (www.anayasa.gov.tr/kararlar E.T.20.6.2011)

⁷¹ ÖZBUDUN, age., s. 401; GÖZLER, age., s. 895-896.

⁷² TEZİÇ, age., s.126.

⁷³ GÖZLER, age., s. 896-897.

⁷⁴ Anayasa Mahkemesinin 18.1.1989 tarih ve E:1988/3, K:1989/4 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr/kararlar E. T. 21.6.2011)

düzenlenmesini istediği hususlara yer vermeme durumu dışındaki, yasanın isterse getirebileceği bir kuralı getirmemesi eksikliği, iptal nedeni olamaz. İsterse yer verip isterse yer vermeyeceği bu tür eksiklikler yasakoyucunun takdir yetkisi içindedir. Anayasa'nın öngördüğü, düzenlenmesini zorunlu kıldığı bir konudaki boşluk, aykırılık oluşturan bir eksiklik sayılarak iptal nedeni yapılmakla birlikte, yasakoyucunun anayasal ilkelere aykırı düşmeyen kimi durumlar ve kimileri için, kimi nedenlerle, kimi düzenlemelere yer vermemesi eksikliği, iptal nedeni kabul edilemez. Yasa maddesine, içindeki kimi sözcükleri ayıklayarak yeni bir kural niteliği vermek Anayasa'ya uygunluk denetimiyle bağdaşmaz. Ayrılıklar bu sonucu yaratmadan iptal edilir, bu sonucun doğmaması için de yasakoyucuya süre verilir. Bunun gibi, bir kuralın uygulama alanının genişletilmesi amacıyla değiştirilmesini sağlamak için de iptali istenilemez. Yasakoyucunun dilediği zaman giderebileceği eksik düzenleme, yukarda belirtilen anayasal zorunluluk dışında, aykırılık oluşturamaz. Eşit durumda olmayanların eşitsizliği, eşitlik ilkesine aykırı düşmeyen, doğal karşılanabilecek yasal bir durumdur.” demek suretiyle eksik düzenlemenin iptal nedeni olarak görülmeceğini ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır.

Kanımızca, konu unsuru yönünden denetimde esas bakılması gereken husus konunun Anayasada düzenlenip düzenlenmediğidir. Anayasada düzenlenen bir konuda yasama organınca eksik düzenleme yapılmış olması durumunda yapılan eksik düzenleme ile Anayasanın temel ilkelerine aykırı düşülmüş ise bu durum iptal nedeni olarak görülmelidir. Aksi durumda yasama yetkisinin genelliği ilkesi gereğince yasam organı istediği konuda istediği oranda düzenleme yapma yetkisine sahiptir.

2.1.2.2- Şekil Yönünden Denetim

Şekil denetimi, yasama işlemlerinin anayasada öngörülen usul ve kurallara uygun yapılıp yapılmadığının incelenmesidir.⁷⁵ Anayasada ve TBMM İçtüzüğünde, yasama işlemlerinin özellikle kanunların kabul edilmesi için öngörülmüş bir çok şekil ve usul kuralı bulunmaktadır. Ancak Anayasa, şekil denetiminin kapsamını sınırlı tutarak belli şekil ve usul şartlarının inceleme konusu yapılacağını düzenlemiştir.

⁷⁵ ÖZBUDUN, age., s.402; ATAR, age., s. 320.

Yetki unsurunun, şekil denetiminin kapsamında bulunduğu kabul edilmiştir.⁷⁶ Yetki unsuru yönünden denetimde, yasama işlemlerinin yetkili organlar tarafından yapılıp yapılmadığının incelenmesidir. Şekil yönünden yapılan denetim yetki unsurunun da kapsadığından, yetki unsuru yönünden meydana gelen aykırılıklar aynı zamanda şekil bakımından aykırılık oluşturmaktadır.⁷⁷ Şekil denetimi yapılan yasama işlemleri; kanunlar, anayasa değişiklikleri, olağan dönem KHK'lar, TBMM İçtüzüğü, TBMM üyeliğinin düşmesi ve dokunulmazlığın kaldırılması kararlarıdır.

Kanunlar; Anayasanın 148. maddesi uyarınca kanunlar şekil denetimine tabidirler ancak kanunların şekil denetimi sadece son oylamanın öngörülen çoğunlukla yapılıp yapılmadığına ilişkindir. Burada öngörülen çoğunluktan kastedilen Anayasanın 96. maddesinde bahsedilen toplantı ve karar yeter sayısıdır.⁷⁸ Anayasa Mahkemesi de 15.10.2003 tarih ve E:2003/36, K:2003/91 sayılı kararında; son oylamada öngörülen çoğunluktan, toplantı ve karar yeter sayısının anlaşılması gerektiğine hükmetmiştir.

Anayasa değişiklikleri ise Anayasanın 148. maddesinde yer alan düzenleme gereğince sadece şekil bakımından denetimi yapılmaktadır. Anayasa koyucu şekil denetimini, sınırlı bir şekilde, teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlandırılmıştır. Anayasanın 148. maddesinde yer alan “*sınırlıdır*” kelimesi ile açıkça şekil denetiminin, maddede belirtilen üç durum dışına asla genişletilemeyeceği ve bu üç hususun tahdidi olarak belirtildiği ifade edilmiştir.⁷⁹

Uygulamada, Yüksek Mahkeme'nin anayasa değişikliklerinin şekil yönünden yargısal denetimi sırasında tutarlı olmadığı görülmektedir. Anayasa Mahkemesinin 1987 yılında verdiği bir kararda,⁸⁰ “*Anayasanın 148. maddesinde, anayasa değişikliklerine ilişkin yasaların esas yönünden denetimine yer verilmediği gibi, bunların biçim yönünden denetimleri de, teklif ve oylama çoğunluğunca ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulmadığı hususları ile sınırlı tutulmuştur. İptal istemi bu sınırlı sebeplerden herhangi birine ilişkin bulunmadığı sürece davanın dinlenmesi*

⁷⁶ ÖZBUDUN, age., s. 402; KIRATLI, age., s. 134; TANÖR Bülent/ YÜZBAŞIOĞLU Necmi, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, İstanbul, 2006, s. 502.

⁷⁷ ÖZBUDUN, age., s. 402-403; TEZİÇ, Anayasa Hukuku, s. 125-127.

⁷⁸ ÖZBUDUN, age., s. 363; GÖZLER, age., s. 887.

⁷⁹ KÜÇÜK Adnan, “Askeri Darbeden Yargı Darbesine”, Stratejik Boyut Dergisi, Sayı 8, 2010, s. 44.

⁸⁰ Anayasa Mahkemesinin 18.6.1987 tarih ve E:1987/9, K:1987/15, AYMKD, Sayı 23, s. 285-286.

olanağı yoktur... Bu itibarla işin esasına girilmeden yetkisizlik nedeniyle davanın reddine karar verilmesi gerekir.” demek suretiyle anayasa değişikliklerine ilişkin yasaları iptal davasına konu edinilmesinin sadece teklif, oylama çoğunluğu ve ivedilikle görüşülemeyeceği konuları ile sınırlı olduğunu bunların dışındaki iptal istemlerinin ise dinlenemeyeceğine karar vermiştir. Benzer şekilde Yüksek Mahkeme, 2007 yılında verdiği başka bir kararında da⁸¹ anayasa değişikliğini ilişkin yasaların denetiminde esas yönünden denetime olanak tanınmadığı ve Anayasanın 148. maddesinde sayılan koşulların dışında şekil yönünden denetim yapılamayacağını vurgulamıştır.

Ancak, Yüksek Mahkemenin, anayasa değişikliğine ilişkin yasal düzenlemelerin, değiştirilemeyen ve değiştirilmesi dahi teklif edilemeyen ilk dört maddesine aykırılıklarının ileri sürülmesi durumunda ise Anayasanın 148. maddesinde belirtilen şekil denetimi sınırlarını aştığı görülmektedir.

İlk olarak 2008 yılında verdiği bir kararda⁸², Yüksek Mahkeme, Anayasanın 148. maddesinde yer alan *“teklif... şartına uyulup uyulmadığı”* konusunun Anayasanın ilk dört maddesinin doğrudan veya dolaylı olarak değiştirilmesi veya etkisiz bırakılmasına yönelik anayasa değişiklik tekliflerinin anılan maddeler yönünden *“geçerli teklif”* olup olmadığı denetimini de içerdiğini belirterek, Cumhuriyetin niteliklerinin belirtildiği maddelere ilişkin değişiklik öngören veya Anayasanın diğer maddelerinde yapılan değişikliklerle doğrudan doğruya veya dolaylı olarak aynı sonucu doğuran anayasa değişikliklerinin geçerli teklif olmayacağına hükmetmiştir.

2010 yılında verdiği başka bir karar ile yukarıda anılan yorumunu daha da genişleten Yüksek Mahkeme; *“Anayasa'nın ilk üç maddesinde değişiklik öngören veya Anayasa'nın sair maddelerinde yapılan değişikliklerle doğrudan doğruya veya dolaylı olarak aynı sonucu doğuran herhangi bir yasama tasarrufunun da hukuksal geçerlilik kazanması mümkün olmadığından, bu doğrultudaki tekliflerin sayısal yönden Anayasa'ya uygun olması tasarrufun geçersizliğine engel oluşturmayacaktır. Anayasa değişikliklerinin içerik yönünden denetimi, değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez ilkelerin doğrudan ya da dolaylı olarak ortadan kaldırılıp kaldırılmadığı veya*

⁸¹ Anayasa Mahkemesinin 5.7.2007 tarih ve E:2007/72, K:2007/68 sayılı kararı, 7.8.2007 tarih ve 26606 sayılı Resmi Gazete.

⁸² Anayasa Mahkemesinin 5.6.2008 tarih ve E:2008/16, K:2008/116 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr/kararlar E.T. 8.7.2011)

içeriklerinin boşaltılarak anlamsız hâle getirilip getirilmediğine yönelik ve bununla sınırlı bir denetim olması gerekir.” diyerek Anayasanın ilk üç maddesinin “*içeriklerinin boşaltılması*” şeklinde bir kriter daha eklemek suretiyle Anayasanın 148. maddesindeki anayasa değişikliklerinin yargısal denetimine ilişkin üç hususu sınırsız ve keyfi bir şekilde genişletmiştir.

Anayasa Mahkemesinin anayasa değişikliğine ilişkin kanunları yukarıda anılan şekilde denetlemesi doktrinde eleştirilmiştir.

Özbudun, Anayasa Mahkemesinin şekil görüntüsü altında esas denetimi yaptığını, bir anayasa değişikliğinin Cumhuriyetin temel niteliklerine aykırı olup olmadığının saptanmasının ancak konunun esasına girilmesi ile olanaklı olacağını oysa Anayasanın 148. maddesinin bu yetkiyi Yüksek Mahkemeye vermediğini, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin temel niteliklerinin⁸³ çok geniş kavramlar olduğunu bunlara ilişkin olmayan bir anayasa değişikliğinin olamayacağını, ayrıca bu kavramların çok geniş yorum ve değerlendirmeler açık olduğunu bu nedenle anayasa değişikliklerinin denetimi konusunda Mahkemenin belli bir andaki sübjektif değerlendirmesinin karara egemen olacağını bu durumun hukuki denetim yerine yerindelik denetiminin ortaya çıkması tehlikesini barındırdığını ifade etmiştir.⁸⁴

Küçük ise Anayasa Mahkemesinin, anayasa değişikliğini ilişkin yasaları yukarıda anılan şekilde denetlemesini “*yargı darbesi*” olarak değerlendirmiş ve Mahkemenin Anayasayı ihlal ettiğini, kendisine verilmeyen bir yetkinin kullanıldığını, bunun Anayasanın 6. maddesinin ihlali anlamına geldiğini ve bu şekilde verilen kararların yokluk ile malul olduğunu savunmuştur.⁸⁵

Kanımızca, Yüksek Mahkeme kendisine verilmeyen bir yetkiyi yorum yolu ile genişletmiş ve anayasa değişikliklerini de esastan inceleyip karar verme yolunu seçmiştir ki bu da Anayasanın 148. maddesine aykırıdır ve yokluk ile maluldür.

⁸³ Anayasanın 2. maddesine göre Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.

⁸⁴ ÖZBUDUN Ergun, “Anayasa Değişikliklerinin Yargısal Denetimi”, 8.5.2008 tarihli Zaman Gazetesi.

⁸⁵ KÜÇÜK, age., s. 40-47 (Küçük ayrıca, yokluk ile malul olan bu kararların devletin diğer birimlerince yasama ve yürütme tarafından geçersizliğinin ilan edilmesi gerektiğini ve bu şekilde denetimsiz bir organın keyfi kararları ile Anayasayı ihlal etmesinin engellenmesi gerektiğini belirtmiştir.)

Olağan dönem KHK'lar da şekil bakımında Anayasa Mahkemesinin denetimine tabidir. Anayasada KHK'ların şekil bakımından denetiminin kapsamı ve şekli düzenlenmemiştir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi, KHK'ların Anayasaya uygunluğunu genel olarak şekil unsuru bakımından inceleyebilecektir. KHK çıkarılmasında uyulacak usul ve şekil kuralları Bakanlar Kurulunun diğer kararnamelerinde izlenen usul ve şekil kuralları ile aynıdır. Bu durumda bir KHK'da Başbakan dahil tüm bakanların imzalarının bulunması, Cumhurbaşkanınca imzalanması ve Resmi Gazetede yayımlanması gerekir. Bu sayılan unsurlar KHK'nın şekil denetiminin unsurlarını oluşturmaktadır.⁸⁶ Olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan KHK'lar anayasa hükmü gereği şekil ve esas denetime tabi değildir.

TBMM İctüzüğü, TBMM üyeliğinin düşmesi ve dokunulmazlığın kaldırılmasına ilişkin kararlar da şekil bakımından denetlenmektedir.

2.2- Anayasaya Uygunluk Denetimi Sonucunda Verilen Kararlar

Anayasa Mahkemesi tarafından yapılan anayasaya uygunluk denetimi sonucunda esasa ilişkin, şekle ilişkin ve ilk inceleme ve usule ilişkin kararlar verilmektedir. Verilen bu kararlar esas incelemesi sonucunda verilen kararlar, şekil incelemesi sonucunda verilen kararlar ve ilk inceleme ve usule ilişkin verilen kararlar olarak incelenecektir.

2.2.1- İlk İnceleme ve Usule İlişkin Verilen Kararlar

Anayasa Mahkemesince anayasaya uygunluk denetiminde yapılan başvuruların 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunu⁸⁷'nin 38 ve 40. maddelerinde belirtilen şartları taşıyıp taşımadığı yönünden yapılan incelemesi ilk incelemeyi oluşturur. Buna göre, soyut norm denetimi 6216 sayılı

⁸⁶ GÖZLER, age., s. 889.

⁸⁷ 3.4.2011 tarih ve 27894 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile 13.11.1983 tarih ve 18220 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmış olan 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

Kanunun 38. maddesi, somut norm denetimi de 6216 sayılı Kanununun 40. maddesi uyarınca ilk incelemesi yapılır. İlk incelemede izlenecek usul ve verilecek bazı kararlar Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün⁸⁸ 8. maddesinde düzenlenmiştir. İlk inceleme ve usule ilişkin verilecek karar türleri sadece 6216 sayılı Kanun ve İçtüzükte düzenlenmemiştir. Anayasa'da da, özellikle yetki ve süreye ilişkin konulan kurallara aykırı başvuruda bulunulması durumunda Anayasa Mahkemesine bu konuları değerlendirerek ilk inceleme ve usulden ret kararı verilebilmesinin yolu açılmıştır.

Bu bölümde esas incelemesine geçilmeden önce yapılan ilk inceleme sonucunda verilen usule ilişkin kararlar incelenecektir.

2.2.1.1- Başvuranın Yetkisiz Olması Nedeniyle Verilen Ret Kararı

Anayasaya uygunluk denetiminde soyut norm denetimine başvurma yetkisi Anayasanın 150. maddesi uyarınca Cumhurbaşkanı, iktidar ve anamuhalefet partisi Meclis grupları ile TBMM üye sayısının en az beşte biri tutarındaki üyelere aittir. 148. maddenin ikinci fıkrasında da şekil bakımından denetimin ise sadece Cumhurbaşkanı ve TBMM üye sayısının beşte biri tarafından başlatılabileceği düzenlenmiştir. Bu hükümler uyarınca anılan yetkili kişi ve gruplar haricinde yapılacak iptal davası başvurular Anayasa Mahkemesince ilk inceleme aşamasında ret kararı sonuçlandırılmaktadır.⁸⁹

6216 sayılı Kanun'un 40. maddesi ve İçtüzüğün 8. maddesi gereğince somut norm denetimine başvuran mahkemenin yetkisiz olduğunun tespit edilmesi durumunda da başvurunun reddine karar verilmektedir. Buna göre, somut norm denetiminde Anayasa Mahkemesine başvuran kurum yada kuruluşun mahkeme niteliğinde olması gerekmektedir.⁹⁰ Bunun yanı sıra Anayasa Mahkemesine başvuran mahkemenin

⁸⁸ 3.12.1986 tarih ve 19300 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁸⁹ Anayasa Mahkemesinin 14.2.1985 tarih ve E:1985/4, K:19853 sayılı kararı.

⁹⁰ Bu konu hakkında Anayasa Mahkemesi 31.5.2007 tarih ve E:2007/53, K:2007/61 sayılı kararında "...görülmeğe olan davada uygulanacak kuralı Anayasaya aykırı görerek veya tarafların Anayasa'ya aykırılık savlarını ciddi bularak Anayasa Mahkemesi'ne başvuracak merciin bir "mahkeme" olması zorunludur. Anayasa'nın 9. maddesinde, yargı yetkisinin Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağı öngörülmüş, 138-158. maddelerinde "Genel Hükümler" ve "Yüksek Mahkemeler" başlıkları altında yargı ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu maddelerde Yüksek Mahkemeler ile bunların başında buldukları yargı düzenleri sayılmış ve mahkemeler ile hakimlik ve savcılık

anayasaya aykırılık iddiasında bulunamayacağı bir konuda mesela şekil bakımından aykırılık iddiasında başvuruda bulunması durumunda, Anayasa Mahkemesi yetkisizlik nedeniyle esas ret kararı vermektedir.⁹¹

Somut norm denetimi yoluna başvuran mahkemenin görevsiz olması durumunda da, Anayasa Mahkemesi yetkisizlikten ret kararı vermektedir. Bir kararında,⁹² Anayasa Mahkemesi; Anayasa'nın 152. ve 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Yasa'nın 28. maddesine göre itiraz yoluyla yapılan başvurularda, Anayasa Mahkemesi'nin görev alanı, başvuran mahkemenin bakmakta olduğu davada uygulayacağı yasa kuralı ile sınırlı olduğunu, uygulanacak yasa kuralından amacın, bir davanın değişik evrelerinde ortaya çıkan sorunların çözümünde veya davayı sonuçlandırmada olumlu ya da olumsuz yönde etki yapacak nitelikte bulunan ya da tarafların istek ve savunmaları çerçevesinde bir karar vermek için göz önünde tutulması gereken kural olduğunu söylemek suretiyle başvuran mahkeme tarafından görülmekte olan davada uygulanmayacak yasal düzenlemelerin veya görevli olmadığı bir davada buna ilişkin kanunların somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesine başvurulamayacağına hükmetmiştir.⁹³

Aynı şekilde Anayasa Mahkemesi başka bir kararında da, itiraz başvurusunda bulunan mahkeme'nin bakmakta olduğu davada uygulanma olanağı bulunmayan yasal düzenlemeye ilişkin başvurusunu mahkemenin yetkisizliği nedeniyle reddine karar vermiştir.⁹⁴

mesleğinin temel kuralları belirlenmiştir.Yargı yetkisini Türk Milleti adına kullanacak olan bir merciin mahkeme olarak kabul edilmesi için kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usullerinin yasayla düzenlenmesi, karar organlarının hakimlerden teşekkül etmesi, yargılama tekniklerini uygulayarak ve genelde dava yolu ile uyuşmazlıkları ve anlaşmazlıkları çözümlenmekle görevli olması, görev yapan üyelerin atanmalarının, hak ve ödevlerinin, emekliye ayrılmalarının, Anayasa'nın öngördüğü mahkemelerin bağımsızlığı ve hakim teminatı esaslarına göre düzenlenmiş olması ve Anayasa'da sayılan ve başında bir yüksek mahkemenin bulunduğu yargı düzenlerinden birinde yer alması gereklidir.” Demek suretiyle mahkemenin tanımını yapmıştır.

⁹¹ Anayasa Mahkemesinin 11.1.2.1996 tarih ve E:1996/49, K:1996/46 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr/kararlar) (E.T. 17.10.2010)

⁹² Anayasa Mahkemesinin 10.6.1997 tarih ve E:1997/46, K:1997/64 sayılı kararı.

⁹³ Anayasa Mahkemesinin 19.11.1990 tarih ve E:1990/34, K1990/29 sayılı kararında da Mahkeme iptali istenen kuralın bakılmakta olan davada uygulanacak kural olmadığından yerel mahkemenin bu konuda başvuruya yetkili olmadığı gerekçesi ile yetkili olmayan mahkemenin başvurusunun reddine karar vermiştir.

⁹⁴ Anayasa Mahkemesinin 14.1.2010 tarih, E:2010/67, K:2010/1 sayılı kararı.

2.2.1.2- On Yıllık Süre Dolmadığı İçin Verilen Ret Kararı

Anayasanın 152. maddesinde, Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği ret kararının Resmi Gazetede yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamayacağı hükmüne yer verilmiştir. Anayasa Mahkemesi bu hükme dayanarak ret kararından itibaren on yıl geçmeden aynı kanun hakkında yapılan başvuruları ilk inceleme aşamasında reddetmektedir.⁹⁵ Ancak, Anayasa Mahkemesinin bu tür kararlarında istikrar olmayıp bazı durumlarda, esastan incelemeye geçtikten sonra da on yıllık süre geçmediği gerekçesi ile ret kararı verebilmektedir.⁹⁶

Anayasanın 152. maddesi hükmü, doktrinde tartışmaya neden olmuştur. İlk tartışma on yıllık süre yasağının KHK'ları kapsayıp kapsamadığına ilişkindir. Bir kısım yazarlar yasağın KHK'ları kapsamadığını iddia etmişlerdir.⁹⁷ Diğer bazı yazarlar ise kanun ifadesinin KHK'ları de kapsadığını savunmuşlardır.⁹⁸ İkinci tartışma ise, on yıllık yasağın soyut norm denetimi sonucunda verilen red kararından sonra on yıl süre geçmeden somut norm denetimi yapıp yapılamayacağına ilişkindir.⁹⁹ Doktrinde, Anayasa Mahkemesinin bir iptal davası (soyut norm denetimi) sonucunda verdiği ret kararından sonra, aynı kanun hükmünün somut norm denetimi yoluyla tekrar Anayasa Mahkemesi önüne getirilmesinin mümkün olduğu belirtilerek on yıllık yasağın somut norm denetiminde söz konusu olmadığı savunulmuştur.¹⁰⁰ Ancak Anayasa Mahkemesi 20.5.2010 tarih ve E:2010/48, K:2010/70 sayılı kararında; Ordu 2. Sulh Ceza Mahkemesi tarafından somut norm denetimi yoluyla iptali istenen 5271 sayılı Kanunun 231. maddesinin 12. bendi hakkında soyut norm denetimi yoluyla yapılan iptal başvurusunun Mahkemenin 12.3.2009 tarih ve E:2007/14, K:2009/48 sayılı kararı ile esastan reddedilmiş olduğu ve bu kararın 25.6.2009 tarih ve 27269 sayılı Resmi

⁹⁵ Anayasa Mahkemesinin 20.5.2010 tarih ve E:2010/48, K:2010/70, 11.9.2003 tarih ve E:2003/79, K:2003/79 sayılı kararları (www.anayasa.gov.tr/kararlar) (E.T. 18.10.2010).

⁹⁶ Anayasa Mahkemesinin 8.1.2009 tarih ve E:2007/90, K:2009/2 sayılı kararı.

⁹⁷ ÖDEN Merih, Türk Anayasa Yargısında On Yıl Süreli Denetim Yasağı, AÜSBFD, Sayı 4, C. 55, 2000, s. 61; KUZU Burhan, 1982 Anayasasının Temel Nitelikleri ve Getirdiği Yenilikleri, İstanbul, 1990, s. 19; TEZİÇ, age., s. 205, (Teziç, on yıllık süre yasağının içtüzüğü de kapsamadığını savunmaktadır.)

⁹⁸ ÖZDEN, Yekta Güngör, Anayasa Uygunluk Denetiminde On Yıllık Sınır, SÜHFD, sayı 1, C.1, 1998, s. 94; KAYA Meral, Anayasa Yargısında İtiraz Yolunda İlk İnceleme, Ankara, 2008, s. 173.

⁹⁹ KÖKÜSARI, age., s. 93.

¹⁰⁰ ÖZBUDUN, age., s. 420; TEZİÇ, age., s. 209; GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 568; ATAR, age., s. 316.

Gazetede yayımlandığı ve 25.6.2009 tarihinden itibaren on yıllık sürenin dolmadığı gerekçesi ile ilk inceleme aşamasında ret kararı vermiştir.¹⁰¹ Bu karar ile Anayasa Mahkemesi tarafından on yıllık yasağın somut norm denetimini de kapsar şekilde yorumlandığı sonucuna varılmaktadır.

2.2.1.3- İşin Geri Çevrilmesi Kararı

Somut norm denetimine ilişkin usulün düzenlendiği 6216 sayılı Kanun'un 40. maddesinde, bir davaya bakmakta olan mahkemenin o dava sebebiyle uygulanacak bir kanunun veya kanun hükmünde kararnamenin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse, bu yoldaki gerekçeli kararını, veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa tarafların bu konudaki iddia ve savunmalarını ve kendisini bu kaniya götüren görüşünü açıklayan kararı, dosya muhtevasını mahkemece bu konu ile ilgili görülen belgelerin tasdikli örnekleri ile birlikte Anayasa Mahkemesi Başkanlığına göndereceği,....Anayasa Mahkemesince evrakın kayda girişinden itibaren on gün içinde noksanlıklar olup olmadığının inceleneceği, Anayasa Mahkemesince yapılan bu incelemede, eksikler olduğu anlaşılan işlerin geri çevrilmesine karar verileceği hüküm altına alınmıştır. Aynı şekilde İçtüzüğün 8. maddesinde de, somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesine başvuran mahkemenin önünde bakılmakta olan bir dava bulunup bulunmadığı, anayasaya aykırı görülerek yada ileri sürülen aykırılık iddiası ciddi bulunarak iptali istenilen kanun veya kanun hükmünde kararname hükümlerinin bu davada uygulanma durumları ile Mahkemenin başvurmaya yetkili olup olmadığının ilk incelemede denetleneceği, Anayasa Mahkemesince yapılan bu incelemede, eksikleri olduğu görülürse, esasın incelenmesine geçilmeksizin..... itiraz yoluna ilişkin işlerin geri çevrilmesine karar verileceği düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler uyarınca Anayasa Mahkemesi de çeşitli kararlarında “*tarafların görüşünü almadığı*”¹⁰², “*gerekçeye yer verilmediği*”¹⁰³, “*dosyanın onaylı örneğinin gönderilmediği*”¹⁰⁴,

¹⁰¹ www.anayasa.gov.tr/kararlar (E.T. 19.10.2010) Aynı şekilde Anayasa Mahkemesinin 24.3.2010 tarih ve E:2010/18, K2010/45 sayılı kararı.

¹⁰² Anayasa Mahkemesinin 1.7.2010 tarih, E:2010/59, K:2010/86 sayılı kararı. (www.anayasa.gov.tr. E.T. 25.10.2010)

¹⁰³ Anayasa Mahkemesinin 4.2.2010 tarih, E:2010/5, K:2010/25 sayılı kararı.. (www.anayasa.gov.tr. E.T. 25.10.2010)

¹⁰⁴ Anayasa Mahkemesinin 20.5.2009 tarih, E:2009/35, K:2009/64 sayılı kararı.. (www.anayasa.gov.tr. E.T. 25.10.2010)

“Başvuru kararında, karar günü ve esas sayısının bulunmadığı, başvuru kararında, davacının Anayasa’ya aykırılık savında bulunduğu belirtilmesine karşın, dosyada buna ilişkin belge bulunmadığı”¹⁰⁵ gerekçesi ile işin geri çevrilmesine karar vermiştir.

2.2.1.4- Davanın Açılmamış Sayılması Kararı

Soyut norm denetimi başvurusunda uyulması gereken kuralların düzenlendiği 6216 sayılı Kanun’un 38. maddesinde; davanın, Türkiye Büyük Millet Meclisinin üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyeleri tarafından açılmakta ise dava dilekçesinde, davayı açan üyelerin ad ve soyadlarının, seçildikleri bölgelerin ve imzalarının sıra numarası altında yer alması ve bu dilekçenin, imzaları muhtevi her sayfasının o sayfada ad ve soyadları ile imzaları bulunanların milletvekili ve imzalarının da kendilerine ait olduğunun ayrı ayrı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı veya Başkanca belirlenecek görevli tarafından imza ve mühür konulmak suretiyle onaylanmış olarak Genel Sekreterliğe verilmesinin gerektiği; siyasi parti grupları tarafından açılmakta ise grup genel kurulu kararının tasdikli örnekleri ile dava dilekçesinde imzası olanların, grup başkanı veya vekili olduklarını belirleyen onaylı belge örneklerinin dava dilekçesi ile birlikte Genel Sekreterliğe vermelerinin zorunlu olduğu düzenlenmiş, ve anayasaya aykırılık iddiasıyla soyut norm denetime başvuranların, anayasaya aykırılıklarını ileri sürdükleri hükümlerin anayasanın hangi maddesi veya maddelerine aykırı olduğunun ve iddialarını dayandırdıkları gerekçenin neden ibaret bulunduğunu açıklamak zorunda oldukları, Anayasa Mahkemesince, dava dilekçesinin, yukarıda anılan hususları ihtiva edip etmediği, kayıt tarihinden itibaren on gün içinde inceleneceği, varsa noksanlıklar kararla saptanarak onbeş günden az olmamak üzere verilecek mehil içinde tamamlanmasının isteneceği, bu süre içinde tamamlanmaz ise davanın açılmamış sayılmasına karar verileceği hüküm altına alınmıştır.

¹⁰⁵ Anayasa Mahkemesinin 23.5.2005 tarih, E:2005/48, K:2005/30 sayılı kararı.. (www.anayasa.gov.tr. E.T. 25.10.2010)

2.2.1.5- Süre Aşımı Nedeniyle Verilen Ret Kararı

Anayasaya uygunluk denetiminde dava açma süreleri, Anayasanın 151 ve 148. maddeleri ile 6216 sayılı Kanun'un 37. maddesinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler uyarınca kanunların ve anayasa değişikliklerinin şekil bakımından denetimi için dava açma süresi on gün; kanunların esas, KHK ve içtüzüğün şekil ve esas bakımından denetimi ise altmış gün olarak belirlenmiştir.¹⁰⁶

Anayasa Mahkemesi kendisine yapılan başvuruların süresinde olup olmadığını ilk inceleme aşamasında değerlendirmekte ve ret kararı vermektedir.¹⁰⁷

2.2.1.6- İlk İnceleme Aşamasında Herhangi Bir Aykırılık Bulunmadığından Esas İncelemesine Geçilmesine İlişkin Karar

Anayasa Mahkemesince görülmekte olan bir davada ilk inceleme aşamasında herhangi bir eksiklik bulunmaz, usule ilişkin bir aykırılık görülmez ise esas incelemesine geçilmesine karar verilmektedir.¹⁰⁸ Bunun yanında, Anayasa Mahkemesi, bazı usule aykırılık iddiaları hakkında ilk inceleme aşamasında ret kararı vererek esas incelemesine geçilmesine karar verebilmektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, 27.12.2002 tarih ve E:2002/146, K:2002/201 sayılı kararında “şekil yönünden iptal isteminin reddine, dosyada eksiklik bulunmadığından işin esasının incelenmesine, karar vermiştir.”¹⁰⁹

¹⁰⁶ ATAR, age., s.306; GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s.901-902; KÖKÜSARI, age., s. 98.

¹⁰⁷ Anayasa Mahkemesinin 25.12.2008 tarih ve E:2008/71, K:2008/183 sayılı kararı; Anayasa Mahkemesi 27.12.2002 tarih ve E:2002/146, K:2002/201 sayılı kararında “Kimi kurallarının iptali istenen 4771 sayılı Yasa, 9.8.2002 günlü, 24841 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış, iptal davası ise şekil yönünden iptal isteminde bulunulabilmesi için Anayasa ve 2949 sayılı Yasa ile belirli on günlük süre geçirildikten sonra 9.9.2002 gününde açılmıştır. Bu nedenle, şekil yönünden iptal isteminin reddine” karar vermiştir. (www.anayasa.gov.tr/kararlar/) (E.T. 26.10.2010)

¹⁰⁸ ALİFENDİOĞLU, age., s. 241; Anayasa Mahkemesinin 13.9.1994 tarih ve E:1993/53, K:1994/67 sayılı kararı ve Anayasa Mahkemesinin 27.11.1991 ve E:1991/37, K:1991/44 sayılı kararı.

¹⁰⁹ www.anayasa.gov.tr/kararlar/ (E. T. 26.10.2010)

2.2.1.7- Birleştirme ve Ayırma Kararları

Bağlantılı davaların birleştirilmesi ve birlikte açılan davaların ayrılması kararlarına ilişkin olarak Anayasa’da, 6216 sayılı Kanun’da ve Anayasa Mahkemesi İtüzüğünde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, Anayasa Mahkemesi, mahkeme niteliği gereği usul ekonomisi ve kararların hızlı ve sağlıklı alınması amacıyla davaların birleştirilmesine veya ayrılmasına karar verebilmektedir.

Birleştirme; aynı kanun hükümleri hakkında yapılan başvurular arasında hukuki bağlantı bulunması durumunda, bu başvuruların tek esas numarasında görülmesine karar verilmesi olarak tanımlanabilir.¹¹⁰ Bağlantı ise, HUMK’un 45. maddesi ile İYUK’un 38. maddesinde, “davaların aynı sebepten doğması veya biri hakkında verilecek hükmün diğerini etkileyecek nitelikte olması” olarak tanımlanmıştır.

Anayasa Mahkemesi dosyaların birleştirilmesine ilişkin kararlarını ilk incelemeyen sonra esas incelemesine geçmeden “Birleştirme Kararları” başlığı altında vermektedir. Birleştirme kararlarında Anayasa Mahkemesi davalar arasından “hukuki irtibat” olup olmadığını değerlendirmekte ve sonuçta “*aralarındaki hukuki irtibat nedeniyle Esas sayılı dava ile birleştirilmesine*” şeklinde karar vermektedir.¹¹¹

Ayırma ise, aralarında bağlantı (hukuki irtibat) bulunmadığı halde birlikte açılan davaların ayrılarak farklı dosyalar üzerinden görülmesi olarak tanımlanmaktadır. Anayasa Mahkemesi, aynı dilekçe ile birden fazla kanunun Anayasa’ya aykırı olduğu iddiası ile açılan davada “*incelemeyi güçleştirdiği*” gerekçesi ile ve incelemeyi kolaylaştırmak amacıyla ayrı dosyalar yapılmak suretiyle davaların ayrılmasına karar vermektedir.¹¹²

¹¹⁰ GEREK şehnaz, AYDIN Ali Rıza, İptal Davaları ve İtiraz Başvurularında Usulün Anayasal Denetimine Etkisi, Anayasa Yargısı İncelemeleri I, AYM Yayınları, Ankara, 2006, s 339.

¹¹¹ Bakınız Anayasa Mahkemesinin 1.10.2009 tarih ve E:2009/129, K:2009/121 ve 11.6.2009 tarih ve E:2007/56, K:2009/84 sayılı kararları www.anayasa.gov.tr. (E.T. 13.11.2010)

¹¹² Anayasa Mahkemesi’nin 20.5.1963 tarih ve E:1963/174, K:1963/115 sayılı kararı.

2.2.1.8- Görevsizlik Nedeniyle Dilekçenin Reddi Kararı

2949 sayılı Kanunun 45. maddesinde, Anayasa Mahkemesinin görevine girmeyen konulara ilişkin dilekçelerin reddolunacağı ve kararın dilekçe sahibine tebliğ edileceği hüküm altına alınmış idi. Bu maddenin uygulandığı süre içerisinde Anayasa Mahkemesi tarafından görevine girmeyen konularda yapılan başvurularda usulü olarak dilekçenin reddine karar verilmesi gerekmesine rağmen Anayasa Mahkemesi'nin görevine girmeyen konularda yapılan başvurular hakkında ret kararı¹¹³ veya işin esasına girerek görevsizlik kararı¹¹⁴ veya görevsizlik nedeniyle ret kararı¹¹⁵ vermektedir. 6216 sayılı Kanun'da ise 2949 sayılı Kanunun 45. maddesine benzer genel bir madde bulunmamaktadır. Bu durumun Yüksek Mahkemenin görev alanına girmeyen başvuruları görevden reddetmesine engel teşkil etmemesi gerekir.

2.2.1.9- Yürürlüğün Durdurulması Kararı

Anayasa'da ve diğer pozitif düzenlemelerde yürürlüğün durdurulmasına ilişkin bir hüküm bulunmamasına rağmen Anayasa Mahkemesi 1993 yılından itibaren anayasaya uygunluk denetimi sürecinde yürürlüğün durdurulmasına karar vermektedir.

Anayasa Mahkemesi gerek 1961 ve gerekse 1982 Anayasaları döneminde kendisine yapılan yürürlüğün durdurulması başvurularını ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin olsa bile Anayasada ve Anayasa Mahkemesi Kanununda bu konuda bir yetkinin verilmemiş olduğu, kişi ve devlet hayatında son derece önemli ve ağır sonuçlar yaratabilecek bir konuda yargı denetimi kavramının içerik ve kapsamından yola çıkarak yorum yoluyla Yüksek Mahkemenin yetkili sayılmasına olanak bulunmadığı gerekçesi ile reddetmişti.¹¹⁶

Ancak 1993 yılında, ilk yürürlüğün durdurulması verilen davada; davacılar, 509 sayılı KHK'nın iptali ile birlikte iptal kararı verilene kadar yürürlüğün durdurulmasını

¹¹³ Anayasa Mahkemesinin 26.5.1992 tarih ve E:1992/30, K:1992/36 sayılı kararı.

¹¹⁴ Anayasa Mahkemesinin 25.3.1999 tarih ve E:1999/12, K:1999/5 sayılı kararı.

¹¹⁵ Anayasa Mahkemesinin 11.11.1999 tarih ve E:1999/40, K:1999/41 sayılı kararı.

¹¹⁶ Anayasa Mahkemesinin 6.4.1972 tarih ve E:1972/13, K:1972/18 sayılı kararı ile 1.8.1985 tarih ve E:1985/659, K:1985/4 sayılı kararı www.anayasa.gov.tr (E.T. 13.11.2010).

istemişler ve gerekçe olarak “Anayasa ve Anayasa Mahkemesi Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'da öngörülmemiş olmakla birlikte yargı hiyerarşisi içinde bir alt mahkemeye verilen yetkinin üst mahkemeye tanınmamış olması düşünülemeyeceğine göre, her türlü yargı organınca "tedbir, önleme, yürütmeyi durdurma" biçimlerinde ifade edilen yetkinin mahkemenizce de kullanılabilirdiğinden hareketle ve bu açıdan boşluk durumlarında yargıca tanınan "hukuk yaratma yetkisi"ne dayanılarak, iptal davası sonuçlanana kadar, telafisi mümkün olmayan durumları önleme amacıyla Yüce Mahkemenizce "yürütmeyi durdurma kararı" verilmelidir” diyerek başlıca dört temel nedene dayanarak yürürlüğün durdurulması kararı verilmesini istemişlerdir. Bunlar; birincisi, alt mahkemeye verilen yetkinin üst mahkemeye de verilmesi gerektiği, ikincisi, her türlü mahkemede bulunan ihtiyati tedbir, yürütmenin durdurulması, ve önleme gibi kararların Anayasa Mahkemesince de kullanılabilirdiği, üçüncüsü, Anayasada ve mülga 2949 sayılı Kanunda¹¹⁷ bulunan boşluk nedeniyle hakimin hukuk yaratma yetkisi ile bu boşluğun doldurulması ve son olarak da dava sonuçlanana kadar telafisi güç durumların oluşmaması için yürürlüğün durdurulması kararı verilmesi gerektiğidir.¹¹⁸

Anayasa Mahkemesi de yapılan bu başvuru üzerine ayrıntılı bir gerekçe yazmak suretiyle yürürlüğün durdurulmasına karar vermiştir. Anayasa Mahkemesinin bu karardaki gerekçelerini kısaca incelemek gerekirse bunlar;

a) Yargı yetkisinin eksiksiz kullanılması gerektiği ve yargısal denetimin etkinliğinin artırıcı bir araç olarak yürürlüğün durdurulması kararının yargısal işlevi ve yargı yetkisi bulunan Anayasa Mahkemesince verilebileceği,

b) Mahkemelerce, yargılamanın niteliği gereği kullanılan yetkinin Anayasa Mahkemesince de kullanılabilirdiği,

c) Telafisi güç ve imkansız zararların oluşmasını engellemek amacıyla bu tür kararın verilmesinin kamu yararı ve hukuk devleti ilkesine uygun olduğu,

¹¹⁷ 3.4.2011 tarih ve 27894 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 75. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

¹¹⁸ KÖKÜSARI, age., s. 156.

d) Anayasada bulunması gereken ancak bulunmayan yürürlüğün durdurulması kararı verebilme yetkisinin Anayasa tarafından açıkça yasaklanmamış olması nedeniyle bu konuda oluşan boşluğun Anayasa Mahkemesince takdir yetkisi kullanılmak suretiyle içtihat ile doldurabileceği

e) İptal kararının niteliğinin¹¹⁹ yürürlüğün durdurulması kararı verilmesine engel teşkil etmeyeceği, olarak belirlenebilir.¹²⁰

Doktrinde, Anayasa Mahkemesince yürürlüğün durdurulması kararı verebileceğini savunanlar bulunmakla birlikte bunlar görüşlerini farklı gerekçelere dayandırmışlardır.

Güran, Sancar ve Gören, Anayasada yürürlüğün durdurulması kararı verilmesini engelleyen bir düzenlemenin bulunmadığını bu nedenle yürürlüğün durdurulması kararı verilebileceğini,¹²¹

Aliefendioğlu, yürürlüğün durdurulması kararı verilebileceğini savunmakla birlikte bu kararın yürütülmekle hükmünü icra edecek nitelikte olan normlar açısından, ayrı durumlarda ve hukuka açıkça aykırılığın yanında ileride telafisi güç veya imkansız zararların ortaya çıkmasının engellenmesi ölçütlerine göre konuyla ve belirli bir süreyle sınırlı olarak verilmesi gerektiğini savunmaktadır.¹²²

Memiş, Anayasada yürürlüğün durdurulması kararı verilmesi konusunda boşluk olmadığını boşluğun ancak kanunlarda olacağını, boşluğun da mülga 2949 sayılı Kanunda olduğunu, bu boşluğunda Anayasa Mahkemesince doldurulabileceğini,¹²³

¹¹⁹ Anayasanın 135. maddesinde düzenlenen iptal kararlarının geriye yürümezliği ve gerekçe yazılmadan açıklanamayacağı ilkeleridir.

¹²⁰ KÖKÜSARI, age., s. 157-160.

¹²¹ GÜRAN Sait, “Anayasa Yargısında Yürütmenin Durdurulması”, Anayasa Yargısı, AYM Yayınları, C. 2, 1985, s.157; SANCAR Mithat, “Yürütmenin Durdurulması Kurumu ve Anayasa Yargısı”, Amme İdaresi Dergisi,, sayı 4, C. 26, 1993, s. 164-167; GÖREN Zafer, “Türk ve Alman Anayasa Hukukunda Anayasa Yargısının Sınırları ve Yürürlüğü Durdurma Kararları”, Anayasa Yargısı, AYM Yayınları, C. 12, 1995, s. 234-230.

¹²² ALİEFENDİOĞLU Yılmaz, Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi,1996, Ankara, s 368; ALİEFENDİOĞLU Yılmaz, “Türk Anayasa Yargısında Yürürlüğün Durdurulması”, Danıştay Dergisi, Sayı 89, 1995, s. 28-29.

¹²³ MEMİŞ Emin, “Anayasa Yargısında Yürürlüğü Durdurma Boşluğu”, Hukuk Araştırmaları, MÜHF Yayını, sayı 1-3, C. 9,1995, s. 171-172.

Akyalçın, Serim ve Ruhi, Anayasa Mahkemesince verdiği kararların etkili olabilmesi amacıyla yürürlüğün durdurulması karara verebilmesi gerektiğini¹²⁴, Sabuncu ise iptal kararı verenin yani çoğa yetkili olanın aza da yetkili olacağını,¹²⁵

Tunç, Atar, Kaboğlu, Korkut ve Doğan, Anayasa Mahkemesince bu yetkinin kullanılabilceğini savunmakla birlikte bu yetkinin çok istisnai durumlarda telafisi güç veya imkansız durumlarda ve Anayasaya açık aykırılık durumlarında gerekçesi iyi açıklanmak suretiyle kullanılması gerektiğini, bu konuda pozitif düzenleme olmasının daha iyi olacağını,¹²⁶

Gören ve Sabuncu, yargı yetkisini özünde bulunan yürürlüğü durdurma yetkisinin Anayasa Mahkemesi kararlarının geçmişe etki etmediği için iptal ile yayımlanma arasında geçen sürede oluşabilecek suistimallerin engellenmesi amacıyla kullanılması gerektiğini,¹²⁷ belirterek Anayasa Mahkemesince. Anayasada ve mülga 2949 sayılı Kanunda bu konuda açık bir yetkilendirme bulunmamasına rağmen yürürlüğün durdurulması kararı verilebileceğini savunmuşlardır.

Anayasa Mahkemesince verilen ilk yürürlüğün durdurulması kararı oybirliğiyle alınmış bir karar olmayıp üç Anayasa Mahkemesi üyesi bu konuda Anayasa Mahkemesince karar verilmeyeceği gerekçesi ile ayrışık oy kullanmışlardır. Kullanılan bu ayrışık oylara baktığımızda;

Haşım Kılıç, karşı oy gerekçesinde; Anayasanın 148. maddesinde Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkileri tek tek sayılmak suretiyle düzenlendiğini, Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkilerini önemseyerek Anayasa'da tek tek sayan Anayasa koyucu "Yürürlüğü Durdurma" gibi çok önemli ve ağır sonuçlar doğuracak görevi Mahkeme'ye vermediğini, yürütmeyi durdurma kararının sadece idare ile idarenin

¹²⁴ AKYALÇIN Ahmet, "Anayasa Mahkemesinde Yürürlüğün Durdurulması", Anayasa Yargısı, AYM Yayınları, sayı 23, 2000, s. 49; SERİM Bülent, "Anayasa Yargısında Yürürlüğü Durdurma Yetkisi", Amme İdaresi Dergisi, sayı 1-4, C 29, 1996, s. 13-14; RUHİ Emin, "Türk Anayasa Yargısında Yürürlüğün Durdurulması", AÜHFD, sayı 1-4, C. V, 2001, s. 147-150.

¹²⁵ SABUNCU Yavuz, Anayasaya Giriş, Ankara, 2007, s. 299.

¹²⁶ TUNÇ Hasan, "Türk Anayasa Yargısında Yürütmenin Durdurulması", SÜHFD, sayı 1, C. 3, 1990, s. 63-64; ATAR, age., s. 330-331; KABOĞLU, age., s. 166-167; ALİEFENDİOĞLU Yılmaz, Türk Anayasa Yargısında Yürürlüğün Durdurulması, s. 28-29; KORKUT Levent, "Anayasa Mahkemesinin Verdiği Yürürlüğün Durdurulması Kararları Üzerine Bir Deneme", Amme İdaresi Dergisi, sayı 3,C. 27, 1994, s. 145-147; DOĞAN İlyas, Alman ve Türk Anayasa Yargısında Yürürlüğü Durdurma, İBB Yayınları, 1997, s. 303.

¹²⁷ GÖREN, age., s. 234-239; SABUNCU, age., s. 299.

eyleminden zarar görenleri etkilemesine rağmen bunu açıkça Anayasa'nın 125. maddesinde belirtme ihtiyacı duyan Anayasa koyucunun tüm ülkeyi ilgilendiren bir yasa ya da KHK'nın uygulanmaması konusunda yürütmeyi durdurma kararı verilebileceğini belirtmemesinin bir boşluk veya eksiklik olarak düşünülemez, Anayasa'da belli olmayan bir yetkiyi kullanarak Anayasa'nın 6. maddesine açıkça aykırı bir şekilde devlet yetkisinin kullanılmasıyla Anayasa Mahkemesi kararlarına etkinlik sağlanamayacağını, yürürlüğün durdurulması kararı verilebileceği durumlarda iptal kararının verilebileceğini, sınırları belli olmayan böyle bir yetkinin kullanılması keyfi uygulama ihtimalini doğuracağını, yürürlüğün durdurulması yetkisinin Anayasada ve Anayasanın vereceği açık yetki ile kanun ile düzenlenmesi gerektiğini,

Oğuz Akdoğanlı, karşı oy gerekçesinde; Haşim Kılıç'ın gerekçelerine katılmakla birlikte yürürlüğü durdurma gibi çok ağır sonuçlar doğurabilecek böyle bir yetkinin Anayasa değişikliği yapılmadan, yasa veya yorum yolu ile uygulamayı durdurma yetkisinin tanınmasının mümkün olmadığını, Anayasa'da, boşlukların hâkimin hukuk yaratması yoluyla doldurulacağı yolunda açık bir hükmün bulunmadığını, iptal kararlarının gerekçe yazılmadan açıklanamama ve geriye yürümezlik ilkelerinin yürürlüğü durdurma kararı verilmesine engel olduğunu, Anayasa Mahkemesinin bu konuda yerleşmiş içtihatlarının bulunduğunu,

Mustafa Bumin de karşı oy gerekçesinde; Anayasanın 6. maddesinde hiçbir kimse veya organın kaynağını Anayasa'dan almayan bir Devlet yetkisini kullanamayacağını esas alındığını, buna göre yürürlüğün durdurulması kararı verilmesi konusunda ne Anayasada ne de mülga 2949 sayılı Kanunda bir düzenlemenin bulunmadığını, idari ve adli yargıda verilen bu tür tedbir kararlarına ilişkin olarak pozitif düzenlemeler bulunduğunu bu mahkemelerce yetkinin yasal olarak kullanıldığını, bu konuda Anayasada boşluk bulunmadığını, boşluk olduğu düşünülerek içtihat yoluyla yürürlüğü durdurma kararı verme yetkisinin oluşturulmasının yeni sorunlar yaratacağını, ayrıca bu tür bir tedbirin gereksiz olduğunu savunarak ayrışık oy kullanmışlardır.

Doktrinde de ayrışık oy kullanan üyeler ile aynı görüşü savunarak Anayasa Mahkemesinin yürürlüğü durdurma kararı vermesinin hukuki olmadığını savunanlar bulunmaktadır.

Gözler, Selçuk, Tutumlu ve Özay, genel olarak yürürlüğün durdurulması kararının olması gerektiğini belirtmekle birlikte, Türk Anayasa Sisteminde, Anayasa Mahkemesince yürürlüğün durdurulması kararı verme yetkisinin bulunmadığını, böyle önemli bir yetkinin ya Anayasa ile veya Anayasanın açık atfı gereği yasal düzenlemeyle belirlenmesi gerektiğini oysa bu şekilde bir düzenlemenin bulunmadığını,¹²⁸

Özbudun, Küçük ve Bilgen, kamu hukukunda yetkisizliğin esas olması nedeniyle Anayasa Mahkemesinin Anayasada sayılan yetkilerinin dışında yetkisiz olduğunu, verilmeyen yetkinin içtihat yoluyla oluşturulamayacağını iddia ederek yürürlüğün durdurulması kararı verilemeyeceğini savunmuşlardır.¹²⁹

Erdoğan da yukarıdaki görüşe katılmakla birlikte ilave olarak, Anayasa Mahkemesinin genel değil istisnai yetkili bir mahkeme olduğunu belirterek Yüksek Mahkemenin yürürlüğü durdurma kararı verme yetkisinin mahkemelerin genel yetkisi içinde olduğu iddiasına cevap vermiş ve bu iddianın yerinde olmadığını, ayrıca, iptal kararı verebilme imkanı var iken yürürlüğün durdurulması kararı vermesinin doğru olmadığını savunmuştur.¹³⁰

Doğan, öncelikle 1982 Anayasa'sında verilmeyen bir yetkinin Yüksek Mahkemece kullanılmaması gerektiğini fakat yürürlüğü durdurma kararının anayasa kurallarının gereklerini yerine getirmede etkili bir araç olduğunu, bu yetkinin çok dikkatli kullanılması gerektiğini, ancak çok ciddi şüphe altındaki yasama işlemlerinin yürütmesinin durdurulması gerektiğini, ekonomiye ilişkin hükümet politikaları gibi bazı

¹²⁸ SELÇUK Sami, "Ardışık Hukuk Yanılgılarının Tarihe Not Düşen Örneği: AYM'nin 367 kararı", Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan, C. 2, 2008, s. 587-588; GÖZLER Kemal, Türk Anayasa Hukuku, s. 971 (Ayrıca, Gözler, Anayasa Mahkemesince iptal kararlarının etkinliğini arttırmak ve etkisiz kılınmasını engellemek amacıyla yürürlüğün durdurulması kararı verileceği iddiasının tasviri öncüllerden normatif sonuçlar çıkarılmak olacağını, bu iddianın bir önermeden ibaret olduğunu belirtmektedir.); ODYAKMAZ Zehra, "Yürürlüğü Durdurma", Anayasa Yargısı, sayı 12, 1995, s. 153-159. (Odyakmaz ayrıca Anayasada yürürlüğün durdurulması konusunda boşluk olmadığını boşluğun ancak özel hukukta olabileceğini, savunmaktadır.); TUTUMLU Mehmet Akif, "Anayasa Yargısında Yürütmenin Durdurulması Üzerine", TBB, sayı 5, 1989, s. 747-748; ÖZAY İlhan, "Yeni Bir Düzen Anayasa Mahkemesinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri ile Yargılama Usulleri", Anayasa Yargısı, sayı 12, 1995, s. 48.

¹²⁹ ÖZBUDUN Ergun, Türk Anayasa Hukuku, s. 443; KÜÇÜK Adnan, "Askeri Darbeden Yargı Darbesine", Stratejik Boyut Dergisi, Sayı 8, 2010, s. 44; BİLGİN Pertev, "Kanunların Uygulanmasının Anayasa Mahkemesince Durdurulması", Anayasa Yargısı, C. 12, 1995, s. 171-179.

¹³⁰ ERDOĞAN Mustafa, Anayasa Hukuku, s. 303-304.

konularda siyasi iktidarın takdir alanının geniş tutulmasının uygun olacağını belirtmiştir.¹³¹

Ayrıca Özbudun ve Odyakmaz, iptal kararlarının gerekçe yazılmadan açıklanamaması ve geriye yürümezlik kurallarının yürürlüğün durdurulması kararı verilmesine engel olduğunu, iptal kararlarının geçmişe yürümezliği ve iptal hükmünün bir yıl ertelenebilirliği ile Anayasaya aykırı bir kanunun yürürlükte kalmasına izin veren Anayasanın, Anayasa Mahkemesine yürürlüğün durdurulması kararı verme yetkisini verdiğinin düşünölemeyeceğini,¹³² iddia ederek Anayasa Mahkemesini eleştirmişlerdir.

Kanımızca, mevcut Anayasal sistem gereği hiçbir makam ve organın kaynağını anayasadan almayan bir yetkiyi kullanamayacağına göre, Anayasa Mahkemesince yürürlüğün durdurulması kararı vermeye yetkisi yoktur ayrıca buna gerek de yoktur. Çünkü Mahkemece yürürlüğün durdurulması şartları olarak ileri sürölüp kararın gerekçesini oluşturan Anayasaya aykırılık, telafisi güç ve imkansız zararların oluşması durumlarının tespiti halinde iptal kararı verilebilir.

2.2.2- Esas Denetimi Sonucu Verilen Karar Türleri

Anayasa Mahkemesince esas denetimi yapılabilen yasama işlemlerinde ilk inceleme aşamasında bir eksiklik görülmemesi sonucunda esas incelemesine geçilir. Esas incelemesi sonucunda Anayasa Mahkemesince verilen kararlar ise ret, iptal, karar verilmesine yer olmadığı, yokluk, yorumlu ret ve ihmal kararlarıdır.

¹³¹ DOĞAN İlyas, Alman ve Türk Anayasa Yargısında Yürürlüğü Durdurma, 1997, s. 303-304.

¹³² ÖZBUDUN, age., s. 443; ODYAKMAZ, age., s. 153-159.

2.2.2.1-Ret Kararı

Anayasa Mahkemesi, anayasaya uygunluk denetimi sırasında denetimi yapılan yasama işleminin içeriğinin Anayasaya aykırı olmadığı sonucuna varırsa davanın reddine karar verir.¹³³

Ret kararının niteliği konusunda; Teziç ve Kaboğlu, ret kararının anayasaya aykırılık iddiasında bulunulan norm için bir anayasaya uygunluk bildirim niteliğinde olduğunu savunmuşlardır.¹³⁴ Aliefendioğlu ise, ret kararının, anayasaya aykırı olduğu iddia edilen kuralın anayasaya aykırı olmadığını açıkladığını, ret kararının anayasaya uygunluk bildirim olarak değerlendirilmesi durumunda, o norm için tekrar denetim yolunun kapanacağını ve anayasaya uygunluk yargısını sürekli kılacağını, oysa ki ret kararlarının olayla sınırlı olarak verildiğini ve kesin hüküm oluşturmayacağını, aynı konuda anayasaya aykırılığın başka bir dava nedeniyle yeniden ileri sürülebileceğini belirtmiştir. Gözler ise, anayasaya uygun olduğuna karar vermek ile anayasaya aykırı olmadığına karar vermek arasında bir fark olmadığını, mantıki olarak sonucun aynı olduğunu belirtmiştir.¹³⁵

Esas incelemesinde Anayasa Mahkemesi, öncelikle ileri sürülen iddiayı, sonra Anayasaya aykırılığı iddia edilen normu ve ilgili Anayasa hükmü ile Anayasanın tamamını göz önünde bulundurarak Anayasaya aykırı olup olmadığını belirlemektedir.¹³⁶ Sonuç kısmında ise, dava konusu edilen yasama işleminin '*Anayasa'ya aykırı olmadığına ve itirazın reddine*' şeklinde karar vermektedir.

Doktrinde, Anayasa Mahkemesince verilen ret kararının dava konusunun '*anayasaya aykırı olmadığı*' şeklinde verilmesi gerektiğini savunanlar ile Anayasa Mahkemesince dava konusunun anayasaya uygun olduğu gerekçesi ile ret kararı verilebileceğini savunanlar bulunmaktadır.¹³⁷ Anayasa Mahkemesi kararlarına

¹³³ GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 913; HOCAOĞLU A. Şeref/OCAKÇIOĞLU İsmet, Anayasa ve Anayasa Mahkemesi, Ankara, 1971, s. 346; ARMAĞAN Servet, Anayasa Mahkememizdeki Kazai Murakabe Sistemi, İstanbul, 1967, s. 124.

¹³⁴ TEZİÇ, age., s. 207; KABOĞLU, age., s. 83.

¹³⁵ GÖZLER, age., s. 915.

¹³⁶ ALİEFENDİOĞLU, age., s. 83-86.

¹³⁷ Bu konuda, ALİEFENDİOĞLU, age., s. 296; SABUNCU, age., s. 293; KIRATLI, age., s. 176, ret kararlarının dava konusu edilen yasama işleminin Anayasaya aykırı olmadığı şeklinde verilmesi gerektiğini; KABOĞLU, age., s. 141; TEZİÇ, age., s. 208; GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 914-915, Anayasa Mahkemesinin her iki şekilde de karar verebileceğini savunmuşlardır.

baktığımızda Anayasa Mahkemesinin ret kararlarını dava konusu normun anayasaya aykırı olmadığı gerekçesine dayandırdığı görülmektedir.

2.2.2.2- İptal Kararları

Anayasa Mahkemesi anayasaya uygunluk denetiminde yaptığı esas incelemesi sonucunda dava konusu edilen ilgili normu veya hükmü anayasaya aykırı görürse iptal kararı verir. İptal kararının Resmi Gazetede yayımlanması ile iptal edilen hükümler kendiliğinden herhangi bir işleme gerek kalmaksızın yürürlükten kalkar.¹³⁸ İptal kararı, dava konusu olan normun anayasaya uygun olmadığı bildirimidir.¹³⁹ İptal kararı gerekçe yazılmadan açıklanamaz ancak kamuoyunu ilgilendiren önemli davalarda Mahkemenin kısa karar şeklinde verilen kararı açıkladığı görülmektedir.

Anayasa Mahkemesi, dava konusu edilen normu veya hükmü tümünden iptal edebileceği gibi, isteme bağlı olarak bazı maddelerini veya cümle yada sözcüklerini ayırarak iptal edebilir. Ancak dava konusu normun bazı madde veya hükümlerinin iptali ile normun tümü uygulanmaz hale geliyorsa Mahkeme isteme bağlı olmaksızın normun tümü hakkında da iptal kararı verebilir.¹⁴⁰

İptal kararlarının hukuki niteliği doktrinde tartışılmış ve bazı yazarlar iptal kararlarının kural olarak açıklayıcı nitelikte olduğunu ancak geriye yürümeme ilkesi nedeniyle ilgili normun iptal kararına kadar geçerli olduğu için, iptal kararlarının kurucu olduğunu savunmuşlardır.¹⁴¹ Buna göre iptal kararına kadar iptal edilen norma dayanılarak yapılan işlemler geçerli olacak ancak iptal kararından sonra iptal edilen norma dayanılarak bir işlem tesis edilemeyecektir. Anayasa Mahkemesince verilen iptal kararı bu niteliği itibarıyla idari yargıda verilen iptal karardan ayrılmaktadır. İdari yargı yerlerince bir idari işlemin iptali ile birlikte o işlem tesis edildiği andan itibaren geçersiz olur ve bu işleme dayanılarak yapılan işlemlerde geçersiz hale gelir. Anayasa

¹³⁸ GÖZLER, age., s. 916; KABOĞLU, age., s. 140.

¹³⁹ KABOĞLU, age., s. 89.

¹⁴⁰ (mülga 2949 sayılı Kanununun 29/2. maddesi ve 6216 sayılı Kanununun 43/4. maddesi) TEZİÇ, age., s. 207.

¹⁴¹ KIRATLI, age., s. 186; KUZU Burhan, Anayasa Mahkemesinin Kararlarının İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği Sorunu, İÜHFİM, C. 52, s. 194; AZRAK Ülkü, “Anayasa Mahkemesi İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği”, Anayasa Yargısı, C. 1, 1984, s.151-168.

koyucu, iptal kararlarını idari yargıda verilen iptal kararları gibi düşünmemiş ve iptal ile iptal edilen normun baştan itibaren geçersiz olduğu esasını benimsememiştir.¹⁴²

Yasama organı tarafından yasama işleminin yürürlükten kaldırılması ile Anayasa Mahkemesince verilen iptal kararı karşılaştırıldığında; her iki durumda norm açısından bir fark yoktur; her iki durumda da norm yada hüküm hukuk alanında ortadan kaldırılmaktadır.¹⁴³ Bu iki durum arasında tek fark Anayasa Mahkemesinin iptal kararlarının yürürlüğe girmesinin bir yıla kadar ertelenebilmesidir.¹⁴⁴

2.2.2.3- Karar Verilmesine Yer Olmadığına İlişkin Karar

Anayasa Mahkemesi, daha önce iptal edilmiş bir yasama işleminin anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar Anayasa Mahkemesine başvurulması durumunda sonraki başvuruyu, daha önceki kararı gerekçe göstererek reddetmesinde '*karar verilmesine yer olmadığı*' şeklinde karar vermektedir.¹⁴⁵ Anayasada, Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve yargılama usullerinin düzenlendiği mülga 2949 sayılı Kanun ile 6216 sayılı Kanunda ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğünde Anayasa Mahkemesince bu tür karar verilebileceğine ilişkin bir düzenleme bulunmamakla birlikte Anayasa Mahkemesi, adli ve idari yargı organlarınınca dava konusunun ortadan kalkması nedeniyle vermiş olduğu '*esas hakkında bir karar verilmesine yer olmadığına*' ilişkin kararlarından esinlenerek her mahkemenin bu şekilde bir karar verme yetkisinin olduğu sonucuyla bu şekilde karar verebilmektedir.

Anayasa Mahkemesinin kararlarını incelediğimiz zaman ilk inceleme sonucunda bu şekilde bir karar verilmesi gerekmesine rağmen çoğunlukla esas denetimi sonucunda bu şekilde karar verildiği görülmektedir.¹⁴⁶

¹⁴² Buna ilişkin Anayasa Mahkemesinin 12.12.1989 tarih ve E:1989/11, K:1989/48 sayılı kararına bakılabilir.

¹⁴³ KIRATLI, age., s. 186-187.

¹⁴⁴ TEZİÇ, age., s. 56.

¹⁴⁵ KÖKÜSARI, age., s. 172.

¹⁴⁶ Anayasa Mahkemesinin 1.4.2010 tarih ve E:2009/10, K:2010/56, 24.3.2010 tarih ve E:2007/77, K:2010/50, 4.2.2010 tarih ve E:2008/28, K:2010/30 sayılı kararlarına bakılabilir. (www.anayasa.gov.tr, E.T.9.12.2010)

Gerek ve Aydın, anayasaya aykırılığı ileri sürülen yasama işleminin daha önce Mahkeme tarafından iptal edilmiş olması durumunda, anayasaya aykırılık iddia edilen yasama işleminin dava açıldıktan sonra yasama organınca kaldırılması veya değiştirilmesi durumunda ve somut norm denetiminde dava konusu edilen yasama işleminin kaldırılması veya değiştirilmesiyle bu yasama işleminin dava mahkemesi açısından davada uygulanan kural olmaktan çıkması durumlarında Anayasa Mahkemesince bu şekilde karar verileceğini belirtmişlerdir.¹⁴⁷

Bu doğrultuda, Anayasa Mahkemesi bir kararında¹⁴⁸ dava konusu yasal düzenlemenin yeniden düzenlendiğinden ‘*konusu kalmayan iptal istemi hakkında karar verilmesine yer olmadığına*’ karar vermiştir. Başka bir kararında da¹⁴⁹ dava konusu edilen yasal düzenlemenin ‘*8.10.2002 tarih ve E:2002/38, K:2002/89 sayılı kararlar iptal edildiğinden, itiraz konusu kural hakkında yeniden bir karar verilmesine yer olmadığına*’ karar vermiştir.

2.2.2.4- Yokluk Kararı

Medeni hukuk açısından yokluk, bir hukuki işlemin kurucu unsurlarındaki sakatlıktan dolayı o işleme uygulanan hukuki yaptırım olarak tanımlanmıştır.¹⁵⁰ Yoklukla malul bir işlem baştan itibaren hukuk düzeninde yer almamış kabul edilmektedir. Yokluk medeni hukukta olduğu gibi idare hukukunda da kabul edilmiştir.¹⁵¹ Anayasa yargısında yokluk konusunda normatif bir düzenleme bulunmamakla birlikte Anayasa Mahkemesi kendi içtihatları ile yokluk durumunu ve hangi hallerde yokluk kararı verebileceğini belirlemiştir.¹⁵²

¹⁴⁷ GEREK Şehnaz, AYDIN Ali Rıza, “İptal Davaları ve İtiraz Başvurularında Usulün Anayasal Denetime Etkisi”, Anayasa Yargısı İncelemeleri 1, Ankara, 2006, s. 340.

¹⁴⁸ Anayasa Mahkemesinin 1.4.2010 tarih ve E:2010/10, K:2010/56 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr/kararlar. E.T. 1.12.2010)

¹⁴⁹ Anayasa Mahkemesinin 8.10.2002 tarih ve E:2002/44, K:2002/90 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr/kararlar. E.T. 1.12.2010)

¹⁵⁰ OĞUZMAN Kemal / BARLAS Nami, Medeni Hukuk, 15. Bası, İstanbul, 2008, s. 188.

¹⁵¹ Bu konuda daha fazla bilgi için Bakınız KÖKÜSARI, age., s. 174-175.

¹⁵² Anayasa Mahkemesinin 5.7.2007 tarih ve E:2007/72, K2007/68 sayılı kararı ile 5.6.2008 tarih ve E:2008/16, K:2008/116 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr/kararlar. E. T.14.12.2010)

Buna göre; Anayasa Mahkemesi 5.6.2008 tarihinde verdiği kararında; yokluğu, bir normun var olmadığının ifadesi olarak görmüş ve yasalar bakımından, parlamento iradesinin olmaması, Cumhurbaşkanının yayımlama iradesinin bulunmaması, Resmi Gazetede yayımlanmaması gibi bir normun varlığının zorunlu koşulları bulunmadığı sürece "var"lıktan söz etmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Ayrıca, Mahkeme, dava konusu edilen 5735 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun bu konuda yetkili olan TBMM tarafından yapılmış olduğu ve Cumhurbaşkanınca onaylandıktan sonra Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdiği gerekçesi ile dava konusu Yasa'nın yokluğunun saptanması isteminin reddine karar vermiştir.¹⁵³

Anayasa Mahkemesine göre, anayasa değişikliğine ilişkin kanun hakkında, ancak Parlamentosunun iradesinin olmaması, Cumhurbaşkanının yayımlama iradesinin olmaması veya Resmi Gazete'de yayımlanmaması gibi kurucu unsurların bulunmaması hallerinde yokluk durumunun oluşabilecek; bu hallerin gerçekleşmemesi halinde yokluk kararı verilemeyecektir.

Anayasa Mahkemesi, 27.11.2007 tarih ve E:2007/99, K:2007/86 sayılı kararında da özellikle bir normun varlık unsuru olan iradenin bulunup bulunmadığı durumunu değerlendirmiş ve sonuçta iradenin bulunduğu sonucuna vararak yokluk istemini reddetmiştir.¹⁵⁴

Anayasa Mahkemesi, yasama işlemlerinin hangi durumlarda yoklukla malul olacağını ise 17.9.1992 tarih ve E:1992/26, K:1996/48 sayılı kararında, yasama işlemleri bakımından yokluğun ancak yetki ve görev gaspı ya da çok ağır biçim eksikliği durumlarında ortaya çıkabileceğini belirtmiştir.¹⁵⁵

Normatif bir düzenlemeye dayanılmadan Anayasa Mahkemesi'nin kendi içtihatlarıyla yokluk kararı vermesi doktrinde tartışılmıştır.

Özbudun, Can, Gözler ve Azrak, yasama işlemleri yönünden yokluk durumunun mümkün olduğunu ancak Anayasa Mahkemesinin yokluk kararı veremeyeceğini çünkü

¹⁵³ Anayasa Mahkemesinin 5.6.2008 tarih ve E:2008/16, K:2008/116 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr/kararlar (E.T.14.12.2010))

¹⁵⁴ www.anayasa.gov.tr/kararlar (E. T.14.12.2010)

¹⁵⁵ Bu konuda daha fazla bilgi için KÖKÜSARI, age., s174-183.

Anayasada yada yasal düzenlemelerde bu konuda pozitif bir düzenleme bulunmadığını, yokluk durumunun tüm mahkemelerce tespit edilebileceğini, bunun için Anayasa Mahkemesine gerek olmadığını ileri sürmüşlerdir.¹⁵⁶

Yıldırım, Aliefendioğlu, Yüzbaşıoğlu ve Teziç, yasama işlemleri yönünden yokluk durumunun mümkün olduğu gibi Anayasa Mahkemesince de yokluk kararı verilebileceğini savunmuşlardır.¹⁵⁷

Uluşahin ise yasama işlemleri yönünden yokluk yaptırımının mümkün olmadığını ve Anayasa Mahkemesince yokluk kararı verilemeyeceğini iddia etmiştir.¹⁵⁸

2.2.2.5- Yorumlu Ret Kararı

Yorumlu ret kararı; Anayasa Mahkemesinin denetlediği normun anlam ve kapsamını belirleyerek, ilgili normu belirlediği şekliyle Anayasaya uygun bulunduğu kararlardır.¹⁵⁹ Başka bir açıdan, Anayasa Mahkemesi bu tip kararlarında sonuç kısmında ret kararı vermesine rağmen, gerekçe kısmında ilgili normu belirli bir şekilde yorumlar ve ancak bu yorumladığı şekliyle uygulanırsa anayasaya uygun olabileceğini belirtmektedir.¹⁶⁰ Anayasa Mahkemesi, yorumlu ret kararı ile dava konusu edilen yasama işlemini yoruma tabi tutarak anayasaya uygun halini yorumla ortaya koyar ve bunun dışındaki yorumların anayasaya uygun olmadığına karar vermektedir. Bu durumda, yorumların yasama, yürütme organlarını, diğer mahkemeleri ve kişileri bağlayıp bağlamayacağı sorunu ortaya çıkmaktadır.¹⁶¹ Şayet yorumlu ret kararlarının

¹⁵⁶ ÖZBUDUN, age., s. 424; CAN Osman, “Anayasa Yargısında Yokluk”, Prof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan, C. II, Ankara, 2008, s. 175-212; GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 950-955; AZRAK, age., s.156-157.

¹⁵⁷ YILDIRIM Turan, “Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı”, Amme İdaresi Dergisi, Sayı 4, C. 26, Ankara, 1993, s. 80; ALİEFENDİOĞLU Yılmaz, Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi, s. 338-340; YÜZBAŞIOĞLU Necmi, Türkiye’de Kanun Hükmünde Kararnameler Rejimi, İstanbul, 1996, s. 188; TEZİÇ, Anayasa Hukuku, s. 59.

¹⁵⁸ ULUŞAHİN Nur, “Yokluk Teorisinin Anayasa Yargısındaki Yeri ve Uygulanabilirliği”, Prof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan, C. II, Ankara, 2008, s. 722-733.

¹⁵⁹ KABOĞLU, age., s142.

¹⁶⁰ TURHAN Mehmet, “Anayasa Yargısının İşlevi ve Demokratik Meşruluğu”, Prof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan, C. II, Ankara, 2008, s. 60.

¹⁶¹ TANÖR Bülent, YÜZBAŞIOĞLU Necmi, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, İstanbul, 2006, s. 515-516.

bağlayıcı olmadığı sonucu kabul edilirse bu kararların ret kararlarından farkı ve önemi olmayacaktır.¹⁶²

Yorumlu ret kararı verilir verilemeyeceği konusunda Anayasa’da veya diğer yasal düzenlemelerde herhangi bir düzenleme bulunmamasına rağmen Türk Anayasa Mahkemesi önüne gelen davalarda yorumlu ret kararı verebilmektedir.

Anayasa Mahkemesi 9.4.1991 tarih ve E:1990/36, K:1991/8 sayılı kararında,¹⁶³ iptali istenen 2547 sayılı YÖK Kanununun 17. maddesindeki ‘yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak kaydı ile; Yükseköğretim Kurumlarında kılık kıyafet serbesttir.’ Hükmünü yorumlamak suretiyle hangi kıyafetlerin serbest ve kanunlara (aynı zamanda Anayasa’ya) uygun olduğunu belirleyerek, ‘*sonuç olarak, ister dini inanç gereği olsun, isterse başka nedenlerle olsun, yükseköğretim kurumlarındaki kılık-kıyafetin çağdaş duruma ters düşmemesi gerektir. Dinsel olsun olmasın, çağdaşlığa aykırı, devrim yasalarının öngördüğü düzenlemeyle çelişen giysiler uygun karşılanmaz*’ demek suretiyle iptali istenen yasal düzenlemeyi yorumlamış ve bundan sonra bu şekilde yorumlanıp uygulanması gerektiği aksi durumda anayasa aykırılık durumu oluşacağını belirterek sonuç kısmında da iptal istemini reddetmiştir.¹⁶⁴

Yorumlu ret kararı verilebileceği konusunda normatif bir düzenleme olmaması nedeniyle Anayasa Mahkemesinin yorumlu ret kararı verip veremeyeceği doktrinde tartışılmıştır.

Kaboğlu, Aliefendioğlu, Tanör/Yüzbaşıoğlu ve Hekimoğlu, yorumlu ret kararı ile denetlenen normu yorumlayan Mahkemenin, hukuki ilişkiler güvenliğini sağladığını, iptal kararı sayısının artmasını engellediğini, ve denetimi yapılan normun Anayasaya uygun yorumlanıp uygulanmasını sağladığını belirterek Anayasa Mahkemesince yorumlu ret kararı verilebileceğini savunmuşlardır.¹⁶⁵

¹⁶² GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 578.

¹⁶³ www.anayasa.gov.tr/kararlar. (E.T. 16.12.2010)

¹⁶⁴ Bu konuda daha fazla karar ile yorumları için bakınız KÖKÜSARI, age., s. 191-194.

¹⁶⁵ KABOĞLU, age., s. 146; ALİEFENDİOĞLU, age., s. 311; TANÖR/YÜZBAŞIOĞLU, age., s. 518; KANADOĞLU Korkut, Anayasa Mahkemesi, İstanbul, 2004, s. 242-244; HEKİMOĞLU Mehmet Merdan, Alman Hukuku Işığında Türk Anayasa Yargısının Hukuki Boyutları, Ankara, 2004, s. 333-334 (Hekimoğlu, yorumlu ret kararının ancak farklı şekilde anlaşılabilir düzenlemeler hakkında ve yasama iradesinin yerine geçmeme şartıyla verilebileceğini savunmuş ve yorum ile düzenlemenin asıl metnine tamamen farklı, ayrı, zıt bir anlam yüklenmemesi gerektiğini belirtmiştir.)

Özbudun, Döner, Uluşahin, Turhan, Arslan ve Hakyemez ise Anayasa Mahkemesinin bu konuda normatif bir düzenleme olmadığı, Mahkemenin gerekçelerinin bağlayıcı olmadığı ve kanun koyucu gibi davranarak yasama iradesi yerine geçebileceği gerekçesi ile yorumlu ret kararı veremeyeceğini iddia etmişlerdir.¹⁶⁶

Atar ve Gözler ise, Mahkemenin yorumlu ret kararı verebileceğini ancak bu kararların gerekçelerinin bağlayıcı olmaması nedeniyle diğer ret kararlarından bir farkının olmadığını belirtmişlerdir.¹⁶⁷

2.2.2.6- İhmal Kararları

Anayasa yargısı açısından ihmal, Anayasa Mahkemesinin önüne gelen davada uygulanması gereken kuralı iptal edemediği için olaya uygulamayarak ihmal ederek anayasanın ilgili hükümlerini doğrudan uygulaması olarak tanımlanmaktadır.¹⁶⁸

Anayasa Mahkemesi siyasi parti kapatma davalarında ve Yüce Divan davalarında ‘bir bakmakta olan mahkeme’ niteliğinde olması nedeniyle Anayasaya aykırı gördüğü davaya kanun veya KHK’lar hakkında ön sorun yapabilmesine karşın bunun dışında baktığı davalarda ise ön sorun veya bekletici mesele haline getirememektedir. Böyle bir durumda Anayasa Mahkemesi davada uygulanacak normu Anayasa aykırı görmesine rağmen iptal edememekte ancak bu normu ihmal ederek doğrudan anayasayı uygulamayı tercih edebilmektedir.¹⁶⁹

Anayasa Mahkemesinin anayasaya aykırı olmasına rağmen iptal kararı veremediği durumlar vardı. Bunlar 1961 Anayasası’nın geçici 4. maddesi ile 1982

¹⁶⁶ ÖZBUDUN, age., s. 425-426; DÖNER Ayhan, “Anayasa Mahkemesi Kararlarının Gerekçelerinin Bağlayıcılığına İlişkin Bazı Sorunlar”, Prof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan, C. II, Ankara, 2008, s. 222; ULUŞAHİN, age., s. 719; TURHAN, age., s. 61; ARSLAN Zühtü, “Anayasa Mahkemesinin Yorum Tekeli Yargısal Üstünlük ve Demokrasi”, Prof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan, C. II, Ankara, 2008, s. 59-88; HAKYEMEZ Yusuf Şahin, “Anayasa Mahkemesi Karar Gerekçelerinin Bağlayıcılığı Sorunu”, Prof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan, C. II, Ankara, 2008, s. 393.

¹⁶⁷ ATAR, age., s. 325; GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 960.

¹⁶⁸ HEKİMOĞLU, age., s. 316-317; TURHAN Mehmet, “Anayasa Hukukumuzda İhmal Sorunu”, Amme İdaresi Dergisi, Sayı 4, C. 26, 1993, s. 65.

¹⁶⁹ ÖZBUDUN, age., s. 432-437; TURHAN, age., s. 59.

Anayasası'nın geçici 15. maddesi¹⁷⁰ nedeniyle 12.9.1980 tarihinden ilk seçimler sonucu kurulacak olan TBMM'nin Başkanlık Divanı oluşturuluncaya kadar (6.12.1983) çıkarılmış olan kanunlar, KHK'lar ile 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun uyarınca alınan karar ve tasarruflardır. İhmal kararları yukarıda anılan tarihler arasında çıkarılan ancak Anayasaya aykırı olan kanun ve KHK'ların Anayasa Mahkemesinde görülmekte olan bir davada uygulanacak kural olması durumunda ortaya çıkmakta idi.¹⁷¹

Anayasa Mahkemesi, 1964 yılında vermiş olduğu bir kararında¹⁷² Anayasaya aykırı olduğunu düşündüğünü bir kanunu iptal edemeyeceği durumda nasıl hareket edileceğini şu şekilde belirtmiştir; *'... Anayasa'nın 149 uncu maddesi ile 44 sayılı kanunun 21 inci maddesinin 4 sayılı bendi arasındaki ayrılık, sadece bir deyiş ayrılığı değil, bir anlam ve hüküm ayrılığıdır. Başka bir deyimle 44 sayılı kanunun sözü geçen bendindeki hüküm Anayasa'ya aykırıdır. Bir kanun hükmünün Anayasa'ya aykırı bulunması halinde yargı yerinin tutumu ne olabilir? Dâvaya bakmakta bulunan mahkeme (Bu mahkeme Anayasa Mahkemesi değilse) uygulanacak kanunun hükümlerini Anayasa'ya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa o hükmün uygulanmasından kendi kendine vazgeçemez. Ancak Anayasa Mahkemesinden karar isteyebilir. Anayasa Mahkemesine gelince: Bu mahkeme sadece Yüce Divan işlerinde ve siyasi partilerin kapatılması dâvalarında uygulanacak kanun hükümlerini Anayasa'ya aykırı görürse bekletici mesele çıkarmağa ve aykırılığı karara bağlamaya yetkilidir. Öyle ise Anayasa Mahkemesinin iptal dâvaları, itiraz başvuruları, Yüce Divan işleri ve parti kapatma dâvaları dışında Anayasa'ya aykırı bir kanun hükmünün iptaline karar vermesi mümkün değildir. Böyle bir durumda Anayasa Mahkemesine düşen nedir? Anayasa Mahkemesinin, yapısının niteliği ve Anayasa'nın. 8 inci maddesinde anlatımını bulan üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesi karşısında Anayasa'ya aykırı kanunu bir yana bırakarak doğrudan doğruya Anayasa hükmünü uygulaması gerekir. Nitekim 44 sayılı kanun tasarı halinde iken*

¹⁷⁰ Bu maddenin son fıkrasında yer alan 'bu dönem içinde çıkarılan kanunlar, kanun hükmünde kararnameler ile 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun Uyarınca alınan kara ve tasarrufların Anayasaya aykırılığı iddia edilemez' hükmü 2001 yılında 4709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 34. maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

¹⁷¹ TURHAN, age., s. 59.

¹⁷² Anayasa Mahkemesinin 3.7.1964 tarih ve E:1964/22, K:1964/54 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr/kararlar. E. T. 18.12.2010)

Millet Meclisi Anayasa Komisyonunca hazırlanan raporda da bu görüşe açıkça yer verilmiştir. Şu hale göre inceleme konusu işte, 44 sayılı kanunun 21 inci maddesinin 4 sayılı bendinin değil; Anayasa'nın 149 uncu maddesindeki hükmün uygulanması ve o hükme göre de Adalet Partisi Cumhuriyet Senatosu grubunun tek başına bu dâvayı açmağa yetkili bulunduğu kabul edilmesi gereklidir.' demek suretiyle Anayasa'ya aykırı gördüğü normu ihmal ederek doğrudan Anayasa'nın ilgili hükmünü uygulamıştır.

Anayasa Mahkemesi 1982 Anayasası döneminde ise ihmal kararı vermemiştir. Bu dönemde açılan davalarda ihmal talebi 2001 yılında kaldırılan Anayasanın geçici 15. maddesiyle Anayasaya aykırılığı ileri sürülemeyen kanunlar için istenilmiş ancak Anayasa Mahkemesi, 'geçici maddenin yasama organı tarafından yürürlükten kaldırılıncaya kadar uygulanması zorunlu bir kural olduğu gerekçesine dayanarak ihmal istemlerini reddetmiştir.¹⁷³

2001 yılında yapılan değişiklikle Anayasanın geçici 15. maddesinin son fıkrasının kaldırılması sonucunda artık ihmal yolunun uygulanma ihtimali azalmıştır.¹⁷⁴

2.2.3- Şekil Denetimi Sonucu Verilen Karar Türleri

Şekil denetimi yapılabilen yasama işlemlerinin her biri açısından yapıları ile ilgili olarak anayasada farklı şekil kuralları öngörülmüştür. Bu nedenle Anayasa Mahkemesinin şekil denetimi, her yasama işlemi açısından farklı olmakla birlikte kararın sonuç kısımları aynı olmaktadır. Anayasa Mahkemesince yapılan şekil denetimi sonucunda ret ve iptal kararları verilmektedir.

2.2.3.1- Ret Kararı

Şekle aykırılık iddiasında, dava konusu normun anayasada belirlenen şekil ve usul şartlarına aykırı olarak çıkarıldığı iddia edilmektedir. Anayasa Mahkemesi

¹⁷³ Anayasa Mahkemesinin 22.5.1997 tarih ve E.1996/3, K:1997/3 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr/kararlar) E:T.18.12.2010)

¹⁷⁴ KÖKÜSARI, age., s. 205.

tarafından dava konusu normu yapan merci ve yapılırken uyulması gereken usuli işlem ve aşamalarda anayasaya herhangi bir aykırılık görülmemesi halinde ret kararı verilmektedir. Başka bir deyişle davacının ileri sürdüğü şekil yönünden anayasa aykırılık iddiasının yerinde görülmemesidir. Anayasa Mahkemesi de çeşitli kararlarında ‘şekil yönünden Anayasa’ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin reddine’ diyerek bu durumu belirtmektedir.¹⁷⁵

2.2.3.2- İptal Kararı

Anayasa Mahkemesi, şekil bakımından denetime tabi yasama işlemlerinin dava konusu edilmesi durumunda Anayasada belirtilen şekil ve usule aykırı olarak düzenlendiği kanaatine varırsa iptal kararı vermektedir.¹⁷⁶

3- YÜCE DİVAN SIFATIYLA VERİLEN KARARLAR

3.1- Yüce Divan Yargılaması

Anayasa’nın 148. maddesinin¹⁷⁷ altıncı fıkrası ve devamında Anayasa Mahkemesi’nin Cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyeleri ile Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanlarını da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılayacağı, Yüce Divanda, savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekilince yapılacağı düzenlenmiştir.

¹⁷⁵ Anayasa Mahkemesinin 15.10.2003 tarih ve E:2003/36, K:2003/91 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr. E.T. 11.12.2010)

¹⁷⁶ Anayasa Mahkemesinin 14.5.1996 tarih ve E:1996/20, K1996/14 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr. E.T.11.12.2010)

¹⁷⁷ 1982 Anayasa’sının 148. maddesinde 7.5.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanunu ile kapsamlı bir değişiklik yapılmış ve 23.9.2010 tarih ve 27708 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Yukarıda anılan görevlilerin, görevlerinden dolayı işledikleri suçlardan dolayı Anayasa Mahkemesince yapılacak olan yargılama bir ceza yargılamasıdır. Bu nedenle bir ceza yargılamasında bulunan soruşturma ve kovuşturma evrelerinin içermektedir.¹⁷⁸

3.1.1- Soruşturma Süreci

Soruşturma süreci, ceza muhakemesinde suçun öğrenilmesinden başlayarak iddianamenin kabulüne veya kovuşturmaya yer olmadığı kararına kadar olup, savcılar tarafından yürütülen aşamayı ifade etmektedir.¹⁷⁹ Yüce Divan yargılamasında soruşturmayı yürüten organ ve soruşturma usulü yargılanan kişilere göre farklılık göstermektedir. Cumhurbaşkanı ve bakanlar hakkında soruşturma yapma ve kamu davası açma yetkisi TBMM'ye aittir.¹⁸⁰

Cumhurbaşkanı, Anayasa'nın 105. maddesi gereği sadece vatana ihanetten dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tamsayısının en az dörtte üçünün vereceği kararla suçlandırılır.

Vatana ihanet suçunun kapsamı konusunda Öztürk, Türk vatanının bütünlüğüne ve devletin Anayasa ile kurulu rejimine karşı işlenen suçların tamamının vatana ihanet suçu kapsamında olduğunu, ancak rüşvet alma, zimmet suçları nedeniyle Cumhurbaşkanı hakkında ceza davası açılmayacağını iddia etmiştir.¹⁸¹

Yüce divana sevk kararında suçlamanın Ceza Kanununun hangi hükümlerine dayandırıldığı ve işlendiği iddia edilen suçun hangi gerekçelerle vatana ihanet olduğunun yer alması gerekmektedir.¹⁸² Ancak bu nitelendirme Anayasa Mahkemesini bağlamayacaktır. Anayasa Mahkemesi, işlenen suçun vatana ihanet niteliğinde olup olmadığını serbestçe tayin edebilmektedir.¹⁸³ Meclis tarafından yapılan Yüce Divan'a

¹⁷⁸ DURMUŞ Arzu, Siyasi Partilerin Kapatılması ve Yüce Divan Kararlarını Yeniden Tartışmak, İstanbul, 2001, s. 16.

¹⁷⁹ ÖZTÜRK Bahri/ ERDEM M. Ruhan, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2007, s. 693.

¹⁸⁰ TBMM Başkanı hakkında yasal bir düzenleme henüz yapılmamış olmakla birlikte Cumhurbaşkanı ve bakanlar hakkında geçerli olan usul ve yetkili organ açısından benzer olacaktır.

¹⁸¹ ÖZTÜRK Bahri, "Bir Ceza Mahkemesi Olarak Anayasa Mahkemesi: Yüce Divan", Anayasa Yargısı, C. 12, 1995, s. 91.

¹⁸² Bu konuda usule ilişkin daha fazla bilgi için TBMM İçtüzüğü'nün 114. maddesine bakılabilir.

¹⁸³ ÖZTÜRK, age., s. 92.

sevk kararında, suçlama gerekçeleri ve dayanak gösterilen maddelerin gösterilmesi ayrıca suçlanan Cumhurbaşkanı'nın yazılı veya sözlü savunmasının alınması gerekmektedir.¹⁸⁴

Başbakan ve bakanlar hakkında Yüce Divan'a sevke ilişkin olarak Anayasa'nın 100. maddesi uyarınca, öncelikle soruşturma açılmasına izin niteliğinde bir karar verilmesi gerekmektedir. Bu karar için öncelikle TBMM üye tam sayısının en az onda birinin önergesi gerekmektedir. Başka bir deyişle cezai sorumluluğa neden olan denetim türü olarak meclis soruşturması usulü izlenerek bir ceza ön soruşturması yapılması ve sonrasında Yüce Divan'a sevk kararı verilmesi gerekmektedir.¹⁸⁵ Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde soruşturma komisyonunun oluşturulması gerekmektedir. Anayasa'nın 100. maddesi gereğince oluşturulan komisyon iddia konusu hakkında araştırma yaparak rapor hazırlaması gerekmektedir, hazırlanan rapor Meclis Başkanlığınca üyelere dağıtılır ve dağıtımdan sonrada üye tam sayısının salt çoğunluğunun gizli oyuyla ilgili bakan veya başbakan hakkında Yüce Divan'a sevk kararı verilir. Bu karar ile kamu davası açılmış sayılır¹⁸⁶ ve Meclis Başkanlığınca dosya Anayasa Mahkemesine gönderilir.¹⁸⁷

Yüksek yargı organı üyeleri, sadece görevleri nedeniyle işledikleri suçlarla ilgili olarak Yüce Divan'da yargılanabilirler.¹⁸⁸ Yüksek Yargı üyeleri ve HSYK üyeleri hakkında Anayasanın 148. maddesi, Anayasa Mahkemesine Yüce Divanı sıfatıyla yargılama yapma görevi vermesine rağmen hangi organ tarafından soruşturma yapılacağını düzenlememiştir. Bu görevliler hakkında soruşturmayı yapacak organ ve soruşturma usulü, bu görevlilerin kendi özel kanunlarında düzenlenmiştir.¹⁸⁹

Anılan görevliler hakkında soruşturma evresi her yargı organında öncelikle ilgili yargı organınca soruşturma açılmasına karar verilmesi ile başlar¹⁹⁰ oluşturulan

¹⁸⁴ YANIK Murat, Yüce Divan, İstanbul, 2008, s. 121.

¹⁸⁵ KANADOĞLU, age., s. 199.

¹⁸⁶ KANADOĞLU, age., s. 200.

¹⁸⁷ Bu konu hakkında usule ilişkin bilgi için TBMM İçtüzüğü'nün 107 ila 112 maddelerine bakılabilir.

¹⁸⁸ YANIK, age., s. 171.

¹⁸⁹ YANIK, age., s. 171.

¹⁹⁰ Anayasa Mahkemesi başkan ve üyeleri hakkında 6216 sayılı Kanununun 16. maddesinde, Danıştay Başkanı, Başsavcı, başkanvekilleri, daire başkanları ve üyelerin görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işlemiş buldukları suçlardan dolayı yapılacak soruşturma 2575 sayılı Danıştay Kanununun 76. maddesinde, 2797 sayılı Yargıtay Kanununun 46. maddesinde, Askeri Yargıtay Kanununun 34. maddesinde, Askeri Yüksek İdare Mahkemesininin 32. maddesinde, HSYK üyeleri

soruşturma komisyonlarınca soruşturma tamamlanarak ilgili kanunlarında belirtilen kurullar tarafından kovuşturma kararı veya kovuşturmaya yer olmadığına karar vermektedir.

2010 Anayasa değişikliği ile Anayasa Mahkemesine, TBMM Başkanı, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanlarını da Yüce Divan sıfatı ile yargılama yapma görevi eklenmiş olmasına rağmen konu hakkında ilgili kanunlarda henüz bir düzenleme yapılmamıştır.

3.1.2- Kovuşturma Süreci

Ceza Muhakemesinde kovuşturma süreci, iddianamenin dava mahkemesi tarafından kabul edilmesinden itibaren kararın kesinleşmesine kadar olan süreyi ifade eder.¹⁹¹ Yüce Divan sıfatıyla yukarıda sayılan görevliler hakkında açılan ceza davalarına bakma görev ve yetkisi Anayasa Mahkemesine aittir, başka bir deyişle kovuşturmayı yapacak mahkeme Anayasa Mahkemesidir.

Yüce Divan sıfatıyla yapılacak yargılamada uygulanacak usul ve esaslar 6216 sayılı Kanunun 57 ile 58. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler uyarınca Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla çalışırken yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapmakta ve hüküm vermektedir.

3.1.3- Yüce Divan Yargılaması Sonucunda Verilen Karar Türleri

Anayasada veya 6216 sayılı Kanunda Yüce Divan yargılaması sonucunda ne tür karar verileceği düzenlenmemiştir. Sadece 57. maddede Yüce Divan'ın 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda düzenlenen iddianamenin iade sebeplerinin yanı sıra başka hukuka aykırı hallerin bulunması halinde de iddianamenin veya iddianame yerine geçen

hakkında ise 2010 tarihinde yapılan Anayasa Değişikliği ile yapısı değiştirilen Kurul üyeleri hakkında soruşturmayı yapacak organ ve soruşturma usulü HSYK Kanun Tasarısının 38 inci maddesinde, konu hakkında düzenlemeler bulunmaktadır. (HSYK Başkanı olan Adalet Bakanı hakkında ise meclis soruşturma usulü uygulanacaktır).

¹⁹¹ HAKERİ Hakan/ÜNVER Yener, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2008, s. 233.

belgelerin iadesine karar verebileceği belirtilmiştir. Aslında bu hüküm yüce divan yargılaması başlamadan önce verilebilecek olan bir kararı düzenlemektedir.

Yüce Divan'da yapılan yargılamanın niteliği gereği ceza yargılaması olması ve 6216 sayılı Kanununun 57. maddesi gereğince yürürlükteki kanunlara göre karar verileceğinden CMK'daki düzenlemeler uyarınca ne tür karar verileceği tespit edilebilmektedir.¹⁹² Buna göre CMK'nın 223. maddesinde yer alan karar türleri olan beraat, ceza verilmesine yer olmadığına, mahkumiyet, güvenlik tedbirlerine hükmedilmesi, davanın reddi ve düşmesi şeklinde kararlar Yüce Divan tarafından verilebilmektedir.¹⁹³

3.1.3.1- Beraat Kararı

Beraat kelime olarak aklanma anlamına gelmektedir. Beraat kararı ile şüpheli, isnat edilen suçtan aklanmış sayılmaktadır. Ceza Hukuk kapsamında beraat kararının verileceği durumlar CMK'nın 223. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; yüklenen fiilin kanunda suç olarak tanımlanmamış olması; yüklenen suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması; yüklenen suç açısından failin kast veya taksirinin bulunmaması; yüklenen suçun sanık tarafından işlenmesine rağmen, olayda bir hukuka uygunluk nedeninin bulunması; yüklenen suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması, durumlarından herhangi birinin Mahkemece tespit edilmesi halinde beraat kararı verilmelidir.¹⁹⁴

Uygulamada, Anayasa Mahkemesi 5.10.2007 tarih ve E:2004/4, K:2007/2 sayılı kararında 'yüklenen suçun yasal unsurları oluşmadığından' ve 'sanığın eyleminin sabit olmaması' nedeniyle beraat kararı vermiştir.¹⁹⁵

¹⁹² DURMUŞ, age., s. 19.

¹⁹³ YANIK, age., s. 233.

¹⁹⁴ YANIK, age., s. 233.

¹⁹⁵ www.anayasa.gov.tr/kararlar/yucedivankararları (E.T. 20.12.2010)

3.1.3.2- Mahkumiyet Kararı

CMK'nın 223. maddesinin beşinci fıkrası uyarınca yüklenen suçun işlendiğinin sabit olması halinde Anayasa Mahkemesince mahkumiyet kararı verilmektedir. Mahkeme, aynı zamanda belli bir cezaya mahkûmiyet yerine veya mahkûmiyetin yanı sıra güvenlik tedbiri uygulanmasına karar verebilmektedir.¹⁹⁶

3.1.3.3- Ceza Verilmesine Yer Olmadığına İlişkin Karar

Aynı şekilde CMK'nın 223. maddesinde, hangi hallerde ceza verilmesine yer olmadığı kararlarının verilebileceği düzenlenmiştir. Buna göre; yüklenen suçla bağlantılı olarak yaş küçüklüğü, akıl hastalığı veya sağır ve dilsizlik hali ya da geçici nedenlerin bulunması, yüklenen suçun hukuka aykırı fakat bağlayıcı emrin yerine getirilmesi suretiyle veya zorunluluk hali ya da cebir veya tehdit etkisiyle işlenmesi, meşru savunmada sınırın heyecan, korku ve telaş nedeniyle aşılması, kusurluluğu ortadan kaldıran hataya düşülmesi durumlarının herhangi birinin varlığı halinde, ayrıca işlenen fiilin suç olma özelliği devam etmesine rağmen, etkin pişmanlık, şahsî cezasızlık sebebinin varlığı, karşılıklı hakaret, işlenen fiilin haksızlık içeriğinin azlığı dolayısıyla faile ceza verilmemesi hallerinde de ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilmektedir.

3.1.3.4- Güvenlik Tedbiri Kararları

Güvenlik tedbirlerinin neler olduğu TCK'nın 53. ve devamı maddelerinde sayılmıştır. Yüce Divan yargılaması sonucunda sanığa yüklenen suçun işlendiğinin sabit olması halinde mahkumiyet kararı ile birlikte veya mahkumiyet kararı yerine çeşitli güvenlik tedbirlerine hükmedilebilir.

Uygulamada da Anayasa Mahkemesi de Yüce Divan sıfatıyla yaptığı yargılamalar sonucunda çeşitli güvenlik tedbirlerine karar vermiştir. Örnek olarak

¹⁹⁶ YANIK, age., s. 233.

12.4.1983 tarih ve E:1982/1, 1983/2 sayılı kararında ‘memuriyetten yoksun bırakılmasına’ ve ‘ehliyetnamesinin.....süre ile geri alınmasına’ karar vermiştir.¹⁹⁷

Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla yaptığı yargılama sırasında bir ihtiyati tedbir kararı vermiştir.¹⁹⁸ Bu kararda Mahkeme “ *para, taşınır ve taşınmaz malları üzerinde kamu davası sonuçlanıncaya kadar harcama, satma, devretme, bağışlama, temlik gibi tasarruflarda bulunma hakkının kısıtlanması için 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanununun 5., 14. ve 19/3. maddeleri uyarınca ihtiyati tedbir kararı verilmesine*” karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi 6216 sayılı Kanunun 57. maddesi uyarınca Yüce Divan sıfatıyla yaptığı yargılamalarda yürürlükteki kanunlara göre duruşma yaparak karar vermekte olduğundan 3628 sayılı Kanunu uygulaması doğaldır.

3.1.3.5- Davanın Reddi Kararı

Sanık yada sanıklar hakkında daha önceden aynı eylemden dolayı dava açılmış ve hüküm verilmiş ise, bu durumda mahkeme davanın reddine karar verir.¹⁹⁹ Anayasa Mahkemesinin bu şekilde bir karar vermesi pek mümkün görünmemektedir çünkü Yüce Divan yargılamasındaki sanık hakkında aynı konuda başka bir davanın açılmış olması görev nedeni ile imkansızdır.²⁰⁰

3.1.3.6- Düşme Kararı

CMK’nın 223. maddesinin sekizinci fıkrasında, TCK’da öngörülen düşme sebeplerinin varlığı ya da soruşturma veya kovuşturma şartının gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması hallerinde, davanın düşmesine karar verileceği, ancak, soruşturmanın veya kovuşturmanın yapılması şarta bağlı tutulmuş olup da şartın henüz gerçekleşmediği anlaşılırsa; gerçekleşmesini beklemek üzere, durma kararının verileceği düzenlenmiştir.

¹⁹⁷ www.anayasa.gov.tr/kararlar/yucedivankararları (E:T. 21.12.2010)

¹⁹⁸ Anayasa Mahkemesinin 16.12.2004 tarih ve E:2004/4, K:2007/2 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr. E.T. 30.11.2010)

¹⁹⁹ ÖZTÜRK/ERDEM, age., s. 737.

²⁰⁰ KÖKÜSARI, age., s. 117.

Bu madde ile, TCK'da düzenlenen düşme sebeplerine gönderme yapılmıştır. Düşme, TCK'nın 64. ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir, buna göre; genel af halinde, sanığın ölümü ve dava zamanaşımının geçmesiyle dava düşecektir. Yukarıda da belirtildiği gibi soruşturma ve kovuşturma şartlarının gerçekleşmediğinin Mahkemece tespiti halinde de düşme kararı verilecektir.²⁰¹

4- SİYASİ PARTİ KAPATMA DAVALARI SONUCUNDA VERİLEN KARAR TÜRLERİ

4.1- Siyasi Parti Kapatma Davası

Anayasa'nın 69. maddesinin dördüncü fıkrasında, siyasi partiler aleyhine Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısınca açılacak kapatma davalarının Anayasa Mahkemesince görüleceği düzenlemiştir. Bu düzenleme uyarınca kapatma davasını açma yetkisi Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına, kapatma davasını görme görevi de Anayasa Mahkemesine aittir.²⁰²

Anayasa Mahkemesi 6216 sayılı Kanununun 52. maddesi gereğince siyasi partilerin kapatılması davasında 5271 sayılı CMK'nın davanın niteliğine uygun hükümlerini uygulayarak dosya üzerinden Genel Kurulca inceleme yapmakta ve kesin karar vermektedir.

4.2- Siyasi Parti Kapatma Davası Sonucunda Verilen Karar Türleri

Anayasa'nın 69. maddesi uyarınca siyasi partiler aleyhine açılacak kapatma davalarında üç tür karar verilmesi mümkündür; bunlar kapatma, kısmen yada tamamen devlet yardımından yoksun bırakma ve davanın reddi kararlarıdır. 6216 sayılı Kanununun 52. maddesi gereğince kapatma ve kısmen yada tamamen Devlet yardımından yoksun

²⁰¹ KÖKÜSARI, age., s. 118.

²⁰² Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bakınız AKARTÜRK Ekrem A., Avrupa Birliğine Uyum Süreci Açısından Türk Hukukunda Siyasi Parti Yasakları, YÜHF Yayını, No:13, İstanbul, 2008., BİLİR Faruk/AKSAN Murat, Siyasi Partilerin Kapatılması, EÜHFD, sayı 2, C. III, 2008.

bırakma kararlarının toplantıya katılan üyelerin en az üçte ikisinin oyuyla karar verilebilmektedir.

Ayrıca Mahkeme, anılan kararların yanında ihtiyati tedbir kararı ve ihtar kararı da vermektedir.

4.2.1- İhtiyati Tedbir Kararı

Adli yargı uygulaması açısından İhtiyati tedbir; dava konusunun dava sonucuna kadar zayi olması veya üçüncü kişiye devir edilmesi gibi davadan beklenen yararı bertaraf edecek durumları engellemek amacıyla yararlanılan güvence olarak tanımlanmaktadır.²⁰³ Anayasa yargısı açısından ihtiyati tedbir kararı ise, Anayasa Mahkemesince nihai karara kadar verilen geçici tedbir kararı olarak tanımlanabilir. Anayasa Yargısında, yürütmenin durdurulması ile ihtiyati tedbir kararı birbirinden farklı kavramlardır.²⁰⁴

Anayasada ve 6216 sayılı Kanunda Anayasa Mahkemesince ihtiyati tedbir kararı verilebileceğine ilişkin bir düzenleme bulunmamasına rağmen Anayasa Mahkemesince nadiren de olsa ihtiyati tedbir kararı verilmektedir.²⁰⁵

Anayasa Mahkemesince ilk ihtiyati tedbir kararı siyasi parti (Refah Partisi) kapatma davasında, “devlet yardımının Parti’ye ödenmemesine ilişkin 12.1.1998 günlü E:1997/1 sayılı tedbirin, gerekeceği kararın Resmi Gazete’de yayımlanmasına kadar devamına” denilmek suretiyle 12.1.1998 tarihinde verildiğini anlamaktayız.²⁰⁶ Bu karar ile Mahkeme, davalı partiye yapılacak devlet yardımının ödenmemesine ilişkin 12.1.1998 tarihinde ihtiyati tedbir kararı verdiği görülmektedir.²⁰⁷ Benzer şekilde başka bir siyasi partinin (HADEP) kapatma davasında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı

²⁰³ KURU Baki, Medeni Usul Hukuku, 19. Bası, Ankara, 2008, s. 613.

²⁰⁴ Daha fazla bilgi için KABOĞLU İbrahim Ö., “Yürütmenin Durdurulması”, Ankara Barosu Dergisi, sayı 4, 1976, s. 650.

²⁰⁵ KÖKÜSARI, age., s. 168-169.

²⁰⁶ Anayasa Mahkemesince ihtiyati tedbir kararları yayımlanmamaktadır. Bu nedenle Anayasa Mahkemesince ihtiyati tedbir kararı verildiğini ancak esas kararı verildiğinde kararda ihtiyati tedbirden bahsedildiği durumlarda anlıyoruz.

²⁰⁷ 22.2.1998 tarih ve 23266 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Anayasa Mahkemesinin 16.1.1998 tarih ve E:1997/1, K:1998/1 sayılı kararı

partinin 18.4.1999 tarihinde yapılacak seçimlere girmesinin önlenmesine ilişkin ihtiyati tedbir talebinde bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi ise bu başvuruyu “*davalı parti hakkında açılan kapatma davası sırasında bu aşamada toplanabilen delillerin Parti’nin seçimlere girmesinin önlenmesi yolunda tedbir kararı verilebilmesi için yeterli görülmemesi nedeniyle Anayasa, 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ile 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu kuralları uyarınca reddine*” hükmetmiştir.²⁰⁸

4.2.2- İhtar Kararı

6216 sayılı Kanunun 53. maddesinde; Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından bir siyasi partinin 2820 sayılı Kanunun 101. maddesi dışında kalan emredici hükümleriyle diğer kanunların siyasi partilerle ilgili emredici hükümlerine aykırı hareket ettiği iddiasıyla, o parti aleyhine ihtar kararı verilmesi istemiyle Anayasa Mahkemesine başvurulabileceği, Mahkeme tarafından da süre verilerek ilgili partinin savunmasının alınacağı ve bu savunmadan sonra aykırılık tespit edilmesi halinde aykırılığın giderilmesi için ilgili siyasi partiye ihtar kararı verileceği düzenlenmiştir. Bu düzenlemede kapsam dışında bırakılan 2820 sayılı Kanunun 101. maddesinde, kapatma nedeni olarak Anayasada yeralan yasaklara uyulmaması durumu düzenlenmiştir. Bunun dışında kalan emredici düzenlemelere uyulmaması durumunda Mahkemece belli bir süre verilerek aykırılığı tespit edilen durumun giderilmesine ilişkin ihtar kararı verilmektedir. Verilen bu ihtar kararı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ile ilgili siyasi partiye tebliğ edildiği gibi Resmi Gazetede yayımlanması gerekmektedir.

6216 sayılı Kanunun 53. maddesinde yeralan düzenlemenin bir benzeri de 2820 sayılı Kanunun 104. maddesinde bulunmaktadır. 6216 sayılı Kanun ile ilga edilen 2949 sayılı Kanunda ihtar kararına ilişkin bir düzenleme bulunmadığı için 2949 sayılı Kanunun uygulandığı dönemde Mahkeme ihtar kararlarına 2820 sayılı Kanunun 104. maddesini dayanak almaktaydı.

²⁰⁸ Anayasa Mahkemesinin 13.3.2003 tarih, E:1991/1, K:2003/1 sayılı kararı kararı (www.anayasa.gov.tr, E.T. 30.11.2010)

Uygulamada, Anayasa Mahkemesi, 2007 yılında verdiği bir kararında;²⁰⁹ “*siyasi parti kurucu üyesi olma yeterliliğine engel kesinleşmiş mahkûmiyeti bulunan kişilerin, 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu’nun 11. maddesine aykırı olarak kurucu üyeliğe kabul eden Hak ve Özgürlükler Partisi’ne, kararın tebliğ tarihinden itibaren altı ay içinde bu aykırılığı gidermesi için aynı Yasa’nın 104. maddesi gereğince ihtarda bulunulmasına*” karar verdiği görülmektedir.

4.2.3- Kapatma Kararı

Siyasi Partilerin uyması gereken kurallar Anayasanın 68 ve 69. maddeleri ile 2820 sayılı SPK’da düzenlenmiştir. Anayasanın 69. maddesinde, bir siyasi partinin tüzüğü ve programının 68. maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı bulunması halinde temelli kapatma kararı verileceği, bir siyasi partinin 68. maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespit edilmesi halinde karar verileceği, bir siyasi partinin, bu nitelikteki fiillerin o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durumun o partinin büyük kongre veya genel başkanı veya merkez karar veya yönetim organlarınca veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiillerin doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılacağı hükme bağlanmıştır.

Anayasanın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında ise, siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamayacağı; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamayacağı; suç işlenmesini teşvik edemeyeceği’ni düzenlemiştir. Buna ek olarak 69 uncu maddenin onuncu fıkrasında da, yabancı devletlerden, uluslar arası

²⁰⁹ Anayasa Mahkemesinin 27.2.2007 tarih ve E:2002/6, K2007/4 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr/kararlar) (E:T. 25.12.2010)

kuruluşlardan ve Türk uyuğunda olmayan gerçek ve tüzelkişilerden maddi yardım alan siyasi partilerin kapatılacağı belirtilmiştir.

Siyasi partiler, siyasi parti tüzük ve programlarının Anayasaya aykırı olması veya siyasi parti organlarının ve üyelerinin eylemleri nedeniyle kapatılmasına karar verilmektedir.

Siyasi partilerin tüzük ve programlarının Anayasanın 68 ve 69. maddelerinde düzenlenen kurallara uygun olması gerekmektedir. Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında belirtilen düzenlemelere aykırı tüzük ve programlara sahip siyasi parti, Anayasa Mahkemesince kapatılmaktadır. Bu durumda Anayasanın ilgili hükmüne aykırılığın tespiti yeterli olup, ayrıca odak haline gelme durumu aranmamaktadır.²¹⁰

Anayasa Mahkemesince herhangi bir ihtar yapılmadan sadece partinin tüzüğünün Anayasa aykırı olmasından dolayı kapatma kararı verilmesi doktrinde eleştirilmiştir.²¹¹

Uygulamada, Anayasa Mahkemesince, siyasi parti tüzüğünün Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı düzenlendiğinin tespit edilmesi halinde kapatma kararı verilmektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, 14.2.1997 tarih ve E:1996/1, K:1997/1 sayılı kararında, kapatma davası açılan siyasi partinin programındaki etnik ayrımların ve emekçilerin devrime hazır olmasına ilişkin bazı maddeleri gerekçe göstererek kapatma kararı vermiştir.²¹²

Siyasi partilerin kapatılmasına bazı durumlarda parti organlarının veya üyelerinin eylemleri neden olmaktadır. Parti organlarının eylemleri nedeniyle bir siyasi partinin kapatılabilmesi için eylemin Anayasanın 68. maddesinin dördüncü fıkrası ve SPK'nın 101. maddesinde belirtilen fiillerden olması gerekmektedir. Ayrıca bu eylemin

²¹⁰ GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 219.

²¹¹ AKARTÜRK, age., s. 293-294; CAN Osman, Demokratikleşme Serüveninde Anayasa ve Siyasi Partilerin Kapatılması, Ankara, 2005, s. 146.

²¹² Benzer kararları için Anayasa Mahkemesinin 26.2.1999 tarih ve E:1997/2, K:1999/1 sayılı kararı, 25.10.1983 tarih ve E:1983/2, K:1983/2 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr/kararlar/siyasipartikapatmadavaları E. T. 22.12.2010)

partinin yetkili organlarınca kararlılıkla işlenmesi gerekmektedir ki Anayasanın aradığı odak haline gelme şartı gerçekleşmiş olsun.²¹³

Parti üyelerinin eylemlerinin kapatma gerekçesi olması için de, aynı şekilde, eylemin Anayasada ve SPK'da belirtilen eylemlerden olması ve eylemler nedeniyle partinin odak haline gelmesi gerekmektedir. Odak haline gelme için ise, Anayasada yapılan tanımlama gereği parti üyelerince belirtilen eylemlerin yoğun bir şekilde işlenmesi ve bunun parti organlarınca zımnen yada açıkça benimsenmesi gerekmektedir.²¹⁴ Benimseme durumu için ayrıca eylemlerin parti organlarınca işlenmesine gerek yoktur. Parti organlarınca eylemlerin işlenmesi ise ayrıca parti organlarının eylemleri nedeniyle kapatma nedeni olmaktadır.²¹⁵

Uygulamada, Anayasa Mahkemesi, özellikle 2001 yılında yapılan Anayasa değişikliğinden²¹⁶ sonra, değişiklikte yer alan düzenlemeleri değerlendirmek suretiyle bir tane karar vermiştir. Karar, HADEP'in kapatma davası sonucunda verilmiş ve 'odak haline gelme' durumu karar gerekçesinde yer almıştır.²¹⁷

4.2.4- Kapatma Kararı İle Birlikte Verilen Diğer Kararlar

Anayasa Mahkemesi, açılan dava sonucunda kapatma kararı ile birlikte Anayasa'da ve SPK'da yer alan bazı kararları da vermektedir. Bu tür kararlardan ilki, partinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleriyle sebep olan milletvekillerinin milletvekilliğinin düşmesi idi. Ancak, Anayasanın 84. maddenin son fıkrasında bulunan bu düzenleme, 2010 yılında 5982 sayılı Kanun ile Anayasa'da yapılan değişiklik ile

²¹³ ÖDEN Merih, Türk Anayasa Hukukunda Siyasi Partilerin Anayasaya Aykırı Eylemleri Nedeni ile Kapatılmaları, Ankara, 2003, s. 115-116, 136. (ÖDEN'e göre kararlılık, yasak eylemlerin tekrarlanmakla süreklilik kazanması ve zaman içinde sürüp gitmesi olarak belirtmiştir.)

²¹⁴ ÖDEN, age., s.137. (Öden'e göre yoğunluk kavramı eylemlerin sayısal olarak belirtilmesidir.)

²¹⁵ KÖKÜSARI, age., s.125.

²¹⁶ 1982 Anayasasında 2001 yılından önce 'odak' durumunun neyi ifade ettiği düzenlenmemiş idi, 2001 yılında 4709 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ile bir partinin yasaklanan eylemlerin odağı haline geldiği 'bir siyasi parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkanı veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır' şeklinde ifade edilmiştir.

²¹⁷ Anayasa Mahkemesinin 13.3.2003 tarih ve E:1991/1, K:2003/1 sayılı kararı (19.7.2003 tarih ve 25173 sayılı Resmi Gazete ayrıca www.anayasa.gov.tr/kararlar, E.T.23.12.2010)

kaldırılmıştır. Bundan sonra kapatılan bir siyasi partinin milletvekillerinin milletvekilliğinin düşmesine karar verilemeyecektir.

Diğer bir karar türü ise, Anayasanın 69. maddesinin dokuzuncu fıkrasında yeralan, bir siyasi partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyeleri, Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmi Gazetede gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamayacakların ilişkin hüküm uyarınca verilen siyaset yasağıdır. Anayasa Mahkemesi kapatma kararı ile birlikte bu düzenleme uyarınca ilgili kişiler hakkında siyaset yasağı kararı vermektedir. Nitekim Mahkeme, HADEP davasında ilgili siyasetçiler hakkında “*Anayasa'nın 69. maddesinin dokuzuncu fıkrası gereğince gerekçeli kararın Resmi Gazete'de yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamayacaklarına*” hükmetmiştir.²¹⁸

Başka bir karar türü de, kapatılan siyasi partinin mallarının hazineye geçmesi kararıdır. Bu karar, SPK'nın 107. maddesi uyarınca verilmektedir. Nitekim uygulamada Anayasa Mahkemesi, HADEP kararında ‘*davalı parti'nin bütün mallarının 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun 107. maddesi gereğince Hazine'ye geçmesine*’ karar vermiştir.

Akartürk, Anayasa Mahkemesinin kapatma kararı ile birlikte kapatılan partinin mallarının hazineye devrine karar verme konusunda takdir yetkisinin olmadığını, bunun yasal bir netice olarak ortaya çıktığını belirtmiştir.²¹⁹

Uygulamada, Anayasa Mahkemesi 16.1.1998 tarih ve E1997/1, K1998/1 sayılı kararında²²⁰ “*parti mallarının tümünün hazineye devrine ve eylemleriyle partinin kapatılmasına neden olan üyeler hakkında, üyeliklerinin kararın Resmi Gazete’de yayımlanmasından itibaren düşmesine ve beş yıl süre ile başka bir partinin kurucusu, üyesi, denetçisi, ve yöneticisi olamayacaklarına*” hükmetmiştir.

²¹⁸ Anayasa Mahkemesinin 13.3.2003 tarih ve E:1991/1, K:2003/1 sayılı kararı (19.7.2003 tarih ve 25173 sayılı Resmi Gazete ayrıca www.anayasa.gov.tr/kararlar, E.T. 23.12.2010)

²¹⁹ AKARTÜRK, age., s. 241.

²²⁰ 22.2.1998 tarih ve 23266 sayılı Resmi Gazete ve www.anayasa.gov.tr/kararlar (E. T. 23.12.2010)

4.2.5- Kısmen Veya Tamamen Devlet Yardımından Yoksun Bırakma Kararları

Anayasa'nın 69. maddesinin yedinci fıkrasında, Anayasa Mahkemesince, yukarıdaki fıkralara göre temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasî partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebileceği düzenlenmiştir. Anayasa 'yukarıdaki fıkralara göre' demek suretiyle Anayasanın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan düzenlemeye atıf yapmaktadır. Buna göre bir siyasi partinin tüzük ve programının Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine aykırı olması, sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlaması, suç işlenmesini teşvik etmesi ve bu tür eylemlerin işlendiği odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespiti durumlarında temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasî partinin almakta olduğu son yıllık Devlet yardımı miktarının kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına, yardımın tamamı ödenmişse aynı miktarın Hazineye iadesine karar verebilmektedir.²²¹

Siyasi partinin, yabancı devletlerden, uluslar arası kuruluşlardan ve Türk uyruğunda olmayan gerçek ve tüzelkişilerden maddi yardım alınması durumunda kapatma kararı yerine Devlet yardımında yoksun bırakılma kararı verilip verilemeyeceği konusunda Anayasada bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak SPK'nın 101. maddesinde, yabancı devletlerden, uluslar arası kuruluşlardan ve Türk uyruğunda olmayan gerçek ve tüzelkişilerden maddi yardım alma durumu, Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verilecek durumlar arasında sayılmadığından, bu yönde karar verilemeyeceği sonucuna varılmaktadır.²²²

Uygulamada, Anayasa Mahkemesi yakın tarihli bir kararında²²³ "*partinin Anayasa'ya aykırı eylemleri kapatma kararı verecek kadar ağır olmadığından davalı parti hakkında 2008 yılında aldığı devlet yardımı miktarının yarısından yoksun bırakılmasına*" karar vermiştir.

²²¹ AKARTÜRK, age., s. 303.

²²² KÖKÜSARI, age., s.130.

²²³ Anayasa Mahkemesinin 30.7.2008 tarih ve E: 2008/1, K:2008/2 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr/kararlar, E. T.23.12.2010)

4.2.6- Ret Kararı

Anayasa Mahkemesi siyasi parti kapatma davalarında, bir de kapatma isteminin reddine karar vermektedir.

Anayasa Mahkemesinin siyasi parti kapatma isteminin reddine ilişkin kararları üç açıdan değerlendirilebilir.

Öncelikle hakkında kapatma davası açılan siyasi partinin tüzük ve programının Anayasanın 68. maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı olmadığı tespit edilmesi durumunda davanın reddine karar verilmesidir.

Diğer bir ret nedeni ise, parti üyelerinin yada organlarının eylemlerinin Anayasaya aykırılığı nedeni ile açılan kapatma davalarında; parti üyelerinin veya organlarının eylemlerinin Mahkeme tarafından Anayasaya aykırı olmadığı tespit edilmesi yada eylemler Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı olmakla birlikte, odak haline gelme durumunun gerçekleşmemesi halidir.²²⁴

Uygulamada, Anayasa Mahkemesi, siyasi parti kapatma davalarında ret kararı verilmesine ilişkin yukarıda belirtilen durumların oluştuğunu tespit etmesi durumunda siyasi parti kapatma isteminin reddine karar vermektedir.²²⁵

Başka bir ret nedeni ise Anayasa'nın 149. maddesinin üçüncü fıkrası ile 6126 sayılı Kanunun 52. maddesi gereğince Anayasa Mahkemesince siyasi partilerin kapatılması kararının verilebilmesi için aranan nitelikli çoğunluğun (üyelerin 2/3 oyu) oluşmaması durumudur. Aranan bu nitelikli çoğunluğun sağlanamadığı durumlarda da ret kararı verilmektedir.²²⁶

²²⁴ ÖDEN, age., s. 170.

²²⁵ Anayasa Mahkemesinin 26.2.1999 tarih ve E:1997/2, K:1999/1 sayılı kararında '*parti programının SPK'nın 80 ve 89. maddelerine aykırılığı savıyla kapatılması isteminin reddine*' denilmiştir.

²²⁶ Anayasa Mahkemesinin 29.1.2008 tarih ve E:2002/1, 2008/1 sayılı kararında Mahkeme; '*.... "Parti'nin kapatılmaması" gerektiği yolundaki oyları sonucunda, Anayasa'nın 149. maddesinin ...fıkrasında belirtilen nitelikli çoğunluğun sağlanamaması nedeniyle kapatılma isteminin REDDİNE*' karar vermiştir. (www.anayasa.gov.tr/kararlar) (E.T. 25.12.2010)

5- SİYASİ PARTİLERİN MALİ DENETİMİ SONUCU VERİLEN KARARLAR

5.1- Siyasi Partilerin Mali Denetimi

Anayasanın 69. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca siyasi partilerin mali denetimini yapma görevi Anayasa Mahkemesine verilmiştir. Anayasanın bu hükmü ile paralel olarak 6216 sayılı Kanunun 55. maddesinde de aynı düzenleme bulunmaktadır.

2949 sayılı Kanun döneminde Anayasa Mahkemesince siyasi partilerin mali denetimi iki aşamada yapmakta idi. İlk olarak, Mahkeme raportör vasıtasıyla partinin merkez karar ve yönetim kurulunca karar verilen kesin hesabını ve iller teşkilatına ait kesin hesapları inceleyerek SPK'nın 73 ve 74. maddeleri uyarınca bir eksiklik veya hata olup olmadığını saptayıp raporlarında belirtmekteydi.²²⁷ Bu raporlar üzerine Mahkeme, tespit edilen eksikliklerin giderilmesi ve hataların düzeltilmesi için en fazla üç aylık süre vermekte, eğer herhangi bir hata veya eksiklik bulunmaz yada eksiklikler giderilir ve hatalar düzeltilir ise ikinci aşama olan esas incelemesine geçmekteydi. Ancak eksiklikler giderilmez veya hatalar düzeltilmez ise Mahkeme Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı aracılığıyla ilgili partiye ihtarında bulunulması ve işlem yapılması için duyuruda bulunmaktaydı.²²⁸

Ancak 6216 sayılı Kanunun 55. maddesine göre Anayasa Mahkemesi, bundan sonra siyasi partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun denetimi için Sayıştay'dan yardım alacaktır. Yeni sistemde yapılacak denetimin usulünde; öncelikle siyasi partiler 2820 sayılı SPK'ya uygun olarak karara bağlanarak birleştirilmiş bulunan kesin hesap ile parti merkez ve bağlı ilçeleri de kapsayan iller teşkilatının kesin hesaplarının onaylı birer örneğini haziran ayı sonuna kadar Anayasa Mahkemesine teslim edecektir. Mahkeme de gönderilen raporların incelenmesi için Sayıştay'a gönderecektir. Sayıştay tarafından yapılan inceleme sonucunda düzenlenen raporlar karara bağlanmak üzere tekrar Anayasa Mahkemesine verilecektir. Sayıştay tarafından yapılacak olan inceleme SPK hükümlerine göre yapılacaktır. 2949 sayılı

²²⁷ MUTLU Levent, Mevzuat ve Uygulama Çerçevesinde Siyasi Partilerin Mali Denetimi, Anayasa Yargısı İncelemeleri, AYM Yayınları, s. 558, Ankara, 2006.

²²⁸ KÖKÜSARI, age, s138.

Kanun döneminde Anayasa Mahkemesi raportörlerince yapılan işlemler bundan sonra Sayıştay tarafından yapılacaktır.

6216 sayılı Kanunu 56. maddesinde, Sayıştay incelemesinden sonra düzenlenen raporların ilgili siyasi partiye gönderileceği ve bu konuda en geç iki ay içerisinde görüşünü bildirmesinin isteneceği, Mahkemece yapılacak denetim sırasında bu görüşlerinde değerlendirilmesi sonucunda karar verileceği düzenlenmiştir. Ancak hangi tür karar verileceği belirtilmemiş olup verilen kararların ilgili siyasi partiye, siyasi partinin siciline konulmak üzere Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderileceği ayrıca bu kararların Resmi Gazetede yayımlanacağı belirtilmiştir.

Kanımızca yapılan yeni düzenleme ile siyasi partilerin mali denetiminde, mali denetimde uzmanlaşmış bir organ olan Sayıştay'ın daha etkin hale getirilmesi yapılan denetimin tam olarak ve gereğince yapılması açısından olumlu değerlendirilmektedir.

2949 sayılı Kanunun uygulandığı dönemde, Mahkeme tarafından partilerin denetiminde ilk inceleme aşamasında birçok belgenin eksik çıkması nedeniyle eksik olan belgelerin tamamlattırılması yoluna gidildiği ve bu konuda bir çok ilk inceleme kararının bulunduğu görülmektedir.²²⁹

İlk inceleme aşamasından sonra Mahkeme, siyasi partinin mali denetiminin ikinci aşaması olan esasın incelemesine geçmektedir. Esas incelemesi iki aşamadan oluşmaktadır; bunlar, doğruluk incelemesi ve kanuna uygunluk incelemesidir.

Doğruluk incelemesi; kanunen tutulması gereken üye kayıt defteri, karar defteri gibi defterlerin tutulup tutulmadığının ve bu defterlerin usulüne uygun olup olmadığının incelenmesidir, ayrıca kesin hesapta yeralan bilgilerin bu defterlere uygun düşüp düşmediğinin denetlenmesidir.²³⁰

Kanuna uygunluk incelemesi ise gelirlerin SPK'da belirtilen kaynaklardan elde edilip edilmediği ve giderlerin de bu Kanuna uygun olarak yapılıp yapılmadığının denetlenmesidir.²³¹

²²⁹ MUTLU, age., s. 561.

²³⁰ MUTLU, age., s. 564.

²³¹ KÖKÜSARI, age., s. 140.

Uygulamada, Anayasa Mahkemesi, bu şekilde bir ayırım yapmaksızın esas incelemesi içinde partinin gelirlerini ve giderlerini ayrı ayrı kalemler halinde incelenmektedir. Buna ek olarak partinin mallarını da (taşınır ve taşınmaz) denetlemektedir. Bu denetleme sonucunda Mahkeme siyasi partinin gelir ve giderlerinde herhangi bir kanuna aykırılık veya belge ile açıklanamayan veya deftere uygun olmayan gelir veya mal varsa bunların hazineye irat kaydedilmesi gereğine değinerek bu konuda kararını hüküm fıkrasında belirtmektedir.²³²

5.2- Siyasi Partilerin Mali Denetimi Sonucunda Verilen Karar Türleri

SPK'nın 75. maddesinde, Anayasa Mahkemesince siyasi partinin mali denetimi sonunda, o siyasi partinin gelir ve giderlerinin doğruluğuna ve kanuna uygunluğuna veya kanuna uygun olmayan gelirler ile giderler dolayısıyla da bunların Hazineye gelir kaydedilmesine karar verileceği düzenlenmiştir. Bunun yanında SPK'nın 111 ve 116. maddelerinde düzenlenen durumlarda sorumlu kişilere para ve/veya hapis cezası verileceği belirtilmiştir. Mahkeme tarafından anılan maddelerdeki durumların oluştuğunun saptanması üzerine gerekli yasal işlemlerin yapılması amacıyla yetkili Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulunulmasına karar verilmektedir.²³³

5.2.1- Kanuna Uygunluk Kararı

Anayasa Mahkemesi ilgili partinin gelir ve giderlerinin doğruluğu ve kanuna uygun olduğunu tespit ederse kanuna uygunluk kararı vermektedir.

Uygulamada, Anayasa Mahkemesi, mali denetimi yapılan siyasi partinin gelir ve giderlerinin *'eldeki bilgi ve belgelere göre doğru ve 2820 sayılı SPK'ya uygun olduğuna'* karar vermektedir. Mahkeme gelir ve giderlerin tamamının kanuna

²³² KÖKÜSARI, age., s. 140. (Anayasa Mahkemesinin 22.10.2003 tarih ve E:2000/24, K:2003/15 sayılı kararı E. T. 26.12.2010)

²³³ MUTLU, age., s. 561-564.

uygunluğuna karar verdiği gibi bir kısmının da doğru ve kanununa uygun olduğuna karar verebilmektedir.²³⁴

5.2.2- Hukuka Aykırı Gelir ve Giderlerin Hazineye İrat Kaydedilmesi Kararı

Anayasa Mahkemesince, SPK'nın 75 ve 76. maddeleri uyarınca, SPK'ya aykırı olarak bir parti tarafından bağış kabul edilmesi, mal veya gelir edinilmesi, kredi ve borç edinilmesi, mali denetimi yapılan partinin belgelendirilemeyen gelir elde etmesi yada belgelendirilmesi gerektiği halde belgelendirilemeyen parti giderleri tespit edilmesi durumunda bu meblağın hazineye irat kaydedilmesine karar verilmektedir.²³⁵

Kısaca bu durumları açıklayacak olursak öncelikle SPK'ya aykırı olarak bağış kabul edilmesi, mal veya gelir elde edilmesi durumunda elde edilen bu mal veya gelirin tamamının hazineye irat kaydedilmesine karar verilmektedir. Fakat kanuna uygun bir şekilde elde edilmekle birlikte, kanunda belirtilen sınırı aşan bir gelir söz konusu ise sadece bu sınırı aşan kısmının hazineye irat kaydedilmesine karar verilmektedir.²³⁶

Başka bir durumda; SPK'nın 67. maddesine aykırı olarak kredi ve borç edinilmesi halinde borç ve kredinin tamamı hakkında '*el konulma*' kararı verilmektedir. Aynı şekilde SPK uyarınca belgelendirilmesi gerekmekte birlikte belgelendirilemeyen gelir veya gider hazineye devredilmektedir.²³⁷

²³⁴ Anayasa Mahkemesinin 10.2.2009 tarih ve E:2006/37, K:2009/3 sayılı kararı ve diğer benzerleri kararları için bakınız 21.2.2009 tarih ve 27148 sayılı Resmi Gazete (www.basbakanlik.gov.tr/regu) (E. T. 26.12.2010)

²³⁵ KÖKÜSARI, age., s. 143.

²³⁶ MUTLU, age., s. 576.

²³⁷ Anayasa Mahkemesinin 10.2.2009 tarih ve E:2007/45, K:2009/10 sayılı kararında, Mahkeme '2820 sayılı Yasa'nın 70. maddesine aykırı olarak partinin amaçlarına uygun olmayan ve parti tüzel kişiliği adına yapılmış harcama olarak kabulü mümkün görülmeyen 450.- YTL karşılığı Parti malvarlığının, aynı Yasa'nın 75. maddesi uyarınca Hazine'ye gelir kaydedilmesine, 2820 sayılı Yasa'nın 69. maddesine aykırı olarak tahsil edilmediği halde gelir yazılan 10.-YTL karşılığı Parti malvarlığının, aynı Yasa'nın 75. maddesi uyarınca Hazine'ye gelir kaydedilmesine' karar vermiştir. Başka bir kararında da, (10.2.2009 tarih ve E:2002/30, K:2009/20) '*...Partisi'nin 2001 yılı kesinhesabının incelenmesi sonucunda; Genel Merkez kesinhesabının dayanağını oluşturan gelir-gider belgeleri ve defter kayıtlarını Anayasa Mahkemesine sunmayan Parti'nin kesinhesabında gösterilen 285.000.000.- lira gelir ve 254.240.000.- lira giderinin belgelendirilmesi gerektiği halde belgelendirilmediğinden, toplam 539.240.000.- lira tutarındaki Parti malvarlığının, 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun 75.*

5.2.3- Sorumlulara Ceza Verilmesine İlişkin Kararlar

SPK'nın 111 ila 120. maddelerinde, siyasi partilerin mali denetimi sırasında kanuna aykırılıkları yapan kişiler hakkında verilecek para ve hapis cezaları düzenlenmiştir.

Bu maddelerde düzenlenen kanuna aykırı eylemlerin Anayasa Mahkemesince tespit edilmesi üzerine gerekli yasal işlemleri yapılması amacıyla yetkili Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulunulmaktadır. Başsavcılık tarafında dava açılması durumunda yetkili ve görevli mahkemelerce yapılacak yargılama sonucunda anılan maddelerde düzenlenen cezalara hükmedilmektedir.²³⁸

Uygulamada Mahkeme, 10.2.2009 tarihli bir kararında²³⁹, “*yevmiye defterini tasdik ettirmeyen Parti sorumluları hakkında SKP'nın 113üncü maddesi uyarınca Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulmasına*” karar vermiştir.

ve 76. maddeleri gereğince Hazine'ye gelir kaydedilmesine' karar vermiştir. Bir diğer kararında ise (10.2.2009 tarih ve E:2005/21, K:2009/21sayılı kararı) ‘Kesinhesapta gösterilen gelirlerden 1.200.000.000.- lirası ile giderlerden 1.200.000.000.- lirasının belgelendirilmesi gerektiği halde belgelendirilmediğinden toplam 2.400.000.000.- lira karşılığı Parti malvarlığının, 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun 75. ve 76. maddeleri gereğince Hazine'ye gelir kaydedilmesine' karar vermiştir. (www.rega.basbakanlik.gov.tr/21.2.2009). (E.T. 26.12.2010)

²³⁸ MUTLU, age., s. 564.

²³⁹ Anayasa Mahkemesinin 10.2.2009 tarih ve E:2006/7, K:2009/5 sayılı kararı (21.2.2009 tarih ve 27148 sayılı Resmi Gazete www.resmigazete.gov.tr/arsiv. E.T. 26.12.2010)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARININ HUKUKİ SONUÇLARI

1- GENEL OLARAK

Anayasa Mahkemesine verilen görevlerin niteliği gereği olarak verilen tüm kararlar devletin tüm birimleri (yasama, yürütme ve yargı organları) üzerinde önemli hukuki sonuçlar doğurmaktadır.

Hukuki sonuçlar, Anayasa Mahkemesi kararlarının özellikleri nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Anayasa Mahkemesince verilen kararların özellikleri, Anayasa'nın 153. maddesinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemede; Anayasa Mahkemesinin kararları kesin olduğu, iptal kararları gerekçesi yazılmadan açıklanamayacağı, Anayasa Mahkemesi bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemeyeceği, kanun, kanun hükmünde kararname veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ya da bunların hükümlerinin iptal kararlarının Resmi Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkacağı, gereken hallerde Anayasa Mahkemesi iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabileceği bu tarihin de, kararın Resmi Gazetede yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemeyeceği, iptal kararları geriye yürümeyeceği, Anayasa Mahkemesi kararlarının yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlayacağı olarak belirlenmiştir.

Bu uzun anayasal anlatımdan sonra, Mahkemenin kararlarının genel ortak özelliklerini; kararların kesinliği, bağlayıcılığı, iptal kararlarının geçmişe yürümemesi, kanun koyucu gibi hareketle yeni bir norm ihdası niteliğinde karar verememesi, iptal kararlarının yürürlüğünün bir yıl süre ile ertelenebilirliği, kararların gerekçesiz açıklanamaması ve kararların herkes için etkili olması olarak sayabiliriz.²⁴⁰

²⁴⁰ KÖKÜSARI, age., s. 207.

Bu bölümde, Anayasa Mahkemesi kararlarının hukuki sonuçları, Mahkemece verilen karar türleri itibariyle ayrı ayrı incelenecektir.

2- ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ SONUCUNDA VERİLEN KARARLARIN HUKUKİ SONUÇLARI

İkinci bölümde anayasaya uygunluk denetimi sonucunda Anayasa Mahkemesince verilen karar türlerini incelemiştik. Bu bölümde anayasaya uygunluk denetimi sonucu verilen iptal, ret ve yorumlu ret kararlarının hukuki sonuçlarına değineceğiz.

Anayasanın 153. maddesi gereğince anayasaya uygunluk denetimi sonucu verilen kararlar kesindir ve herkes için bağlayıcıdır.

Kesinlik; şekli ve maddi kesinlik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Şekli anlamda hükmün kesinliği; verilen karara karşı başka bir kanun yoluna (temyiz, karar düzeltme) başvurulamamasını, maddi anlamda hükmün kesinliği ise, sebebi, konusu ve tarafları aynı olan bir davanın bir daha görülememesi ve uyuşmazlık konusu yapılamamasını ifade etmektedir.²⁴¹

Anayasaya uygunluk denetimi sonucunda verilen kararlar şekli anlamda kesindir ancak maddi anlamda kesinlikte ise, verilen karar yasama işleminin iptali ise, iptal ile birlikte yasama işlemi hukuk düzeninden çıkarıldığı için bir daha Mahkemenin önüne gelmesi mümkün değildir. Bu nedenle iptal kararları maddi anlamda kesindir. Ret kararları ise, Anayasa'nın 152. maddesinde yer alan, Mahkemece işin esasına girilerek verilen ret kararlarına karşı on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz kuralı gereğince ret kararları açısından on yıl geçtikten sonra aynı kanun hakkında somut norm denetimi yoluna başvurulabilecektir. Aynı şekilde soyut norm denetimi sonucunda verilen ret kararlarına

²⁴¹ KURU Baki, Medeni Usul Hukuku, Ankara, 2008, s. 715.

karşı somut norm denetimi yoluyla tekrar başvurulabilmek de mümkündür. Bu nedenle ret kararları açısından maddi anlamda kesinlik söz konusu değildir.²⁴²

2.1- İptal Kararlarının Hukuki Sonuçları

Anayasaya uygunluk denetimi kapsamında denetim yapılan normların, Mahkeme tarafından yapılan denetim sonucunda ilgili normun anayasaya aykırı bulunması durumunda iptal kararı verileceğini yukarıda belirtmiştik. İptal kararı ile birlikte dava konusu norm ortadan kalkmakta ve bu durum herkes için kesin ve bağlayıcı sonuçlar doğurmaktadır.²⁴³ İptal kararı, Resmi Gazete’de yayımlanması ile birlikte yasama, yürütme, yargı organları ile idari makamları, gerçek ve tüzel kişileri bağlamaktadır. Buna göre iptal kararlarının hukuki sonuçları yasama, yürütme ve yargı organları açısından değerlendirilecektir.

2.1.1- İptal Kararlarının Yasama Organı Açısından Hukuki Sonuçları

Anayasanın 153. maddesi hükmü gereğince yasama organı (TBMM) Anayasa Mahkemesinin iptal kararlarına uymak zorundadır. Bu hüküm gereğince yasama organı artık iptal edilen kanun, KHK veya İçtüzük uyarınca düzenleme yapamaz. Mahkeme, yasama organına herhangi bir konuda yetki veren anayasa değişikliğini iptal edilmiş ise, iptal ile o yetki ortadan kaldırılmış olduğundan artık o yetki yasama organınca kullanılmayacak veya iptal edilen anayasa değişikliği hükmü uyarınca yasal düzenlemeler yapılamayacaktır.²⁴⁴

Anayasa Mahkemesinin iptal kararlarının yasama organı üzerindeki hukuki sonuçları konusunda çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorulardan ilki, yasama organı tarafından iptal edilen kanunun aynısını veya bir benzerini tekrar çıkarılıp çıkarılmayacağına ilişkindir. İptal edilen normun bir benzerinin aynısının veya bir

²⁴² GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 921.

²⁴³ ÖZBUDUN, age., s. 428.

²⁴⁴ GÖZLER, age., s. 932-933.

benzerinin çıkarılıp çıkarılmayacağı hususunda Anayasa Mahkeme kararlarında ve doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır.²⁴⁵

Anayasa Mahkemesi, çeşitli kararlarında iptal edilen bir kanun ile aynı içerikte yeni bir kanun çıkarılmayacağını belirtmiştir. 2001 tarihli kararında²⁴⁶ Mahkeme, *'Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrasında, Anayasa Mahkemesi kararlarının yasama, yürütme ve yargı organları ile yönetim makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlayacağı öngörülmüştür. Bu kural gereğince, yasama organı, yapacağı düzenlemelerde daha önce aynı konuda verilen Anayasa Mahkemesi kararlarını gözönünde bulundurmamak, bu kararları etkisiz kılacak biçimde yasa çıkarmamak, Anayasa'ya aykırı bulunarak iptal edilen kuralları tekrar yasalaştırmamak yükümlülüğündedir'* demek suretiyle iptal edilen bir kanunun aynısının veya benzerinin yasalaştırılmayacağını vurgulamaktadır.

Ayrıca, Mahkeme anılan kararında, çıkarılan kanunun iptal edilen kanun ile aynı veya benzer olduğunun nasıl tespit edileceğini de belirlemiştir. Buna göre, *'bir yasa kuralının Anayasa'nın 153. maddesine aykırılığından söz edilebilmesi için iptal edilen önceki kural ile "aynı" ya da "benzer nitelikte" olması, bunların saptanabilmesi için de öncelikle, aralarında amaç, anlam ve kapsam yönlerinden özdeşlik olması gerekir.'* diyerek amaç, anlam ve kapsam yönlerinde her iki kanunun değerlendirileceğini bu değerlendirme sonucuna göre karar verileceğini belirtmiştir. Aynı kararda Mahkeme, dava konusu yasanın ise amaç, konu ve içerik yönlerinden daha önce iptal edilen yasa ile özdeş nitelikte olmadığını tespit ederek Anayasa'nın 153. maddesine aykırı olmadığı sonucuna varmıştır.

Başka bir kararında²⁴⁷ Mahkeme, *'Yasakoyucu, yasa düzenlemelerinde hukuk ve Anayasa'nın üstün kurallarına bağlıdır. Buna göre Anayasa'ya aykırı bulunan kuralların yeniden yasalaştırılmaması gerekir. Anayasa'ya aykırılığı Anayasa Mahkemesi'nce saptanmış kuralların aynı amaç doğrultusunda yeniden yasalaştırılması, kararı etkisiz duruma düşürmek anlamına gelir'* demek suretiyle öncelikle iptal edilen bir yasanın tekrar yasalaştırılmaması gerektiğini belirtmiştir.

²⁴⁵ KÖKÜSARI, age., s. 233.

²⁴⁶ Anayasa Mahkemesinin 20.3.2001 tarih ve E:2001/9, K:2001/56 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr E.T. 9.1.2011)

²⁴⁷ Anayasa Mahkemesinin 12. 12.1991 tarih ve E:1991/27, K1991/50 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr, E.T. 9.1.2011)

Kararın devamında, 'Bir yasa kuralının Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrasına aykırılığından söz edilebilmesi için, iptal edilen önceki kuralla içeriği yönünden "aynı" ya da "benzeri" olup olmadığının incelenmesi gerekmektedir. Burada iki kuralın özdeş olması yetmeyecek, kurallar arasında "teknik içerik ve kapsam" bakımından da benzerlik aranacaktır.' Diyerek aynı veya benzer yasa olup olmadığının belirlenmesinde teknik içerik ve kapsamı incelemesi yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Teknik içerik ve kapsam konusunda ise 'teknik içerik ve kapsam bakımından benzerlik, iptal edilen yasa ile yeniden çıkarılan yasanın sözcüğü sözcüğüne aynı olması anlamına gelmez. Çünkü, böyle bir anlayış 153. maddenin son fıkrasındaki kuralı anlamsız ve uygulanmaz kılar. Konu ve kapsam bakımından sözcüklerde farklılıklar olsa bile ikinci yasanın aynı amaç doğrultusunda Anayasa Mahkemesi kararına karşın onu etkisiz kılmak amacıyla çıkarıldığının saptanması aranan koşulun gerçekleşmiş sayılması için yeterlidir' diyerek konuya açıklık getirmiştir.

Doktrinde yeralan görüşler ise;

Gözler, bu konuda Mahkemece iptal edilen bir kanunun yasama organı tarafından tekrar çıkarılabileceğini, bağlayıcılığın ancak iptal edilen kanunun yürürlükten kalkması anlamında oluştuğunu, Türk hukuk sisteminde yasama organının iptal edilen kanunu tekrar çıkarmasını engelleyen bir kuralın olmadığını, aksi bir durumun yasama organına emir vermek olacağını ayrıca bunun yasama yetkisinin genelliği²⁴⁸ ilkesine aykırı olduğunu iddia etmiştir.²⁴⁹

Özbudun, yasama organının iptal edilen kanunla aynı içerik ve nitelikte yeni bir kanun çıkaramayacağını kabul etmenin toplumun normal evrimini donduracak bir anlayış olduğunu, sosyal ihtiyaçların kanunun tekrar çıkarılmasını gerekli kılabileceğini,

²⁴⁸ Gözler'e göre yasama yetkisi genelliği; "kanunla düzenleme alanının konu itibarıyla sınırlandırılmamış olduğu anlamına gelir. Yasama organı, anayasaya aykırı olmamak şartıyla, istediği her konuyu kanunla düzenleyebilir. Mahiyeti gereği yasama organı tarafından kanunla düzenlenemeyecek bir alan yoktur. Hukuken yasama organının istediği her alanda yasama yetkisini kullanmaya hakkı vardır. Hangi alanda kanun çıkaracağı, hangi alanda kanun çıkarmayacağı yasama organının siyasî takdirine kalmış bir sorundur."

²⁴⁹ GÖZLER, age., s. 938. (Gözler, Anayasa Mahkemesince iptal edilen kanun ile aynı veya benzer bir kanunun tekrar yasama organınca çıkarılması durumunda sonra çıkarılan yasanın Anayasa Mahkemesince anayasaya aykırı bulunması durumunda iptal edilebileceğini belirtmiştir.)

sonuç olarak iptal kararının yasama organının gelecekteki hareket serbestliğini ortadan kaldıracak biçimde yorumlanamayacağını belirtmiştir.²⁵⁰

Yıldırım ise Anayasa Mahkemesince iptal edilen kanunun aynısının veya bir benzerinin yasama organı tarafından tekrar çıkarılamayacağını, böyle bir durumun yasama organının Anayasaya aykırı davrandığının bir göstergesi olacağını iddia etmiştir.²⁵¹

Yasama organı açısından iptal kararları konusunda ortaya çıkan ikinci sorun ise, Anayasa Mahkemesinin iptal kararlarının gerekçelerinin yasama organı açısından bağlayıcı olup olmadığıdır. Yasama organının iptal kararlarının gerekçelerini dikkate alıp almayacağı ve gerekçenin yasama organını bağlayıp bağlamadığı hususunda çeşitli tartışmalar yapılmıştır.

Anayasa Mahkemesi çeşitli kararlarında,²⁵² başta yasama organı olmak üzere tüm organların kararların yalnız sonuçları ile değil, bir bütünlük içinde gerekçeleri ile de bağlı olduğunu, kararların gerekçeleriyle, yasama işlemlerini değerlendirme ölçütlerini içerdiğini ve yasama etkinliklerini yönlendirme işlevi de gördüğünü, bu nedenle, yasama organının düzenlemelerde bulunurken iptal edilen yasalara ilişkin kararların sonuçları ile birlikte gerekçelerini de göz önünde bulundurmak zorunda olduğunu ve Mahkeme'nin yerleşik kararlarında da belirtildiği gibi bağlayıcılığın kararların sonucu kadar gerekçeleri yönünden de geçerli olduğunu, bu nedenle yasakoyucunun aynı konuda çıkaracağı yeni yasada Anayasa Mahkemesi kararının sonucu ile birlikte gerekçesini de gözönünde bulundurması gerekmekte olduğunu söyleyerek iptal kararlarının sonucu kadar gerekçelerinin de yasama organı açısından hukuki sonuçlar doğurucu nitelikte olduğunu belirtmiştir.

Doktrinde ise Mahkemenin bu görüşü eleştirilere tabi tutulmuştur..

Özbudun, iptal kararlarının gerekçelerinin de bağlayıcı olduğunu kabul etmenin, içinden çıkılması imkansız bir çok probleme yol açacağını iddia etmekte ve örnek

²⁵⁰ ÖZBUDUN, age., s. 425-426.

²⁵¹ YILDIRIM Turan, “Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı”, Amme İdaresi Dergisi, Sayı 4, C. 26, 1993, s. 79.

²⁵² Anayasa Mahkemesinin 20.3.2001 tarih ve E:2001/9, K:2001/56 sayılı kararı ve 12. 12.1991 tarih ve E:1991/27, K1991/50 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr E.T. 9.1.2011)

olarak Mahkeme üyelerinin değişik gerekçelerle karar katılmaları durumunda hangi gerekçenin bağlayıcı kabul edileceğinin belli olmadığını, karar gerekçelerde yer alan uzun felsefi, sosyolojik, tarihsel, siyasal yorumların bağlayıcı olduğunu kabul etmenin fikir hayatını ve bireysel ifade hürriyetini kısıkaca alacağını, toplumun doğal hukuki gelişimini donduracağını bu nedenle gerekçelerin yasama organı üzerindeki bağlayıcı olamayacağını savunmuştur.²⁵³

Kaboğlu ise, Anayasa Mahkemesi kararlarının kesin hüküm özelliğine sahip olduğunu, bu kararların kamu iktidarlarını, yasama da dahil, bütün idari ve yargısal makamları bağlayacağını, bu hukuki gücün sadece kararın hüküm fıkrasıyla sınırlı olmayıp, gerekçelerde ve belli kayıtlarla verilen uygunluk kararlarında yer alan yorumlarda da bulunduğunu belirterek, gerekçelerin ve hatta ret kararlarında yapılan yorumların da bağlayıcı olduğunu iddia etmiştir.²⁵⁴

Gözler ise Anayasa Mahkemesinin iptal kararlarının gerekçelerinin yasama organını bağlamayacağını savunmaktadır.²⁵⁵

2.1.2- İptal Kararlarının Yürütme ve İdare Açısından Hukuki Sonuçları

Anayasanın 153. maddesi kapsamına yürütme ve idari merciler de girmektedir. Buna göre, yürütme, iptal edilen kanun veya KHK ile kendisine bir yetki verilmiş ise artık bu yetkiyi kullanamayacak; idari merciler de iptal edilen kanun ve KHK uyarınca işlem veya eylem tesis edemeyecektir. Örneğin, yürütme veya idareler iptal edilen kanun uyarınca yönetmelik çıkaramayacaktır.²⁵⁶

Yürütme ve idare açısından tesis edilen idari işlemin veya yapılan genel düzenleyici işlemin (yönetmelik, tüzük, genelge) dayanağı olan kanuni normun Anayasa Mahkemesince iptal edilmesi sonrasında daha önceden yapılan idari işlemin veya genel düzenleyici işlemin hukuki durumları tartışılmıştır. Buna göre tesis edilen idari işlemin dayanağı kanunun iptal edilmesiyle birlikte idari işlem idare tarafından geri alınıp

²⁵³ ÖZBUDUN, age., s. 425.

²⁵⁴ KABOĞLU, age., s. 151.

²⁵⁵ GÖZLER, age., s. 933.

²⁵⁶ GÖZLER, age., s. 927.

alınamayacağı konusunda, Danıştay Daireler Kurulu 14.2.1975 tarihinde gördüğü bir davada bu şekilde bir idari işlemin idare tarafından geri alınamayacağına hükmetmiştir. Dava konusu olayda; 1425 sayılı Emekli Sandığı Kanununun geçici 20. maddesi gereğince, davacı, serbest tabiplikte geçen hizmet süresinin borçlandırılması ve borçlandırılan bu sürenin fiili hizmete eklenmesini sağlayarak emekli olur, ancak serbest tabiplikte geçen hizmet süresinin borçlandırılmasını sağlayan ve idari işlemin (emeklilik) dayanağı olan kanun maddesinin Anayasa Mahkemesince iptali üzerine, idare, iptal kararının kanun maddesini yürürlükten kaldırdığını, bu nedenle idari işlemin hukuki dayanağının kalmadığını gerekçe göstererek idari işlemi (emeklilik) geri almıştır. Kurul kararda; iptal edilmiş kanuna göre fakat iptal kararından önce tesis edilmiş idari işlemin (emeklilik işleminin) kişi yönünden kazanılmış hak olarak kabul edilmesi gerektiği görüşü ile geri alma işlemini kaldırmıştır.²⁵⁷

İdare tarafından, Anayasa Mahkemesince iptal edilen kanuna dayanılarak iptalde önce yapılan düzenleyici işlemlerin (yönetmelik, tüzük veya kararname) iptal kararından etkilenip etkilenmeyeceği konusunda ise Azrak; söz konusu genel düzenleyici işlemler aleyhine dava açılmamış olsa bile bunların kendiliğinden hükümsüz kalacağını dolayısıyla verilen iptal kararının idarenin genel düzenleyici işlemleri açısından geçmişe yürüyeceğini savunmuştur.²⁵⁸

Anayasaya uygunluk denetiminde verilen iptal kararının gerekçelerinin yürütme ve idari mercileri bağlayacağı Anayasa Mahkemesinin çeşitli kararlarında;²⁵⁹ *'başta yasama organı olmak üzere tüm organlar kararların yalnız sonuçları ile değil, bir bütünlük içinde gerekçeler ile de bağlıdır'* denilmek suretiyle vurgulanmıştır. Ancak Anayasa Mahkemesinin bu düşüncesi Gözler tarafından eleştirilmiştir. Gözler, hukuk sistemimizde, yürütme organının Anayasanın bir maddesini Mahkemenin yorumladığı şekilde yorumlaması gerektiğini emreden bir düzenlemenin bulunmadığını vurgulamıştır.²⁶⁰

²⁵⁷ Danıştay Dava Daireleri Kurulu'nun 14.2.1975 tarih ve E:1974/199, K:1975/41 sayılı kararı, Danıştay Dergisi sayı 20-21, s 199; CANSER Erol, "Anayasa Mahkemesinin Verdiği İptal Kararında Doğan Kimi Sorunlar", Anayasa Yargısı Dergisi, C. 9, Ankara, 1992, s. 100.

²⁵⁸ AZRAK, age., s. 167-168.

²⁵⁹ Anayasa Mahkemesinin 20.3.2001 tarih ve 2001/9, K:2001/56 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr E.T. 9.1.2011)

²⁶⁰ GÖZLER, age., s. 929.

2.1.3- İptal Kararlarının Yargı Organları Açısından Hukuki Sonuçları

Anayasanın açık hükmü nedeniyle anayasaya uygunluk denetimi sonucu verilen iptal kararları yargı organları açısından da bağlayıcıdır. Yargı organları iptal kararı ile yürürlükten kaldırılan kanun veya KHK hükme esas alarak hüküm kuramayacak ve yargılama yapamayacaktır.

2.1.3.1- İptal Kararlarının Bağlayıcılığının Yargı Organları Açısından Hukuki Sonuçları

Anayasa Mahkemesi kararları kesin hüküm olduğundan ve Anayasanın 153. maddesi gereğince verilen kararlar yargı organlarını da bağlayacağından Anayasal bir yargı organı olan Anayasa Mahkemesini de bağlamaktadır. Anayasa Mahkemesi iptal ettiği bir kanuna tekrar iptal edemez ve daha önce iptal ettiği kanuna dayanarak yargılama yapıp karar veremez.²⁶¹

İptal kararlarının gerekçelerinin Anayasa Mahkemesini bağlamadığı konusunda doktrinde görüş birliği vardır.²⁶² Gerekçelerin Anayasa Mahkemesini bağlamaması nedeni olarak içtihatların ve görüşlerin değişkenliği, toplumun ve hukukun değişimine karşı içtihatların yerinde sabit kalmasının mümkün olmadığı gerekçesiyle açıklanmaktadır.²⁶³

Kaboğlu, Anayasa Mahkemesinin kendi kararları ile bağlı olmadığını ancak Mahkemenin kararını değiştirme sebebini makul gerekçelerle ve gerekçeyi sağlam bir mantık örgüsüne dayandırması gerektiğini vurgulamıştır.²⁶⁴

İptal kararlarının yargı organların bağlayacağını yukarıda belirtmiştik. Yargı organları açısından iptal kararının hüküm fıkrasının bağlayıcı olduğu kabul edilmekle birlikte gerekçenin bağlayıcı olup olmadığı konusu tartışmalıdır.

²⁶¹ GÖZLER, age., s. 931.

²⁶² GÖZLER, age., s. 932; ALİFENDİOĞLU, age., s. 294; KABOĞLU, age., s. 92-93.

²⁶³ GÖZLER, age., s. 932.

²⁶⁴ KABOĞLU, age., s. 154.

Gözler, karar gerekçelerinin hakimleri bağladığının kabul edilmesi durumunda hakimlerin bağımsızlığı ilkesine aykırı bir durum oluşacağını ayrıca gerekçe ile bir kanunun ne anlama geldiği ve nasıl yorumlanması gerektiği konusunda hakimlere yöneltilmiş bir emir ve talimatın oluşacağını bunun da Anayasanın 138. maddesinde düzenlenen hiçbir organ, makam, merci ve kişinin, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremeyeceği kuralına aykırılık oluşturacağını, ancak Anayasa Mahkemesi kararlarının gerekçelerinin mahkemeler için yol gösterici olduğunu²⁶⁵ savunmuştur. Ayrıca, Anayasa Mahkemesince Anayasanın bazı maddeleri hakkında yapılan yorumların dahi mahkemeleri ve hakimleri bağlamadığını da iddia etmektedir.²⁶⁶

Anayasa Mahkemesi ise çeşitli kararlarında kararlarının hüküm fıkrası ile birlikte gerekçelerinin de bağlayıcı olduğunu vurgulamıştır.²⁶⁷

2.1.3.2- İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği İlkesinin Yargı Organları Açısından Hukuki Sonuçları

Anayasanın 153. maddesinin beşinci fıkrası gereğince iptal kararları geriye yürümez. İptal kararı, Resmi Gazete’de yayımlanmasından itibaren geleceğe yönelik etki gösterir. Bu düzenleme ile Anayasa, iptal kararlarının geriye yürümemesi ilkesini benimseyerek kanunun veya KHK’nın iptal edildiği tarihe kadar olan süre zarfında yapılan işlem ve eylemlerin geçersiz hale gelmesini engellemek, kazanılmış hakları ve hukuk düzeninin istikrarını ve hukuk güvenliğini sağlamak ve toplumun adalet anlayışını zedeleyici sonuçlar doğmasını engellemek amacını gütmüştür.²⁶⁸

Anayasa Mahkemesi, kararlarında geriye yürümezlik ilkesini şu şekilde açıklamıştır; *‘Anayasada iptal kararları idari davalarda olduğu gibi düşünülmemiş ve iptal edilen kuralın baştan beri geçersiz duruma geldiği esası benimsenmemiştir. Türk Anayasal sisteminde, Devlete güven ilkesini sarsmamak ve ayrıca devlet yaşamında bir*

²⁶⁵ GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 258-259.

²⁶⁶ GÖZLER, age., s. 930.

²⁶⁷ Anayasa Mahkemesinin 20.3.2001 tarih ve 2001/9, K:2001/56 sayılı kararı (www.anayasa.gov.tr E.T. 9.1.2011)

²⁶⁸ ALİEFENDİOĞLU, age., s. 300; GÖZLER, age., s. 923-924.

*karmaşaya neden olmamak için iptal kararlarının geriye yürümezliği kuralı kabul edilmiştir. Böylece hukuksal ve nesnel alanda etkilerini göstermiş, sonuçlarını doğurmuş bulunan durumların, iptal kararlarının yürürlüğe gireceği güne kadarki dönem için geçerli sayılması sağlanmıştır.*²⁶⁹

Mahkeme, ayrıca geriye yürümeme kuralının yürürlüğün durdurulması kararı verilmesine engel olmadığını da; *“iptal kararlarının geriye yürümemesi kuralının kazanılmış hakların korunması amacıyla getirildiğini, Anayasa Mahkemesinin vereceği yürürlüğü durdurma kararının karar tarihinden önceki işlemleri etkilemeyeceğine göre kazanılmış hakların çiğnemesinin söz konusu olmayacağını, başka bir deyişle, iptal kararının kazanılmış hakları etkilemesi kadar yürürlüğü durdurma kararının da o kadar etkileyeceğini, aslında, iptal kararlarının geriye yürümezliği kuralının, yürürlüğü durdurma yetkisinin önemini daha da artırdığını, çünkü, bu kural nedeniyle Anayasa Mahkemesi kararlarının etkinliğini yitirdiğini”* vurgulayarak belirtmiştir.²⁷⁰

Yargı organları açısından geriye yürümezlik kuralının önemli sonuçlarında biri de yetki kanunu iptal edilen KHK'nın veya dayanağı iptal edilen genel düzenleyici işlemin (yönetmelik, tüzük, genelge) iptal kararından nasıl etkileneceğidir.

Anayasa Mahkemesi, dayanağı olan yetki kanununun iptal edilmesinden sonra KHK'nın de iptal kararından önce çıkarılmış olmasına bakmaksızın yasal dayanağı kalmadığı gerekçesi ile iptal kararı vermiştir. Mahkeme kararında²⁷¹; KHK kurallarının içerikleri yönünden de Anayasa'ya uygunluk denetiminin yapılabilmesi için öncelikle ortada Anayasa'ya uygun bir yetki yasasının varlığının gerektiğini, KHK'ların Anayasa'ya aykırılığı saptanmış yada bu nedenle iptal edilmiş bir yetki kanununa uygun olup olmadığının incelenmesinin ise denetimi anlamsızlaştıracağını, çünkü Anayasa'ya aykırı bir yetki yasasına dayanılarak çıkartılan KHK'ların Anayasa'ya uygun görülmesinin mümkün olmadığını, yetki kanununun iptalinin, bu kanuna dayanılarak çıkartılan KHK'lara etkisinin Anayasa'nın 153. maddesi çerçevesinde değerlendirilmesi uygun olmadığını, çünkü, Anayasa'nın 153. maddesindeki "İptal kararları geriye yürümez" kuralına dayanarak, yetki yasasının iptaline ilişkin kararın, Resmî Gazetede

²⁶⁹ Anayasa Mahkemesinin 12.12.1989 tarih ve E.1989/11, K:1989/48 sayılı kararı.

²⁷⁰ Anayasa Mahkemesinin 11.4.1994 tarih ve E:1994/43, K:1994/42 sayılı Yürürlüğün Durdurulması kararı (www.anayasa.gov.tr, E.T. 12.1.2011)

²⁷¹ Anayasa Mahkemesinin 20.9.2005 tarih ve E:1995/43, K:1995/46 sayılı kararı, Karşı görüşler için ayrışık oylara bakılabilir. (www.anayasa.gov.tr E.T. 12.1.2011)

yayımları gününe kadar çıkarılan KHK'ların etkilenmeyeceği biçiminde bir ilkenin konulamayacağını, bütün bu nedenlerle dayandığı yetki kanununun Anayasa'ya aykırılığı saptanan yada iptaline karar verilen KHK'ların, Anayasada yer alan "Hiçbir kişi ve kuruluşun, bu Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağı", 2. maddesindeki "Hukuk devleti" ilkeleriyle 6. maddesindeki "Hiç kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz." kuralı ve KHK çıkarma yetkisine ilişkin 91. maddesiyle bağdaştırılmalarının mümkün olmadığını, bir yetki kanununa dayanmadan çıkartılan, yetki kanununun kapsamı dışında kalan, dayandığı yetki kanununun Anayasa'ya aykırılığı saptanan yada Anayasa'ya aykırılığı nedeniyle iptal edilen KHK'ların anayasal konumlarının birbirinden farksız olduğunu, böyle durumlarda KHK'lar anayasal dayanaktan yoksun bulduklarından içerikleri Anayasa'ya aykırı bulunmasa bile, dava açıldığında iptalleri gerekeceğini belirterek yetki yasası iptal edilen KHK'nın iptal edilmesinin geçmişe yürümezliği ilkesine aykırı olmadığını belirtmiştir.

Danıştay, iptal kararlarının geriye yürümezliği ilkesini görülmekte olan ve daha kesinleşmemiş davalara uygulanmayacağını diğer durumlarda geriye yürümezlik kuralının uygulanması gerektiğini savunmaktadır.

Anayasa Mahkemesinin 11.6.2003 tarih ve E:2001/346, K:2003/63 sayılı kararı ile askerlik hizmet süresinin, polis amirlerinin rütbe terfilerinde değerlendirilmesinde askerlik hizmetinin polis amiri olmadan önce ve sonra yapılmasına göre farklı düzenlemenin iptal edilmesi sonrasında, rütbe terfiinde değerlendirileceği öngörülen askerlik hizmeti süresinin, polis amiri olmadan önce yapılan askerlik hizmeti süreleri yönünden geçerli olup olmadığı, geçerli ise Anayasa Mahkemesi kararının Resmi Gazetede yayımlandığı tarihten önce tamamlanmış askerlik hizmetlerini kapsayıp kapsamadığı konusunda; Danıştay 1. Dairesince verilen istişari görüşte; Anayasa Mahkemesi kararlarında vurgulandığı üzere Anayasa Mahkemesi kararlarının geriye yürümezliği kuralının, kazanılmış hakların korunmasını amaçladığı, bu kuralın yalnız söze bağlı kalınarak yorumlanmasının hukuk devleti ilkesine ve bu ilke içinde var olan adalet ve eşitlik ilkelerine aykırı sonuçlar verebileceği, ve itiraz yoluyla yapılacak denetimin de amacına ters düşeceği, bu durumda, kamu görevlisi iken askerlik yapanların askerlik hizmet sürelerinin. Anayasa Mahkemesi kararının Resmi Gazetede yayımlandığı tarih gözetilmeksizin rütbe terfiinde değerlendirilmesi gerektiğini

belirterek iptal kararlarının somut olayda geriye yürümesi kuralının gözetilmemesi gerektiği belirtilmiştir.²⁷²

Danıştay 12. dairesi ise, çeşitli kararlarında, Anayasa Mahkemesinin iptal kararlarının geriye yürümezliği kuralının; hukuki durumun dava konusu edilmeksizin kabul edilmesi veya açılan davaların aleyhe sonuçlanıp kesinleşmesi üzerine Anayasa Mahkemesinin iptal kararından sonra iptal hükmünün sonuçlarından yararlanmak amacıyla dava açılması durumunda devreye gireceğini vurgulayarak geriye yürümezlik kuralının sadece somut norm denetimi sürecinde işlemeyeceğini belirtmiştir.²⁷³

Danıştay İdari Dava Kurulu verdiği bir kararda; Anayasa Mahkemesince verilen iptal kararlarının geçmişte oluşmuş, tamamlanmış hukuki durumlara etki etmeyeceği, bununla birlikte Anayasa Mahkemesinin iptal kararı yeni bir hukuki durum yaratıyorsa oluşan yeni durumdan yararlanmak üzere ilgililerin idareye başvurabilecekleri ve istemlerinin reddi halinde de bu işlemlerin iptali istemiyle dava açabileceklerini belirtmiştir.²⁷⁴ Kurulca, yukarıda anılan usul uyarınca açılan davalar incelendiğinde genellikle yargı yolunu kapayan ve Anayasaya aykırılığı sürülemeyen (1982 Anayasasının geçici 15. maddesi gibi) işlemler ile etkisi zaman içinde devam eden işlemlere ilişkin olduğu görülmektedir. Bu nedenle, Kurul, gördüğü bir davada²⁷⁵ davacının belli bir dönem için atandığı ve görevden alma işlemine karşı görevden alınma dayanağı kanun maddesinin de Anayasaya aykırılığını ileri sürerek dava açmasına hukuki bir engel bulunmamasına karşın dava açmadığı, aynı durumda olan diğer kişilerin açtığı dava sonucunda Anayasa Mahkemesince verilen iptal kararı üzerine yeniden göreve dönmek istemi üzerine açtığı davayı, davacının zamanında dava açmamış olması karşısında söz konusu Anayasa Mahkemesi kararı davacının eski görevine atanması sonucunu doğurmayacağından istemini reddetmiştir.

²⁷² Danıştay 1. Dairesinin 11.2.2004 tarih ve E:2004/8, K:2004/11 sayılı kararı (www.danistay.gov.tr/kararlarbilgibankasi E.T. 12.1.2011)

²⁷³ Danıştay 12. Dairesinin 17.9.2010 tarih ve E:2010/4014, K:2010/4162 ve 4.10.2010 tarih,E:2010/4419, K:2010/4659 sayılı kararı

²⁷⁴ Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nun 29.4.2010 tarih ve E:2009/901, K:2010/903 sayılı kararı. Bu karar ile ilgili olarak anılan Kurulca görülen davalar ise 19.4.2007 tarih ve E:2005/2988, K:2007/555.

²⁷⁵ Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nun 29.4.2010 tarih ve E:2009/901, K:2010/903 sayılı kararı.

Yargıtay'ın görüşü de Danıştay'ın görüşü ile uygunluk göstermektedir.²⁷⁶

İptal kararı verilmezden önce görülmekte olan herhangi bir davada uygulanacak norma karşı Anayasa Mahkemesine başvurulması durumunda dava mahkemesinin nasıl hareket edeceği konusunda Anayasal veya yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu konu doktrindeki yazarlarca tartışılmıştır.

Aliefendioğlu, bu şekilde bir durumla karşılaşan mahkemelerin gördükleri davalarda Anayasa Mahkemesinde açılan iptal davası sonucunda verilen iptal kararını dikkate almaları gerektiğini savunmaktadır.²⁷⁷ Bu düşünceden hareketle Aliefendioğlu'nun, dava mahkemesinden kararını Anayasa Mahkemesinin vereceği karara kadar bekletmesini istediği gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

Azrak ise, idare mahkemelerinde görülmekte olan bir davada uygulanacak kanunun Anayasa Mahkemesince iptal edilmesi durumunda, mahkemenin iptal edilen kanunu uygulamaması gerektiğini belirtmiştir.²⁷⁸

İdari yargı açısından ortaya çıkabilecek bir diğer sorun ise Anayasa Mahkemesince iptal kararı verilen kanuna dayanılarak, iptal kararından önce yapılmış ve tamamlanmış bir idari işleme karşı iptal kararından sonra idare mahkemesinde iptal davası açılması durumunda mahkeme nasıl hareket edeceği konusudur.

Bu konuda Azrak; dava mahkemesinin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş bir kanunu olayda uygulamak zorunda kalması durumunda, bu kanun aleyhine Anayasa Mahkemesine başvurusu (somut norm denetimi) gerektiğini her ne kadar Anayasa Mahkemesince bu başvuruyu aynı kanunu hakkında daha önceden iptal kararı verilmiş olması nedeniyle reddedilecek olsa dahi, bu kararın, olay mahkemesini bağlayıcı nitelikte olacağını ve mahkemenin kararı uygulamak suretiyle Anayasaya aykırılığı hüküm altına alınmış olan kanunu olayda uygulamaktan kurtulacağını belirtmiştir.²⁷⁹

²⁷⁶ KÖKÜSARI, age., s. 248-249.

²⁷⁷ ALİEFENDİOĞLU, age., s. 305.

²⁷⁸ AZRAK, age., s. 162-163.

²⁷⁹ AZRAK, age., s. 163-164.

Danıştay, gördüğü bir davada uygulanacak kanun veya hükmü hakkında Anayasa Mahkemesine iptal davası açılmış olduğu durumlarda, sorunu bekletici mesele yaparak çözmekte ve gördüğü davanın çözümlenmesi işini Anayasa Mahkemesinin bu konu hakkında vereceği karardan sonraya bırakmaktadır.²⁸⁰

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu bir kararında; Anayasanın 153. maddesinin altıncı fıkrasındaki iptal kararları geriye yürümez hükmünün, iptal kararlarının kesinleşen işlemlere tesir etmeyeceği anlamında olduğunu, elde bulunan, uyuşmazlığın sürdüğü davalarda geriye yürümeme kuralının uygulanamayacağını, diğer bir deyişle, bir davada uygulanması gereken bir Kanun maddesinin, başka bir dava vesilesiyle iptal edilmesi durumunda bu maddenin artık eldeki davada uygulanamayacağına hükmetmiştir.²⁸¹

Sonuç olarak, Yargıtay ve Danıştay'ın iptal kararlarının geriye yürümezliği ilkesini görülmekte olan davalar açısından uygulamadıkları görülmektedir.

2.1.3.2.1- İptal Kararlarının Geriye Yürümezlik İlkesinin Ceza Hukuku Açısından Hukuki Sonuçları

Kural olarak iptal kararları kesinleşmiş mahkeme kararlarını etkilemez. Ancak ceza hukuku açısından durum farklıdır. İptal kararlarının, Anayasa Mahkemesince iptal edilen kanuna dayanılarak verilip kesinleşmiş mahkumiyet kararlarına etkisi konusunda; hükümlü lehine sonuç doğuran iptal kararlarının kesinleşmiş mahkumiyet kararlarını etkileyeceği, iptal ile birlikte eylemin suç olmaktan çıkması durumunda cezanın bütün sonuçları ile ortadan kalkacağı veya iptal kararı ile birlikte hükümlüye daha hafif ceza verilmesini sağlayan başka bir kanunun uygulanması sonucunu doğurabileceği ancak beraat kararına dayanak olan kanunun iptal edilmesi durumunda ise beraat kararının varlığını devam ettireceği savunulmuştur.²⁸²

TCK'nın 7. maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenen '*suçun işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanun ile sonradan yürürlüğe giren kanunların hükümleri farklı ise*

²⁸⁰ ALİEFENDİOĞLU, age., s. 305.

²⁸¹ KÖKÜSARI, age., s. 258.

²⁸² ALİEFENDİOĞLU, age., s. 307; EREM Faruk, Ön Mesele Olarak Anayasa Aykırılık İddiası, Ankara, 1962, s. 15; ÖZBUDUN, age., s. 401.

failin lehine olan kanun uygulanır ve infaz olur' hükmü uyarınca Anayasa Mahkemesince verilen iptal kararı ile yürürlükten kaldırılan kanun uyarınca verilen mahkumiyet kararının kalkması gerekmektedir. Bu durum daha az ceza verilmesini gerektiren durumların iptal kararı ile ortaya çıkması halinde de söz konusu olmalıdır. Ancak verilen iptal kararı ile mahkumun aleyhine bir durumun ortaya çıkması halinde ise yine TCK'nın yukarıda anılan genel ilkesine başvurularak failin lehine olan hüküm dikkate alınacak iptal kararı geriye yürütülmeyecektir.²⁸³

Nitekim, Anayasa Mahkemesinin 19.7.1991 tarih ve E:1991/15, K:1991/22 sayılı kararı ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun geçici 4. maddesinin a ve b bentlerinde geçen Türk Ceza Kanununun "...146 (son fıkra hariç...)hükmü iptal edilerek; bu bentlerde yazılı Türk Ceza Kanunu maddelerindeki suçları işleyip mahkum olan hükümlülerin, ancak cezalarının 1/3 ünü çektikten sonra şartlı salıvermeden yararlanmaları gerekmekte iken, iptal kararı ile birlikte bu düzenleme ortadan kaldırılmış ve genel şartlı salıvermeden yararlanma süresi olan, cezanın 1/5 ini çekme şartı uygulanarak bu süreyi doldurmuş olan hükümlüler şartlı salıverilmesine karar verilmiştir.²⁸⁴ Bu karar ile Anayasa Mahkemesi mahkumların aleyhine olan bir düzenlemeyi iptal etmek suretiyle genel hükümlerin uygulanmasını sağlamış ve bu karar ile genel şartlı salıverme şartlarını taşıyan mahkumlar şartlı salıverilmişlerdir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu da, 16.12.1968 tarihinde verdiği bir kararında *'iptal edilen kanun veya hükümlerinin biri ilgili şahıslar veya müesseseler aleyhine idi ise, tabii ki böyle bir iptal lehe olduğundan şahıs ve müessese iptal kararından evvel vaki hususları Anayasa Mahkemesi kararından bahisle her zaman defide bulunabileceklerdir'* diyerek lehe iptal hükümlerinin geriye etkili olacağını belirtmiştir.²⁸⁵

²⁸³ ÖZBUDUN, age., s. 430.

²⁸⁴ CANSSEL Erol, "Anayasa Mahkemesinin Verdiği İptal Kararından Doğan Kimi Sorunlar", Anayasa Yargısı Dergisi, C. 9, Ankara, 1992, s 98-99.

²⁸⁵ Cansel, age., s. 99; Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 16.12.1968 tarih ve K:1968/412 sayılı kararı.

2.1.3.2.2- İptal Kararlarının Geriye Yürümezlik İlkesinin Somut Norma Denetimi Açısından Hukuki Sonuçları

Anayasanın 152. maddesinde; bir davaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakacağı, Anayasa Mahkemesinin, işin kendisine gelişinden başlamak üzere beş ay içinde kararını vereceği, bu süre içinde karar verilmezse mahkemenin davayı yürürlükteki kanun hükümlerine göre sonuçlandıracağı, ancak, Anayasa Mahkemesinin kararının, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelmesi durumunda, mahkemenin buna uymak mecburiyetinde olduğu düzenlenmiştir. Benzeri bir düzenleme de 6216 sayılı Kanununun 40. maddesinde bulunmaktadır.

Bu düzenleme ile Anayasa Mahkemesince verilen iptal kararlarının geriye yürümezliği ilkesinin bir istisnası oluşturulmuştur. Çünkü somut norm denetiminde mahkeme Anayasa Mahkemesinden karar gelinceye kadar elindeki davayı bekletecektir, her ne kadar bu bekleme 5 ay ile sınırlandırılmış ise de Anayasa Mahkemesi kararı, karar kesinleşinceye kadar gelmesi durumunda mahkeme bu karara uymak zorundadır. Tüm bu durum iptal kararının somut norm denetiminde geriye yürüdüğünü göstermektedir.²⁸⁶

2.1.3.2.3- İptal Kararlarının Geriye Yürümezlik İlkesinin Özel Hukuk Alanındaki Hukuki Sonuçları

Anayasa'nın 153. maddesinin beşinci fıkrasında yer alan iptal kararları geriye yürümez kuralının istisnası olan kazanılmış haklara saygı, özel hukuk alanında da geçerlidir. Bu konuda yapılan ayrıma göre; hemen tamamlanmış ve bitmiş işlem ve sözleşmeler için bunların dayanağı kanunun iptal edilmiş olsa bile kazanılmış hak oluşturduklarından, iptal kararı geriye yürümeyecek ve bu işlem veya sözleşmeler gereğince edinilen mülkiyet veya sınırlı ayni haklar korunacaktır. Örnek olarak

²⁸⁶ KIRATLI, age., s. 213; AZRAK, age., s. 161; KUZU, age., s. 213-214.

tamamlanmış alım veya satım sözleşmeleri gösterilebilir. Buna karşın vekalet veya kira gibi birbirini izleyen çeşitli aşamalardan oluşan ve her bir aşamada birbirinden bağımsız, ayrı hakların doğduğu sürekli hukuki ilişkilerin dayanağı kanunun veya ilgili hükümlerinin iptali halinde, iptal kararından sonraki aşamalarda oluşan haklar veya durumlar etkileneyecektir; iptal kararından önce tamamlanmış haklar kazanılmış hak olduğundan iptal kararından etkilenmeyecektir.²⁸⁷

2.1.3.2.4- İptal Kararlarının Yürürlüğe Girmesinin Anayasa Mahkemesince Ertelenmesinin Hukuki Sonuçları

Anayasanın 153. maddesinin üçüncü fıkrasında, Anayasa Mahkemesine, gereken hallerde iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabileceği ancak bu tarihin, kararın Resmi Gazete’de yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemeyeceği düzenlenmiştir. Aynı düzenleme 6216 sayılı Kanunun 66. maddesinde de bulunmaktadır.

Doktrinde, Anayasada bu şekilde bir erteleme yetkisinin tanınmasının nedeni olarak iptal kararı ile birlikte ortaya çıkabilecek hukuki boşluğun kamu düzeni açısından doğuracağı hukuki sonuçların engellenmesi ve yasama organına konu hakkında yeni bir düzenleme yapma imkanı tanınması olduğu hususunda görüş birliği vardır.²⁸⁸ Her ne kadar iptal kararının ertelenmesi ile birlikte yasama organına bu konuda yeni bir düzenleme yapma görevi düşmekte ise de bu göreve ilişkin olarak hukukumuzda pozitif bir düzenleme mevcut değildir.

İptal kararının yürürlük tarihinin ertelenmesi sonucunda yürütme ve idare, erteleme kararına uyacak ve iptal edilen kanunu uygulamaya devam edecektir. Ancak bu uygulama sonucunda tesis edilen işlemlere karış dava açılması durumunda mahkeme nasıl hareket edecektir? Doktrinde bu konu tartışılmıştır.

Azrak, dava mahkemesinin kendi vereceği kararı, Anayasa Mahkemesinin iptal kararının yürürlüğe gireceği tarihe kadar geciktirmesi gerektiğini, iptal kararının

²⁸⁷ BİLGE Necip, “Anayasa Mahkemesi Kararlarının Geriye Yürümeliği Sorunu”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı 3, 1990, s. 365-366.

²⁸⁸ ÖZBUDUN, age., s. 383; TEZİÇ, age., s. 208; GÖZLER, age., s. 922; AZRAK, age., s. 164.

yürürlük tarihinin beklenilmesini savunmuş; ancak hemen çözümlenmesi gereken davalarda ise mahkemenin bekleyemeyeceğini ve yürürlükte olan ancak iptal edilen kanuna göre karar vereceğini iddia etmiştir.²⁸⁹

Danıştay 11. Dairesi de bir kararında²⁹⁰; ‘Anayasa Mahkemesince bir kanunun tümünün yada belirli hükümlerinin Anayasaya aykırı bulunarak iptal edilmiş olduğu bilindiği halde, eldeki davaların Anayasaya aykırılığı saptanmış olan kurallara göre çözümlenmesinin Anayasanın üstünlüğü prensibine ve hukuk devleti ilkesine aykırı düşeceğini’ bu nedenle iptal kararının yürürlüğe girmesi Anayasa Mahkemesince ertelense bile mahkemeler tarafından Anayasaya aykırılığı saptanan normun davada uygulanmaması gerektiği”ne hükmederek Anayasa Mahkemesi her ne kadar iptal kararının yürürlüğe girmesini ertelemiş olsa bile, mahkemelerin anayasaya aykırılığı saptanan bir norm uyarınca karar vermesinin kabul edilemeyeceğini vurgulamıştır.

2.2- Ret Kararlarının Hukuki Sonuçları

Anayasa Mahkemesi, anayasaya uygunluk denetiminde işin esasına girilmesi sonucunda anayasaya aykırılığı ileri sürülen hükmü anayasaya aykırı olmadığına kanaat getirirse davayı ret ile sonuçlandırır. Ret kararı ile hukuk aleminde yeni bir hukuki durum ortaya çıkmamaktadır. Hakkında ret kararı verilen norm var olmaya ve yürürlükte kalmaya devam eder. Ret kararı kesin hüküm oluşturmaz. Kural olarak hakkında ret kararı verilen norma karşı yeniden anayasaya aykırılık iddiasında bulunulabilir. Ancak Anayasa’nın 152. maddesinin dördüncü fıkrasında düzenlenen tekrar başvuru yasağı kuralı saklıdır.²⁹¹

Anayasa Mahkemesince işin esasına girilerek verilen ret kararlarının en önemli sonucu, somut norm denetiminin düzenlendiği Anayasanın 152. maddesinde dördüncü fıkrasında düzenlenen on yıllık tekrar başvuru yasağıdır. Buna göre, Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği ret kararının Resmi Gazetede yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün anayasaya aykırılığı

²⁸⁹ AZRAK, age., s. 165.

²⁹⁰ Danıştay 11. Dairesinin 3.11.2009 tarih ve E:2007/8976, K:2009/9171 sayılı kararı

²⁹¹ GÖZLER, age., s. 915.

iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz. Tekrar başvuru yasağı ile Anayasaya aykırı olmadığı belirlenen kanun hakkında belli bir süre için de olsa denetim yolu kapanır. Anayasa Mahkemesi kararlarının kesinliği dikkate alınarak o kural için tekrar herhangi bir kanun yoluna (temyiz, karar düzeltme) başvurulamaz.

Anayasa Mahkemesinin ret kararları dava konusu olayla sınırlıdır. Mahkeme incelediği konuda anayasaya aykırılık bulunmadığı sonucuna vararak bu yargısını incelenen olay ile sınırlandırmaktadır. Aynı kuralın başka bir dava nedeniyle anayasaya aykırılığı yeniden ileri sürülebilir. Ancak böyle bir durumda Anayasanın 152. maddesinin son fıkrası hükmü devreye girmektedir. Buna göre, ret kararının Resmi Gazete’de yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamayacaktır. Anılan madde ile Mahkemece anayasaya uygunluk denetimi yapılan ve sonuçta ret kararı verilen kanunun on yıl süreyle anayasaya uygun olduğu ilkesi benimsenmiştir.²⁹²

On yıllık sürenin başlangıcı kararın Resmi Gazete’de yayımlandığı tarihtir. Ret kararı henüz yayımlanmamışsa ikinci davadaki karar on yıllık denetim yasağına tabi değildir. Ancak Anayasa Mahkemesi için esasına girerek verdiği ret kararı henüz yayımlanmamış ise de kendisi için bu kararın bağlayıcı olduğunu belirtmiştir.²⁹³

Bu yasak kuralının Anayasanın 150. maddesine dayanılarak yapılan soyut norm denetimi sonucunda verilen ret kararlarını da kapsayıp kapsamadığı başka bir deyişle soyut norm denetimi sonucunda verilen ret kararlarının sonra aynı yasama işleminin somut norm denetimi yoluyla tekrar Mahkemenin önüne getirilip getirilemeyeceği doktrinde tartışılmıştır. Ancak Anayasanın 152. maddesinin 4. fıkrasında ve 6216 sayılı Kanunun 41. maddesinde ‘itiraz yoluna özgü başvuru’ deyiminin kullanılmış olması ve bu yasağın dar yorumlanması gereken istisnai bir kural olarak yorumlanması gerektiği düşüncesi ile Anayasa Mahkemesinin ret kararından sonra on yıl süre ile tekrar başvuruda bulunulmaması kuralının somut norm denetimi sonucunda değil, sadece soyut norm denetimi yoluyla yapılan başvurular sonucunda verilen ret kararları için geçerli olduğunu kabul etmek hukuken daha doğru olacaktır. Sonuç olarak, Anayasa Mahkemesinin soyut norm denetimi sonrasında için esasına girerek verdiği ret

²⁹² ALİEFENDİOĞLU, age., s. 296-297.

²⁹³ Anayasa Mahkemesinin 5.9.1989 tarih ve E:1989/19, K:1989/31 sayılı kararı. www.anayasa.gov.tr/kararlar (erişim tarihi 8.12.2010)

kararından sonra on yıl geçmemiş olsa bile, aynı yasama işleminin somut norm denetimi yoluyla tekrar Mahkemenin önüne getirilmesi mümkündür.²⁹⁴

On yıllık denetim yasağı için Anayasa Mahkemesinin anayasaya aykırı görmediği yasama işleminin ret kararından sonra hiçbir şekilde değişikliğe uğramamış, hiç dokunulmadan olduğu gibi kalmış olması gerekmektedir. Bu değişiklik sadece şekli bir değişiklik olsa dahi on yıllık sınırlayıcı sürenin ortadan kalkacağı kabul edilmektedir. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesinin Anayasaya aykırı görmediği yasama işlemlerinin içeriğini başkalaştırması kadar, sadece ifade şeklinin, metindeki yerinin değiştirilmesi veya başka değişiklikler arasında aynen oylanıp yeniden kabul edilmesi hallerinde de, değişikliğin ortaya çıkaracağı yeni yasama işleminin anayasaya aykırılığı iddiasıyla başvuruda bulunabileceğini kabul etmek gerekmektedir.²⁹⁵

On yıllık denetim yasağı Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği ret kararları içindir. Anayasa Mahkemesi bir kararında²⁹⁶ *‘Anayasa koyucunun işin esasına girerek deyimiyle güttüğü amacın ilk inceleme sonunda verilen ret kararlarını bu kuralın kapsamı dışında tutarak buna Anayasaya uygunluk denetimini içeren esasın incelenmesi evresi sonunda verilen ret kararlarına hasretmek olduğu’*nu belirtmiştir. Dolayısıyla Mahkemenin usul yönünden verdiği ret kararları, örneğin ilk inceleme sonucunda dava mahkemesinin yetkisiz olduğunu saptayarak verdiği başvurunun reddi kararı aynı kanun hükmünün yetkili bir mahkeme tarafından tekrar Anayasa Mahkemesinin önüne getirilmesine engel olmamaktadır.

Anayasanın 154. maddesinin dördüncü fıkrasında *‘aynı kanun hükmünün’* Anayasaya aykırı olduğu gerekçesi ile tekrar başvuruda bulunulamaz denilmek suretiyle KHK’ların ve İçtüzüğün bu on yıllık yasağın kapsamı dışında tutulmak istendiği düşüncesi savunulmuştur.²⁹⁷

²⁹⁴ ALİFENDİOĞLU, age., s. 296-299; ÖZBUDUN, age., s. 406-407; GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 491; ÖDEN Merih, “Türk Anayasa Yargısında On Yıl Süreli Denetim Yasağı”, SBFD, C. 55, Sayı 1, 2000, s. 62; KUZU Burhan, 1982 Anayasasının Temel Nitelikleri ve Getirdiği Yenilikler, İstanbul 1990, s. 189-190.

²⁹⁵ DURAN Lütfü, “Belediye Gelirlerine Katılma Payı ve On Yıl Süreli Anayasa Uygunluk”, Mali Hukuk, Sayı 30, 1990, s. 20-21.

²⁹⁶ Anayasa Mahkemesinin 26.4.1983 tarih ve E:1983/1, K:1983/5 sayılı kararı, AYMKD, s 20

²⁹⁷ TEZİÇ, age., s. 205.

Aliefendioğlu, 1962 Anayasasında bulunmayan bu düzenlemenin Anayasa Mahkemesinin bu anayasa döneminde bazı konularda verdiği ret kararlarına, hatta birkaç kez ret kararına karşı uzun bir zaman geçmeden aynı konuda bu defa iptal kararı vermesine tepki olarak 1982 Anayasasına konduğunu belirtmektedir.²⁹⁸

Anılan bu anayasal düzenleme, anayasa yargısının çağın değişen koşullarına ve hukuki anlayışına uyarlanmasını engelleyeceği, anayasal yargıyı uzun bir süre statik bir yapıda bırakacağı gerekçesi ile eleştirilmektedir.²⁹⁹

Anayasa Mahkemesi de 1973 tarihli bir kararında “*bir dava veya itiraz retle sonuçlanırsa aynı konuda gelecek başka davaların veya itirazların incelenmeyeceği yolunda bir görüş kimi yasa kurallarına dokunulmazlık tanımak, bu kurallar üzerinde özellikle yargı yetkilerinin kullanılmasını önlemek, hukuki görüşleri dondurup kalıplaştırmak olur*” demek suretiyle o tarihte yaptığı tekrar incelemesine haklı, hukuki ve mantıki gerekçe bulmuştur.³⁰⁰

Anayasanın 152. maddesinde belirtilen bu kısıtlama itiraz yolu ile ilgili maddede olması, sadece kanun hükümlerine karşı bu yolu kapaması ile sınırlı bir kısıtlama olarak değerlendirilebilir, çünkü, on yılla ilgili kısıtlamanın iptal davalarını içermemesi, bir kurala karşı soyut norm denetimi yoluyla yapılan başvuru (iptal davası) reddedilse bile aynı kurala karşı somut norm denetimi yoluyla (itiraz yoluyla) on yıl beklemeden başvuru imkanını engellememektedir.³⁰¹

Anayasa Mahkemesi, anayasaya aykırı bulunmayarak retle sonuçlanan kurallara karşı yeniden yapılan başvurularda “*itiraz konusu kurala karşı yapılan başvuru daha önce esastan incelenerek reddedildiği*” gerekçesi ile incelenmeksizin reddetmektedir.³⁰²

²⁹⁸ 1961 Anayasası döneminde verilen değişik karar örnekleri için bakınız ALİEFENDİOĞL, age., s. 297.

²⁹⁹ ALİEFENDİOĞLU, age., s. 297.

³⁰⁰ Anayasa Mahkemesinin 6.3.1973 tarih, E:1972/56,K:1973/11 sayılı kararı, AYMKD 11/138.

³⁰¹ ALİEFENDİOĞLU, age., s. 298.

³⁰² Anayasa Mahkemesinin 4.7.1994 tarih, E:1994/51,K:1994/46 sayılı kararı, AYMKD 11/138

2.3- Yorumlu Ret Kararlarının Hukuki Sonuçları

Yorumlu ret kararı niteliği itibariyle ret kararıdır ve ret kararının hukuki sonuçları ile aynı hukuki sonuçları doğurmaktadır. Ancak yorumlu ret kararını, ret kararında ayıran en önemli fark, Anayasa Mahkemesinin yorumlu ret kararında gerekçe kısmında yaptığı yorumun hukuk aleminde doğuracağı hukuki sonuçlardır. Anayasa Mahkemesinin kararlarındaki gerekçe ve yorumların bağlayıcı olup olmadığı konusundaki tartışmalara daha önce değinmiş olduğumuzdan bu konuya tekrar girmeden, Mahkemece yapılan yorumun yasama, yürütme, idari mercileri ve yargıyı bağlayacağı ve Mahkemece yapılan yorum doğrultusunda kanunun veya ilgili hükmün uygulanacağı sonucu ortaya çıkmaktadır. Aksi takdirde, yorumlu ret kararlarının bağlayıcı olmadığı sonucu kabul edilirse bu kararların ret kararından farkı olmayacaktır.³⁰³ Bu nedenle yorumlu ret kararı verilen davalarda; dava konusu norm hakkında Mahkemece yapılan yorum ve gerekçeler ilgili normun uygulanması aşamasında yasama, yürütme ve idari mercileri bağlayacak ve o şekilde yorumlanıp uygulanacaktır.

Nitekim uygulamada, özellikle Anayasa Mahkemesinin 9.4.1991 tarih ve E:1990/36, K:1991/8 sayılı kararında 3670 sayılı Kanun ile getirilen; ‘yükseköğretimde kılık kıyafet serbesttir.’ Hükmüne karşı açılan iptal davasında Yüksek Mahkeme ‘yürürlükteki kanunlara aykırı olmama’ hükmünü yorumlayarak kanunun kapsamını belirlemiş ve yorumlu ret kararı vermiştir.³⁰⁴ Bu ret kararı üzerine yapılan yorum halen bağlayıcı kabul edilerek uygulanmaktadır.³⁰⁵

³⁰³ GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 578.

³⁰⁴ 31.7.1991 tarih ve 20946 sayılı Resmi Gazete ayrıca AYMKD, Sayı 27/1, s 285.

³⁰⁵ Danıştay 8. Dairesinin 12.1.2011 tarih ve E:2010/8496 sayılı yürütmenin durdurulması kararı (www.danistay.gov.tr/guincelkararlar)

3- YÜCE DİVAN SIFATIYLA VERİLEN KARARLARIN HUKUKİ SONUÇLARI

3.1-Genel Olarak

Anayasa Mahkemesi, yüce divan görevi nedeniyle beraat, mahkumiyet, ceza verilmesine yer olmadığına, güvenlik tedbirleri uygulanmasına ve davanın düşmesine karar verebilmektedir. Ancak en önemli hukuki sonuçlar beraat ve mahkumiyet kararı ile birlikte ortaya çıkmaktadır.

Anayasa Mahkemesince yüce divan sıfatıyla yapılan yargılama sonucunda verilen kararların hukuki sonuçları, ceza mahkemesi kararlarının hukuki sonucundan farklı değildir. Bunun en önemli göstergesi, yapılan yargılama sonucunda sanıklar tarafından işlenen eylemler ile Anayasa ve yürürlükteki kanunların ihlal edilmiş olduğunun tespit edilmesi halinde ilgili görevliler hakkında hak ve özgürlüklerinin ortadan kaldırılması veya sınırlandırılması şeklinde bir yaptırımın ortaya çıkmasıdır.³⁰⁶

Anayasa'nın 148. maddesinin beşinci fıkrası gereğince Yüce Divan kararları kesindir. Bu kesinlikten amaç Yüce Divan kararlarına karşı temyiz, karar düzeltme veya itiraz gibi hukuki yollara başvurulamamasıdır. Ancak doktrinde, özellik mülga 2949 sayılı Kanunun yürürlükte olduğu dönemde Yüce Divan kararlarının kesin olmasına rağmen yargılamanın yenilenmesi yolunun açık olması gerektiği savunulmaktaydı. Bu sonuca, Yüce Divan'ın yürürlükteki kanunlara göre yargılama yaparak karar vereceği kuralı gereği varılmakta idi. Bu nedenle yargılanmanın yenilenmesinin 5271 sayılı CMK'nın 311. maddesinde belirtilen şartların gerçekleşmesi durumunda istenebilmesi gerektiği savunulmuştu.³⁰⁷

6216 sayılı Kanunun hazırlanması aşamasında doktrinde yapılan bu savunmanın haklılığı dikkate alınarak yeni 6216 sayılı Kanunda Yüce Divan yargılamasına yeniden inceleme ve yargılanmanın yenilenmesi yolları getirilmiş bulunmaktadır.

6216 sayılı Kanunun 58. maddesinde, Mahkeme tarafından yapılan yargılama sonucunda verilen karara karşı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Başsavcıvekili,

³⁰⁶ DURMUŞ, age., s. 24-26.

³⁰⁷ EREM Faruk, Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Olarak İncelenmesi, Ankara, 1963, s. 22.

sanık, müdafî, katılan veya vekilleri tarafından hükmün açıklanmasından veya tebliğinden itibaren 15 gün içerisinde yeniden inceleme başvurusunda bulunabilecekleri düzenlenmiştir. Yeniden inceleme başvurusu Yüce Divan'a verilecek bir dilekçe ile yapılacaktır. Yeniden inceleme talebi üzerine Yüce Divan'da yapılacak yargılama dosya üzerinden yapılabileceği gibi duruşmalı olarak da yapılabilir. Yeniden inceleme sadece başvuruda belirtilen konularla sınırlı olarak yapılacaktır. Başvurunun kabul edilmesi sonucunda yeniden inceleme konusu hakkında yeni bir karar verilecektir. 6216 sayılı Kanunun Yüce Divan Yargılamasının düzenlendiği Yedinci Bölümünde, Yeniden İnceleme başlıklı 58. maddenin son bendinde "yeniden inceleme başvurusu üzerine verilen kararlar kesindir" hükmüne yer verilmiştir. Bu düzenleme ile kanımızca Yüce Divan yargılaması sonucunda verilen kararların Anayasa'nın 148. maddesinin beşinci fıkrasında belirtilen kesinliğin anlaşılması gerekmektedir.

Yüce Divan yargılamasının başlaması ile birlikte bazı hukuki sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Buna göre, Anayasanın 113. maddesinin üçüncü fıkrası gereğince Yüce Divan'a sevk kararı verilen bakan, bakanlıktan düşer, başbakanın Yüce Divan'a sevk edilmesi durumunda hükümet istifa etmiş sayılır. Bu nedenle her ne kadar Yüce Divan başbakan ve bakanlar için cezai sorumlulukları için öngörülmüş ise de, Yüce Divan'a sevk ve Yüce Divan kararları sonuç itibarıyla hem hukuki hem de siyasi sonuçlar doğurmaktadır.

3.2- Mahkumiyet Kararının Hukuki Sonuçları

Yüce Divan yargılaması sonucunda verilen mahkumiyet kararı, hükümlü açısından çeşitli hukuki sonuçlar doğurmaktadır. Bu sonuçlar hükümlünün sıfatı, görevi ve kararın infaz yöntemine göre değişmektedir.

Hükümlünün sıfatı ve görevi ile ilgili olarak; hükümlünün kamu görevlisi olması nedeniyle verilen mahkumiyet kararı kamu görevini de doğrudan etkilemektedir. Hükümlünün milletvekili olması durumunda (Bakanlar Kurulu üyeleri ve TBMM Başkanı) verilen mahkumiyet kararı Anayasa'nın milletvekilliği seçilme yeterliliğinin düzenlendiği 76. maddesinde belirtilen; kamu hizmetinden yasaklanma kararı verilmesi, taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına

hükmedilmiş olması; zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından birine hükmedilmesi durumunda, milletvekilliği, kesin kararın Genel Kurula bildirilmesiyle düşmektedir.³⁰⁸

Mahkumiyet kararı ile birlikte sanık hakkında hürriyetten mahrumiyet sonucunu doğuran hapis cezasına veya para cezasına hükmedilebilir.³⁰⁹ Verilen mahkumiyet kararları 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun Hükümleri gereğince infaz edilmektedir. İnfaz konusunda yetkili Cumhuriyet Başsavcılığıdır.

Diğer kamu görevlileri³¹⁰ açısından da verilen mahkumiyet kararı ilgili kanunlarda görevde bulunmalarını engelleyecek nitelikte olması durumunda kamu görevi sona ermektedir. Bununla birlikte mahkumiyet kararı ile birlikte tekrar kamu görevine girememesi durumu ile karşı karşıya kalınabilecektir.

Yüce Divan kararlarının infazında önemli bir sonucu da, hükümlü hakkında şartlı tahliye hükümlerinin uygulanmasıdır. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 107. maddesinde düzenlenen şartların oluşması durumunda hükümlünün talebi olmaksızın şartlı tahliye hükümlerinin uygulanması gerekmektedir. Yüce Divan kararıyla mahkum olan sanığın şartla tahliyesine yine Yüce Divan tarafından karar verilmektedir. Şartlı tahliye talebi Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yapılmalıdır.

³⁰⁸ Anayasa'nın 76 ve 84. maddeleri.

³⁰⁹ Anayasa Mahkemesinin 12.4.1983 tarih ve E:1982/1, K:1983/2 sayılı kararında, "*sanık....hakkında iki yıl dört ay hapis cezasına*" hükmedilmiştir.

³¹⁰ Anayasa'nın 148. maddesi uyarınca Anayasa Mahkemesi, kendi üyelerini Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar.

3.3- Beraat Kararının Hukuki Sonuçları

Beraat kararı ile yargılanan sanık kendisine isnat edilen eylemlerden dolayı temize çıkmış sayılır. Ancak Yüce Divan beraat kararı verse bile vatana ihanet ile suçlanan Cumhurbaşkanı yeniden seçilmedikçe görevine dönmesi mümkün değildir. Aynı şekilde Yüce Divan tarafından beraat kararı verilmiş olsa bile başbakanın veya bakanın eski görevine dönmesi mümkün değildir. Çünkü başbakanın Yüce Divan'a sevk edilmesiyle hükümet istifa etmiş sayılacağından yerine yeni hükümet kurulmuştur. Başbakanın Yüce Divan'da beraat etmesiyle yeni kurulan hükümetin istifa edeceğine ilişkin bir kural bulunmamaktadır. Bakanın beraat etmesiyle yeni bir görevlendirme yapılarak eski görevine dönmesi sağlanabilir bu konuda bir engel bulunmamaktadır.³¹¹

4- SİYASİ PARTİ KAPATMA DAVASI SONUCUNDA VERİLEN KAPATMA KARARININ HUKUKİ SONUÇLARI

Kapatma kararının hukuki sonuçları, Anayasa'da ve 2820 sayılı SPK'da düzenlenmiştir. Kapatma kararının hukuki sonuçları kapatılan parti ile beyan ve faaliyetleri ile siyasi partinin kapatılmasına neden olan kurucuları dahil üyeleri açısından ayrı ayrı doğmaktadır.

Kapatılan siyasi partinin tüzel kişiliği açısından; Anayasa'nın 69. maddesi gereğince, Anayasa Mahkemesi tarafından yapılan yargılama sonucunda siyasi partinin kapatılmasına karar verilmesi ile birlikte öncelikle siyasi partinin tüzel kişiliği sona erer. Kapatılan siyasi parti başka bir isim ile tekrar kurulamaz. Anayasa Mahkemesi kararlarının kesin olması nedeniyle bu karara karşı başka bir yargı merciine başvurulamaz. Kapatma kararı ile birlikte kapatılan siyasi partiye ait tüm mallar hazineye geçer.³¹² Anayasa Mahkemesince verilen kapatma kararı gereğince yapılması gereken işlemler Bakanlar Kurulunca yapılır.

³¹¹ GÖZLER, age., s. 106-107.

³¹² AKARTÜRK Ekrem A., "Avrupa Birliğine Uyum Süreci Açısından Türk Hukukunda Siyasi Parti Yasakları", YÜHF Yayını, No:13, İstanbul, 2008, s. 241. (Akartürk'e göre, Anayasa Mahkemesinin kapatma kararından sonra kapatılan partinin malvarlığının hazineye devir konusunda karar vermede takdir yetkisi yoktur, bu sonuç yasal olarak doğmaktadır.)

Anayasanın 69. maddesinin dokuzuncu fıkrasında, siyasi partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyeleri, Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmi Gazetede gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamayacağı düzenlenmiştir. Bu düzenleme uyarınca siyasi partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyelerine kapatma kararı ile birlikte 5 yıl süre ile siyaset yapma yasağı doğmaktadır.

Kapatma kararı kurulan veya kurulacak olan diğer siyasi partiler açısından da kimi hukuki sonuçlar doğurmaktadır, örneğin Anayasa Mahkemesince temelli kapatılan siyasi partilerin isimleri, amblemleri, rumuzları, rozetleri ve benzeri işaretleri başka bir siyasi parti tarafından kullanılmayacaktır. Ayrıca kurulacak siyasi partiler kapatılan siyasi partinin devamı olduğunu beyan edemeyecek ve böyle bir iddiada bulunamayacaklardır.³¹³

5- SİYASİ PARTİLERİN MALİ DENETİMİ SONUCUNDA VERİLEN KARARLARIN HUKUKİ SONUÇLARI

5.1- Genel Olarak

Anayasa Mahkemesi tarafından mali denetimi yapılan siyasi partilerin parti hesabının kesin karara bağlanması durumunda ortaya çıkan sonuçlar mali denetimin sonuçlarını oluşturmaktadır. Denetim sonucunda mali ve hukuki kararlar verilmektedir. Verilen karar türlerini yukarıda incelemiştik. Bu bölümde verilen kararların hukuki sonuçları incelenecektir.

5.2- Kanuna Uygunluk Kararının Hukuki Sonuçları

Mali denetim sonucu verilen kararlara kesindir ve geriye yürümez. Bu nedenle hesapta, defter ve belge kayıtlarında sonradan ortaya çıkan mali nitelikli bir konu

³¹³ 24.4.1983 tarih ve 18027 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 96. maddesi.

hakkında yeniden bir denetim yapılamaz. Ancak mali denetim kararından sonra ortaya çıkan konu, parti tüzelkişiliği ve sorumlular hakkında suç oluşturacak nitelikte ise konu bu yönden ayrıca incelenebilir.³¹⁴

Kanuna uygunluk kararı ile mali denetimi yapılan siyasi partinin defterdeki kayıtların ve bunların dayanağını oluşturan belgelerin doğruluğuna, gelir ve giderlerinin SPK'nın gelir ve giderlere ilişkin hükümlerine uygun olduğu ifade edilmektedir. Bu karar sonucunda parti tüzelkişiliğinin ve hesap vermekle yükümlü kişilerin, karara bağlanan yıl hesabının sorumluluğundan kurtulmasını sağlamaktadır.

Parti hesaplarını mahkemeye vermekle yükümlü kişilerin, bu hesapları süresi içinde ve SPK'ya uygun olarak vermesi durumunda, hesap verme sorumlulukları sona erer. Hesaptaki yanlışlar ve kanuna aykırılıklar sebebiyle ortaya çıkabilecek yaptırımlar, parti tüzel kişiliğine ilişkin olduğu için bu görevlileri bağlamaz. Parti hesabının karara bağlanması ve yayınlanmasından sonra bu kişilerin ilgili yıl hesap ve işlemlerine karşı herhangi bir sorumlulukları kalmaz. Ancak bu kişilerin hesap vermemesi, denetimi engellemesi ve kanuna aykırı içerikte ve suç oluşturan eylemlerin sonradan ortaya çıkması durumunda, kişisel nitelikteki bu suçlardan yargılanabileceklerdir.³¹⁵

5.3- Hukuka Aykırı Gelir ve Giderlerin Hazineye İrat Kaydedilmesi Kararlarının Hukuki Sonuçları

Hukuka aykırı gelir ve giderlerin hazineye irat kaydedilmesi kararı ile parti mal varlığından para ile belirlenen bir bölümün Hazineye aktarılması sağlanır. Bu kararda parti tüzelkişiliği veya yöneticilerine herhangi bir hukuki yada cezai yaptırım uygulanmaz.

Hazine irat kaydedilmesi kararı ile parti tüzelkişiliğinin mal varlığında bir azalma oluşmaktadır. 2820 sayılı Kanuna aykırı olarak bağış kabul eden, mal veya gelir elde eden siyasi partinin bu yolla elde ettiği gelirin tamamı Hazineye geçmektedir.

³¹⁴ MEHTER Hamdi, Siyasi Partilerin Mali İşlemleri ve Denetimi, Ankara, 2008, s. 111.

³¹⁵ AKYOL Özgün, Türkiye'de Siyasi Partilerdeki Mevcut Muhasebe Sisteminin İncelenmesi ve Denetimi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Yüksek Lisans Tezi, 2009, İzmir, s. 135.

Taşınmaz mallar ise Hazine adına tapuya tescil edilmektedir. Kredi ve borçlar da Anayasa Mahkemesinin kararı ile Hazine'ye devredilir, bu durumda kredi veya borç verene karşı Hazinesinin hiçbir sorumluluğu olmaz.³¹⁶

³¹⁶ KAYA Mehmet Oğuz, “Siyasi Partilerin Mali Denetimi Sorunu; Mevcut Durumun Eleştirisi ve Çözüm Önerileri”, Anayasa Yargısı İncelemeleri 1, Ankara, 2006, s. 590-591.

SONUÇ

Hukuk devleti ilkesinin gereği olarak devletin tüm eylem ve işlemleri yargı denetimine tabi olmak zorundadır. Yürütme ve idarenin işlem ve eylemleri idari yargı organlarınınca denetlenerek idarenin hukuk sınırları içerisinde kalması sağlanmaktadır. Yasama işlemleri ise bu konuda özel yetkili yargı organı olan Anayasa Mahkemesince denetlenmekte ve yasamanın anayasa ve uluslararası hukukun genel prensiplerine bağlı kalması sağlanmaktadır. Devlet mekanizmasının en temel işlevi olan yasa koyma işlemini denetleyen Mahkemeye bu görevin yanı sıra diğer bazı önemli görevler de verilmiş bulunmaktadır. Bu görevler üst düzey kamu görevlilerini görevleri sebebiyle işledikleri suçlar nedeniyle yargılamak, demokratik hayatın vazgeçilmez ve temel unsuru olan siyasi partilerin mali denetimini yapmak ve siyasi partiler aleyhine açılan kapatma davalarını görmek olarak belirtebiliriz.

Yüksek Mahkeme, bu görevleri nedeniyle gerek ilk inceleme aşamasında ilk inceleme ve usule ilişkin olarak gerekse esas incelemesi aşamasında esasa ilişkin olarak çeşitli kararlar vermektedir. Kararlar çoğu zaman ülkenin gidişatını etkileyen ve siyasi neticeleri olan kararlar olarak kamuoyunda büyük bir etki oluşturmaktadır. Verilen kararlar nedeniyle oluşan etkiler ve tepkiler özellikle Anayasa'da verilmeyen bir yetki kullanılmak suretiyle verince daha da büyük ve tartışmalı olmaktadır.

Bu bağlamda, çalışmamızda, 1982 Anayasa'sı tarafından çeşitli görevler sonucunda Türk Anayasa Mahkemesi tarafından verilen karar türleri ve bu kararların hukuki sonuçları incelenmiştir.

Öncelikle Yüksek Mahkeme'nin ilk inceleme ve usule ilişkin olarak yaptığı ilk inceleme ve verdiği kararların daha düzenli bir şekilde olması gerekmektedir. Bu düzenleme Anayasa Mahkemesi Kanununda olabileceği gibi Anayasa Mahkemesinin İçtüzüğünde de yapılabilir. Böylece Mahkemenin karşılaştığı bir ilk inceleme ve usul probleminde hangi sebebe dayanarak ne tür karar vereceği belirli olmalıdır. Buna ilave olarak, Mahkemenin ilk inceleme ve usule ilişkin olarak yaptığı inceleme sonucunda yine ilk inceleme başlığı altında karar vermesi, başka bir deyişle ilk inceleme ve usule ilişkin konuları esas incelemesi içerisinde değerlendirmemesi gerekmektedir.

Anayasada ve diğer ilgili mevzuatta bulunmamasına rağmen Anayasa Mahkemesi tarafından içtihat yoluyla oluşturulan kararlar da ayrı bir tartişma konusu oluşturmaktadır. Bu konuda doktrinde ve Anayasa Mahkemesi kararlarında yapılan tartişmalara rağmen bu tür kararlara uygulamada ihtiyaç olduğu inkar edilememektedir. Bu nedenle sorun, konu hakkında Anayasa tarafından verilecek bir yetki ile Anayasa Mahkemesi Kanununda ayrıntılı bir düzenleme yapılması ile ozlecektir.

Mahkeme tarafından verilen kararların hukuki sonuçları ise, yasama, yürütme ve yargı organları açısından ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Kararların hukuki sonuçları bu kararların özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

Buna göre, tüm gerçek ve tüzel kişiler ile tüm devlet kurumları Mahkemenin kararları ile bağlıdır. Başka bir deyişle herkes kararlara uymak zorundadır. Kararların bağlayıcılığı özelliğinde ortaya gerekçelerin bağlayıcı olup olmadığı tartişması çıkmaktadır. Yasama organı ve yargı organları açısından gerekçenin bağlayıcı olmadığı sadece yol gösterici olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir. Bu sonuca yasama yetkisinin genelliği ve kuvvetler ayrılığı ilkesi sonucunda varılmaktadır.

Kararların geriye yürümezliği ilkesi açısından ise, yargı organları kararları ile bu ilkenin mutlak manada uygulanmaması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Özellikle, bireylerin kazanılmış haklarının korunması ve hukuk devleti ilkesi gereği bu ilkenin mutlak manada uygulanmaması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akartürk Ekrem A., “Avrupa Birliğine Uyum Süreci Açısından Türk Hukukunda Siyasal Parti Yasakları”, YÜHF Yayını, No;31, İstanbul, 2008.

Akyalçın Ahmet, “Anayasa Mahkemesinde Yürürlüğün Durdurulması”, Anayasa Yargısı, AYM Yayını, Sayı 23, 2006.

Akyol Özgün, Türkiye’de Siyasi Partilerdeki Mevcut Muhasebe Sisteminin İncelenmesi ve Denetimi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Programı Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Aliefendioğlu Yılmaz, Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996.

Aliefendioğlu Yılmaz, Türk Anayasa Yargısında Yürürlüğün Durdurulması, Danıştay Dergisi, Sayı 89, 1995.

Arslan Çetin, Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi, Nobel Yayınevi, Ankara, 1999.

Arslan Zühtü, “Anayasa Mahkemesinin Yorum Tekeli Yargısal Üstünlük ve Demokrasi”, Prof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan, C. II, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008.

Atar Yavuz, Türk Anayasa Hukuku, Mimoza Yayınevi, Konya,2007.

Atay Ender E., “Anayasa Yargısı Kıta Avrupa Modeli”, Prof. Dr.Ali Naim İnan’a Armağan, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009.

Azrak Ülkü, “Anayasa Mahkemesi İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği”, Anayasa Yargısı, AYM Yayınları, C. 1, 1984

Bilge Necip, “Anayasa Mahkemesi İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği Sorunu”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı 3, 1990.

Bilgin Pertev, “Kanunların Uygulanmasının Anayasa Mahkemesince Durdurulması”, Anayasa Yargısı, AYM Yayınları, C. 12, 1995

Bilir Faruk / Aksan Murat, “Siyasi Partilerin Kapatılması”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 2, C. III, 2008.

Can Osman, Anayasa Yargısında Yokluk, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008.

Can Osman, Demokratikleşme Serüveninde Anayasa ve Siyasi Partilerin Kapatılması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005

Cansel Erol, “Anayasa Mahkemesinin İptal Kararından Doğan Kimi Sorunlar2, Anayasa Yargısı, AYM Yayını, C. 9, 1992.

Doğan İlyas, Alman ve Türk Anayasa Yargısında Yürürlüğü Durdurma, İBB Yayını, Günay Ofset, İstanbul, 1997.

Döner Ayhan, Anayasa Mahkemesi Kararlarının Gerekçelerinin Bağlayıcılığına İlişkin Bazı Sorunlar, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008.

Duran Lütfi, “Türkiyede Anayasa Yargısının İşlevi ve Konumu”, Amme İdaresi Dergisi, Sayı 3, C. 17, 1984.

Durmuş Arzu, Siyasi Partilerin Kapatılması ve Yüce Divan Kararlarını Yeniden Tartışmak, Beta Yayın, İstanbul, 2001.

Erdoğan Mustafa, Anayasa Hukuku, Orion Yayınevi, Ankara, 2007.

Erem Faruk,” Ceza Hukuku Yönünden Anayasaya Aykırılık İddiası”, Adalet Dergisi, Sayı 1-6, 1962.

Erem Faruk, Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Olarak İncelenmesi, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1963.

Feyzioğlu Turhan, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, Güney Yayınevi, Ankara, 1951.

Gerek Şehnaz/Aydın Ali Rıza, “İptal Davaları ve İtiraz Başvurularında Usulün Anayasal Denetime Etkisi”, Anayasa Yargısı İncelemeleri 1, AYM Yayınları, Ankara, 2006.

Gören Zafer, Anayasa Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.

Gören Zafer, “Türk ve Alman Anayasa Hukukunda Anayasa Yargısının Sınırları ve Yürürlüğü Durdurma Kararları”, Anayasa Yargısı, AYM Yayınları, C. 12, 1995.

Gözler Kemal, Türk Anayasa Hukuku, Ekin Yayınevi, Bursa, 2000.

Gözler Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ekin Yayınevi, Bursa, 2008.

Gözübüyük A. Şeref, Yönetmelik Yargısı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2004.

Güran Sait, “Anayasa Yargısında Yürütmenin Durdurulması”, Anayasa Yargısı, AYM Yayınları, C. 2, 1985.

Hakeri Hakan/ Ünver Yener, Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara, 2008.

Hekimoğlu Mehmet Merdan, Alman Hukuku Işığında Türk Anayasa Yargısının Hukuki Boyutları, Detay Yayıncılık, Ankara, 2004

Kaboğlu İbrahim Ö., Anayasa Yargısı, İmge Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul, 2007.

Kaboğlu İbrahim Ö., Anayasa Hukuku, Legal Yayınevi, 4. Bası, İstanbul, 2009.

Kanadoğlu Korkut, Anayasa Mahkemesi, Beta Yayınevi, İstanbul, 2004.

Kaya Meral, Anayasa Yargısında İtiraz Yolunda İlk İnceleme, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008

Kıratlı Metin, Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi, AÜSBF Yayını, Sevinç Matbaası, Ankara, 1966.

Kaya Mehmet Oğuz, “Siyasi Partilerin Mali Denetimi Sorunu; Mevcut Durumun Eleştirisi ve Çözüm Yolları”, Anayasa Yargısı İncelemeleri 1, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2006.

Korkut Levent, “Anayasa Mahkemesinin Verdiği Yürürlüğün Durdurulması Kararları Üzerine Bir Değerlendirme”, Amme İdaresi Dergisi, Sayı 3, C. 27, 1994.

Köküsarı İsmail, Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarının Türleri ve Nitelikleri, XII Levha Yayınları, İstanbul, 2009.

Kuru Baki, Medeni Usul Hukuku, Yetkin Yayınları, 19. Bası, Ankara, 2008.

Kuzu Burhan, 1982 Anayasasının Temel Nitelikleri ve Getirdiği Yenilikler, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990.

Kuzu Burhan, “Anayasa Mahkemesinin İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği Sorunu”, İÜHFM, C. 52, 1987.

Küçük Adnan, “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti”, Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasi Bir İdeal, Adres Yayınları, Ankara, 2008.

Küçük Adnan, “Değişiklik Paketinde Sürpriz Karar mı?”, 7.5.2007 tarihli Zaman Gazetesi. (www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=559989)

Küçük Adnan, “Askeri Darbeden Yargı Darbesine”, Stratejik Boyut Dergisi, Yıl 2, Sayı 8, 2010, Ankara.

Mehter Hamdi, “Anayasa Mahkemesinin Mali Denetim İşlevi, Anayasa Yargısı”, AYM Yayınları, C. 8, 1991.

Memiş Emin, Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı ve İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği Kuralının Sorgulanması, Anayasa ve İdari Yargı Kararları Örnekleri, Beta Yayınevi, İstanbul, 1999.

Memiş Emin, “Anayasa Yargısında Yürürlüğü Durdurma Boşluğu”, MÜHF Yayını, Sayı 1-3, C. 9, 1995.

Mutlu Levent, “Mevzuat ve Uygulama Çerçevesinde Siyasi Partilerin Mali Denetimi”, Anayasa Yargısı İncelemeleri 1, AYM Yayınları, Ankara, 2006.

Odyakmaz Zehra, “Yürürlüğü Durdurma”, Anayasa Yargısı, C. 12, 1995.

Öden Merih, Türk Anayasa Hukukunda Siyasi Partilerin Anayasaya Aykırı Eylemler Nedeni ile Kapatılmaları, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2003.

Öden Merih, “Türk Anayasa Yargısında On Yıl Süreli Denetim Yasağı”, AÜHFD, Sayı 4, C. 55, 2000.

Özay İl Han, “Yeni Bir Düzendeki Anayasa Mahkemesinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri İle Yargılama Usulleri”, Anayasa Yargısı, Sayı 12, 1995.

Özbudun Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009.

Özbudun Ergun, “Anayasa Değişikliklerinin Yargısal Denetimi”, 8.5.2008 tarihli Zaman Gazetesi.

Özden Yekta Güngör, “Anayasaya Uygunluk Denetiminde On Yıllık Sınır”, SÜHFD, Sayı 1, C. 1, 1988.

Öztürk Bahri/ Erdem M. Ruhan, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2007.

Öztürk Bahri, “Bir Ceza Mahkemesi Olarak Anayasa Mahkemesi: Yüce Divan”, Anayasa Yargısı, AYM Yayınları, C. 12, 1995.

Ruhi Emin, “Türk Anayasa Yargısında Yürürlüğün Durdurulması”, AÜHFD, Sayı 1-4, C. V, 2001.

Sabuncu Yavuz, Anayasaya Giriş, İmaj Yayınevi, Ankara, 2007.

Sancar Mithat, “Yürütmenin Durdurulması Kurumu ve Anayasa Yargısı”, Amme İdaresi Dergisi, Sayı 4, C. 26, 1993.

Selçuk Sami, “Ardışık Hukuk Yanılgılarının Tarihe Not Düşen Örneği: AYM’nin 367 kararı”, C. II, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008.

Serim Bülent, “Anayasa Yargısında Yürürlüğü Durdurma Yetkisi”, Amme İdaresi Dergisi, Sayı 1-4, C. 29, 1996.

Tanör Bülent/ Yüzbaşıoğlu Necmi, 1982 Anayasasına göre Türk Anayasa Hukuku, Beta Yayınevi, 8. Bası, İstanbul, 2006.

Teziç Erdoğan, Anayasa Hukuku, Beta Yayınevi, 10. Bası, İstanbul, 2003.

Teziç Erdoğan, 1961 Anayasasına Göre Kanun Kavramı, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul, 1972.

Tunç Hasan, “Türk Anayasa Yargısında Yürütmenin Durdurulması”, SÜHFD, Sayı 1, C. 3, 1990.

Tunç Hasan, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı (Denetimin Kapsamı ve Organları), Yetkin Yayınları, Ankara, 1997.

Turhan Mehmet, “Anayasa Yargısının İşlevi ve Demokratik Meşruluğu”, C. II, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008.

Turhan Mehmet, “Anayasa Hukukumuzda İhmal Sorunu”, Amme İdaresi Dergisi, Sayı 4, C. 26, 1993.

Tutumlu Mehmet Akif, “Anayasa Yargısında Yürütmenin Durdurulması Üzerine”, TBBD, sayı 5, 1989.

Uluşahin Nur, “Yokluk Teorisinin Anayasa Yargısındaki Yeri ve Uygulanabilirliği”, C II, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008.

Yanık Murat, Yüce Divan, Derin Yayınları, İstanbul, 2008.

Yıldırım Turan, “Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı”, Amme İdaresi Dergisi, Sayı 4, C. 26, 1993.

Yüzbaşıoğlu Necmi, Türkiyede Kanun Hükmünde Kararnameler Rejimi, Beta Yayınevi, İstanbul, 1996.

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Aydın/Söke'de doğan Bekir Özçelik, ilk ve ortaöğrenimini Didim'de tamamladıktan sonra 1997 yılında Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesini kazandı, 2001 yılında mezun oldu, 2002 yılında yapılan idari yargı hakim adaylığı sınavını kazanarak 2003 yılında hakim adaylığı stajına başladı, 2005 yılında Van İdare Mahkemesi üyeliğine, 2006 yılında da Danıştay'da tetkik hakimliğine atandı ve halen Danıştay 1. Dairesinde tetkik hakimi olarak görev yapmakta olup evlidir.